POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVOM

HR

HRVATSKA REVIJA

1

MCMXXXIX

ČASOPISI, KOJI DOLAZE UREDNIŠTVU:

Beograd: Ruski arhiv. — Sokolska prosveta — Srpski književni glasnik. — Studentske novine. — Umetnički pregled.
Borovo: Izbor najboljih savremenih članaka.
Cetinje: Zapisi.
Chicago: Jugoslavenski glasnik.
Dubrovnik: Hrvatska Dubrava.
Fiume: Termini.
Lwów: Kwartalnik Historyczny. — Ruch słowiański.
Ljubljana: Dom in svet. — Ljubljanski zvon. — Radio Ljubljana. — Sodobnost.
Nitra: Nezávislosť. — Slovenská brázda.
Olomouc: Časopis vlasteneckého spolku musejního. — Filosofická Revue.
Praha: Československo-jihoslovanská revue — Prager Presse. — Slavia — Slovanský přehledi
Sarajevo: Glasnik društva Prosvete. — Muslimanska svijest. — Napredak. — Novi Behar. — Pregled. — Prosveta.
Sofija: Italo-Blgarsko spisanije. — Izkustvo i kritika. — Obzor. — Otec Pajsij. — Slavjanski vesti. — Stožer. — Straž. — Zlatorog.
Split: Jadranska straža. — Jadranski dnevnik. — Podmladak Jadranske straže.
Sušak: Mornar.
Vilna: Kalosьse.
Visoko: Franjevački vijesnik.
Zagreb: Alma Mater Croatica. — Arhiv Jugoslovenske Narodne obrane iz Južne Amerike. — Bogoslovska smotra. — Ekonomist. — Glasnik heraldike. — Grafička revija. — Hrvatska danica. — Hrvatska prosvjeta. — Hrvatska smotra. — Hrvatska tamburica. — Hrvatski akademičar. — Hrvatski jezik. — Hrvatski planinar. — Hrvatski radiša. — Internacionalne književne novosti. — Književni horizonti. — Luč. — Mlada hrvatska. — Napredak. — Narodna starina. — Obitelj. — Obrtnički vjesnik. — Priroda. — Savremeni hrvatski medicinar. — Savremenik. — 7 dana. — Sklad. — Zlatno klasje. — Teozofija. — Vegetarizam. — Život.

HRVATSKA REVIJA
GODINA XII BROJ 1 MCMXXXIX

ĐAČKI BOŽIĆ U MENZI

Trhonoša je dočekao Janka i predao mu pismo. Pročitao je, smotao, a onda ga opet razmotao i počeo čitati iznova.

— Opet mu je u glavi nekakova glupost — pomisli, čitajući. — I najzad će svršiti u ludnici ili u Savi. Uostalom, to je njegova stvar — — Ali — popodne — —

Kad je došao u menzu, našao je oko stola samo desetak drugova. Više ih nije ni očekivao, jer su ostali bili otišli svojim kućama na božićnje praznike.

— Gospodo — reče prijateljima — naš je podpredsjednik bolestan. Moli nas, da oprostimo, što ne može biti kod zajedničkoga objeda naše tužne obitelji. Sve vas pozdravlja, želeći vam sretne blagdane i dobru zabavu. Ujedno mene ovlašćuje i određuje mi, da ja, kao jedini odbornik potpornoga društva, budem domaćin mjesto njega. Mamica je priredila dobar objed, a Roko se je još jučer pobrinuo, da bude dovaljana u menzu bačvica od nešto preko dvjesta litara vina, pa ćemo već nekako preživjeti! — — —

— Što je Aniću? — upita stara hiža, koji je također bio već tu.

— Bolestan je.

— Kako je bolestan, kada sam prije jednoga sata bio s njim?!

— Bolestan je, pa eto! — odgovori Janko suho i resko. — Evo pisma, u kom mi to javlja. Poslao mi ga je po Mateku.

— Daj, da vidimo! — povikaše neki.

— Janko se maši u džep, u koji je bio spremio pismo, no u zadnji se čas nečemu dosjeti, malko se smete i reče:

— Sigurno ne će nitko ustvrditi, da ću pripovijedati stvari, koje nijesu istinite! »Neki mi se bijes skvrsio« — kaže — »pa ne mogu doći. Moram leći.« Eto! To su njegove riječi.

Kad je djevojka donijela juhu, odmah je rasprava prekinuta i drugovi zaboraviše na Roku. Janka je to obradovalo, jer se je neprestano bojao, da će početi navaljivati — sve iz šale i komedije — da im pokaže pismo, a on je osjećao, da to ne bi učinio ni zašto na svijetu. Ne bi ga pokazao, jer nije dužan, da im dokazuje i — — Sav je podrhtavao pri pomisli, kako će lijepo provesti današnje popodne i čuvao se kao žive vatre da pita, koja će biti svrha i koje posljedice te zabave. Glavno mu je bilo, da ide, da se miče, pa će se već nekuda doći — — — Inače je sve podvrgavao najstrožem rasuđivanju i raščlanjivanju, često je s trpkom ironijom govorio o sebi i o drugima i o svemu, što ga okružuje, smijući se mefistofelski glasno i slatko. Uza sve njegovo oštro promatranje, zdravo prosuđivanje i bezobzirno ocjenjivanje, nije se mogao odvažiti, da kravatu sveže drugačije nego li ga je naučila njegova prva stanodavka, kad je stupio u peti razred senjske gimnazije, i nije mogao ni zamisliti,

da bi se on, muškarac, mogao pred svijetom toliko poniziti, da ide ispod ruke s kojom ženom, pa to bila i njegova žena.

— Što je voda, vrag ih vodao, kao da je slijepa?! — običavao je govoriti prvih dana svojega boravka u Zagrebu, kada je vidio, kako se vodaju. Sada se je već navikao, da to gleda, ali nije nikako mogao dopustiti mogućnosti, da bi i on mogao tako »svezan« hodati sa ženom.

Brkove je obrijao samo stoga, što ne može pustiti, da rastu kao u njegova oca ili u našeg gospodina Žabeka, a ne da mu se, da ih svaki dan redi. Uvijek se je šišao do kože, naglašujući, kako žali, što ne može kome iznajmiti ili ostaviti u zalagaonici svoje tijelo, da ga se tako riješi i da se oslobodi muke oblačenja, obuvanja i pranja. Sa ženama je rado govorio samo onda, kada im se je mogao rugati i ismjehivati ih, dajući svakoj boljoj znanici ime kojega dnevnika, bilo domaćega bilo stranoga. Kod koje je vidio, da je »redakcija solidnija« — kako je on govorio — toj je davao ime uglednijega lista, a koja je »primala u uredništvo svoga jezika svakoga protjeranoga četvrtoškolca gimnazije«, dobivala je ime kakvog krajcaraškog listića.

Koji su ga bolje poznavali, primjećivali su, da mu je prva riječ, kad se sastane s kojom ženom:

— Što je novoga? Udaje li se koja?

Kada bi ga tko ukorio zbog te neuglađenosti, on bi se samo nasmiješio, metnuo ruke u džepove i lagano dobacio:

— Ne želim nikom krnjiti njegov ugled. Žene su novinski izvještajni zavodi, pa niti one imadu prava, da se srde, kad ih pitam za novosti, niti ja imam prava, da im oduzimljem taj naslov i značenje.

Od tih je svojih nazora štedio samo dvije žene: Jedna je bila njegova drugarica iz djetinjstva i iz klupa pučke škole Maca, kćer jednoga trgovca iz njegova rodnoga mjesta, a druga je — Milica. On su se i Maca voljeli, no kako je on bio vazda zavezan i zakopčan, nju su njezini zaručili za nekog kotarskog pristava, a kako je on bio prelijen, da stupi među njih i da već jednom jedinom riječi za vazda raskine taj računski posao mamica i tatica, to se je povukao i — lijepo govorio o Maci. Milica joj je posve slična i stoga se je Janku svidjela. S njom se je rado zabavljao, bilo mu je ugodno, da joj gleda u velike crne oči i ujedno je držao, da bi bilo i neumjesno i glupo, a i prenaporno, da se srdi s toga, što ona voli njegova prijatelja Roku i što mu govori prijateljski »ti«.

Nije nikada namjerice tražio priliku, da se s njom sastane, ali kada bi mu se pružila takova zgoda, bio je veoma veseo. Stoga je bio zadovoljan Rokinom bolešću i nastojao je, da se o njoj kod objeda više ne govori, samo da ne bi drugovi zahtijevali, da im pokaže Rokino pismo. Ne bi im ga bio pokazao — — —

Dok se je ta mala đačka obitelj gostila, Roko je obučen ležao na krevetu u svome stanu. U cijelom je tijelu osjećao veliki umor i potpunu klonulost, ali fizičkim bolovima nije bilo ni traga. Ležanje mu nije dugo prijalo, pa sjede na krevet, diže nogu na bedrenicu, nalakti se i podboči glavu.

Mnogo je časova u životu svakoga čovjeka, u kojima ne radi ništa drugo nego kopa, traži, ruje i juri za stvarima, koje će ga ražalostiti, koje će ga što više mučiti,

koje će mu se neodoljivom snagom upiti u mozak i srce i tamo mu sisati krv i snagu. I čovjek uživa u tim mukama, točno ih ispituje, da ne bi ostao sakriven i pritajen koji kutić bolova, koji trunak čemera, i patimo, patimo do kraja, uzdišući — što smo nesretni. Svaki osjeća uzvišenu ljepotu bolova, ali ujedno nagonski nastoji, da ih se riješi i oslobodi u istim časovima, u kojima ih — traži, draži i snaži!

Roko je to znao i jasno je osjećao, da je on baš sada u tim časovima, u kojima čovjek traži muke rafiniranom prepredenošću, a nagonski bježi od njih, zadavajući sam sebi nove rane osjećajem, da ne može uteći i — očajava.

— Pomozi, Bože! — reče skoro glasno i ustane. — Ne ću očajavati. Drugi bi na mome mjestu mislio, da nitko nije od njega sretniji, a ja se svijam pod teretom rođene gluposti kao zmija u procijepu. Ne ću očajavati! — ponovi, prođe nekoliko puta po sobi, a zatim sjede k stolu i uze pandektarno pravo, da uči. Otvori na sreću i poče čitati:

»Brak je pravno priznata veza između muža i žene, u svrhu potpune zajednice života. To je, po svojoj naravi, prirodno-etičan odnos, ali kao veza, koja odgovara pravnom poretku i koju pravo priznaje, to je pravni odnos od velike važnosti. Rimsko se pravo, istina, uzdržava od davanja pobližih odredaba u pogledu uzajamnih dužnosti bračnih drugova, koje potiču iz etične prirode braka, ali« — — ali oni će to svi i sami pogoditi bez odredaba rimskoga prava — reče Roko, prolista dalje i opet uhvati nasumce čitati:

»Izjava, da nasljednik prihvaća nasljeđe cum beneficio inventarii, nije nužna po L. 22. § 2., 12. cit., a ne pomaže« — tebi, moj Roko, da čitaš ova slova kao da ih, tobože, razumiješ — — —

Čitao je dalje kao da je i to napisano u njegovu udžbeniku, zatvorio ga, metnuo na stranu i dohvatio drugu knjigu, na koju mu je slučajno sama ruka pala. Po omotu prepoznade, da je uzeo djelo Tome Carlyle-a »Raditi, a ne očajavati!« Listao je, i tu i tamo pogledao malo pozornije, pa opet dalje listao, dok nenadano ne zastade, široko otvori oči kao da se nečem čudi i počne pozorno čitati:

»Ne zaboravi da živiš. Tvoj život na zemlji nije isprazan san nego uzvišena činjenica. To ti je sve, čime možeš stupiti pred vječnost. Dano ti je samo jedno vrijeme kušnje i drugo ti se ne će priuštiti nikada više. Ne gubi vremena tobožnjim »upoznavanjem samoga sebe«, nego znaj, na čemu moraš raditi, i na tome radi kao Herkul« — — —

Ostavi knjigu, ustane, metne ruke u džepove i stane hodati po sobi, ponavljajući neprekidno:

— — »znaj, na čemu moraš raditi, i na tome radi kao Herkul« — —

Čudio se je, kako nije bio prije našao te izreke, i ako je tu knjigu već pročitao. Uopće je malen broj knjiga, koje pročitamo u njihovo pravo vrijeme i koje — zapazimo. Roko je osjećao, da se knjige ne tiskaju za to, da se možemo u društvima nabacivati naslovima — nepoznata sadržaja i da papir kupi prašinu po ormarima i stolovima, ali je ipak bio svijestan, da i sam preleti preko mnoge stranice, pa i preko cijele knjige, koju poslije mora otkrivati kao neku ukletu tajnu.

— — »znaj, na čemu moraš raditi, i na tome radi kao Herkul« — —

Ta mu se je misao neprekidno kovitlala po glavi, te se nije usudio pitati, da li on zna, što mora raditi, nego je — sve kao u nekom snu ili pijanstvu — izvadio iz ormara salonsko odijelo, metnuo ga na krevet, sjeo i počeo se svlačiti. Kad je bio već uzeo u ruke crne hlače da ih obuče, opet ustane, sve objesi u ormar, a iz njega izvadi plavo odijelo i njega obuče. Zašto je to tako učinio, nije ni sam znao, pa — što više: nije bio ni svijestan, što je radio. Kad se je obukao, isprazni džepove staroga odijela i sve premetne u novo na sebi, a da nije ni gledao ni mislio, što radi. Odmah poslije toga obuče zimski kaput i pođe van. Ispred kuće zakrene u Dugu ulicu i udari žurnim koracima uzbrdicom.

— — »znaj, na čemu moraš raditi, i na tome radi kao Herkul« — —

On je veoma mnogo umovao, a još više i jače osjećao, ali nikada nije mogao natapkati zaključka, što je zapravo njegov pravi poziv, što je njegova životna zadaća. Često je gledao obrise dalekih budućih događaja svojega života; često se je opajao čarobnim mirisima i neopisivom tekućinom neke neobične, nadzemne sreće, u koju je skoro neprekidno, ustrajno i posve nagonski vjerovao, jer ju je nosio u svojim žilama, u svojoj krvi i u svakoj čestici svojega bića, ali još nikako nije mogao dokučiti, kojim bi putem morao poći do te nasmijane budućnosti. Stoga se je opažala u njegovu radu velika rascjepkanost, koja je gdjekada ličila rasipnosti. Radio je vazda neštedimice i neumorno, a osjećajući svoju snagu i sposobnost, nije znao, da im udari tračnice, nego se je raskošno trošio na školski i književni rad, na pisanje političkih i socijalnih članaka, na skupštine, na beskonačne jalove rasprave pred sveučilištem i po kavanama, na zabave i ljubavi. Zbog te prevelike radinosti i prezaposlenosti nije dospio, da se valjano, pravilno razvija u određenom, u svome pravcu, pa sada, kada mu je pala na leđa neočekivana kušnja, on pada u vrućicu, umjesto da se mirno odluči, odabravši ono, što odgovara njegovoj naravi.

Nije nikada patio, a kada je mislio, da je nesretan, da je mučenik i patnik, kada je osjećao, da je on ukleti i prokleti vitez, koji nosi na sebi sve svjetske nesreće, sva prokletstva i sva progonstva, tada je to bilo mladenačko, malodušno buncanje zaljubljena mladića, jer kako je već iz najranije mladosti ljubav bila izvor i ures njegove jednostavne i priproste sreće, tako je ujedno bila ljubav jedini orkan, koji je gdjekada opasno ustalasao i pomutio tu čednu i mirnu sreću.

Prvi put se je zaljubio u trećem razredu gimnazije, drugi, treći, četvrti i peti put u petom razredu, šesti put u sedmom razredu, a sedmi put — — — moguće sada. Niti s jednom svojom izabranicom — ni s onom najprvom! — nije progovorio riječ ljubavi, a da nije bio odlučio, da s njom provede cijeli svoj život.

— Istina je — češće je govorio — pravio sam lude osnove, ali ja to ne žalim. Ti su me divni, neostvarivi snovi i osnove očuvale od ulice i noći, a ujedno sam uvjeren, da moje lijepe, dražesne bivše dragane imadu na mene samo najnježnije uspomene i da ne žale vremena, koje su provele sa mnom, kao što ga ne žalim ni ja.

Sa svojom se je šestom odabranicom — »s Jelom lijepih uvojaka« — kako ju je redovno zvao — posvadio još pred godinu dana, a posve su se raskrstili pred nekoliko mjeseci. Bilo mu je veoma žao i činilo mu se — — kao da je to sve već jednom proživio: sve te bolove, sve te tuge, svu tu čežnju za izgubljenom i nedokučivom.

Dugo se je razvlačio i zavlačio posvemašnji prekid uz razne neugodnosti, pa nije ni osjetio, kako se je s vremenom ipak naučio, da je — više ne voli. Malko se je iznenadio, kad je jednog dana opazio, da u svom srcu više ne nosi one, s kojom je kanio putovati do groba i još daleko, daleko s onu stranu — — — Nestala je, iščezla je, okopnila je kao prvi jesenji sniježak. Više je nema, nema je ni jače ni više nego li su tu sve žene, koje ga se ne tiču. Sad se je sjetio tih uspomena, oživjele su mu u duši neke tople, slatke sličice i prizori, no odmah se je trgao i svom snagom nastojao, da ih se otrese i da ih izbriše, razmišljajući — što on zapravo mora raditi. Vidio je pred sobom kao u omaglici sve svoje moguće staze i putove, pa je sada trebalo samo da se odluči, da se otisne od obale i da sve svoje sile uperi određenom, nepromjenljivome, jednome, jednostavnome i jedinstvenome cilju.

— To je ono! — reče poluglasno i usitni korake. — Sad mi je jasno, što moram raditi, samo treba naći i označiti prave putove.

Kad je došao na Cmrok više Sofijina puta, okrene žurnim koracima natrag u grad.

— — — Treba je još dobro ispitati — mislio je i zaključivao — dobro je prorešetati, ispitati joj narav i nagnuća, pa ako izdrži ispit, ako odgovori na sve zahtjeve i na sva pitanja, onda treba raditi, raditi, raditi kao Herkul! — — — Ona je lijepa, ona je dobra, ona je mila, čini se da je i plemenita — — — O, kada bi bila kao moja majka! Uzalud joj ljepota, ako nije plemenita, ako nije velika duša, ako nije — — kao moja majčica! — — —

— Što Bog dade! — ohrabri se on, protrlja ruku o ruku i u tom se času sjeti Milice i njezina poziva na sastanak. Nije razumio, zbog česa ga je zvala i što ga treba. Da se ne radi o ljubavi, bio je siguran, jer ona zna, da je on ne voli. Češće su o tome razgovarali veoma otvoreno i posve jasno i glasno. Ona je rođakinja gospođe Jurić, pa su se upoznali kod nje u menzi, čim je on došao na sveučilište. Ubrzo se je sprijateljio s njezinim bratom, pa po tome i s njom. Starija je od njega, pravilna lica i vrlo lijepa stasa i uzrasta. Oči su joj velike i crne kao dvije bezdane tajne, a lice crnomanjasto kao da ima nešto ciganske krvi. Kad su već bili dobri prijatelji, ona se je neke zgode posve raznježila i posve se zaboravila, gledajući u njega, pa mu rekla:

— Kako su divne tvoje oči!

— Je li?! — priupita on i nasmiješi se.

— Da, Roko. Ja bih za tako lijepe oči dala sve na svijetu! Kad bi bilo moguće, da budeš moj —

— Draga moja — upade joj on u riječ — već se je davno druga utopila u tim očima!

— Kad bi bio moj barem brat — — —

— Od bratstva nemaš ništa! Ti se udaš, brat se oženi i — vi ste rastavljeni! Brak je jedina rodbinska veza, koja nije rodbina, ali je veza do smrti i do smrti usreći ili unesreći.

— Ja se sigurno ne ću nikada udati — — —

— Zašto ne bi?! Zašto se ne bi udala?!

— Ne znam, ali osjećam, da je tako. Tko se zaljubi u mene, taj odmah ili umre ili nastrada.

— Ne budi smiješna, Milice.

— Nijesam smiješna. Ti ne znaš, kakva je moja sreća.

— To je, zaista, smiješno. Ne budi nestrpljiva i budi sretna, da se udaš što kasnije. Biti ćeš tim bolja žena.

Opširno joj je pripovijedao o svojoj i Jelinoj ljubavi i o osnovama za budućnost, pa kada su se njih dvoje posvadili i razišli, Milica je iskreno tugovala zajedno s njime, gledajući ga svojim velikim vlažnim očima neizmjerno tužno i odano. Ti su pogledi molili, obožavali, zaklinjali i sestrinski iskreno ljubili, a Roko ih je razumio i žalio, iskreno žalio svoju dobru i odanu prijateljicu.

— Tko je, Roko, svemu tome kriv? — šanula je ona.

— Ja, Milice. Samo sam ja kriv.

— Nijesi, Roko. Nije moguće, da si ti kriv. Ti si previše plemenit i pošten, a da bi je bio mogao prevariti i izigrati, a odviše si miran i promišljen, da bi bio mogao načiniti slučajnu pogrješku.

— Velim ti, da sam ja svemu kriv. Jela je dobra i plemenita djevojka.

— Jest to, ali je i nepromišljena.

— Nije. Kad ti ja velim!

— Ja znam, da jest. To mi je pripovijedao neki pravnik, koji je iz njezina mjesta. Znam sve! Ona je kriva!

— Što ti znaš?! Ne znaš ništa!

— Znam sve! Znam, da se je počela sastajati s nekim stasitim i lijepim gimnazijalcem, čim si ti otišao na sveučilište, i da te je odmah počela zanemarivati i zaboravljati.

— To nije istina!

— Istina je, Roko! Pa još da ti je našla valjanu zamjenu — boljega i ljepšega i zamamnijega momka, bilo bi donekle razumljivo!

— Sve ti je to, Milice, izmišljeno, a u koliko nije izmišljeno, zlobno je pretjerano. Vjeruj mi, da oni, koji nju osuđuju, nijesu vrijedni, da pred njom skinu šešir. Ti ne znaš, tko je Jela!

— Znam, da je nepromišljena i da nije dobra, jer tko tebe ne može voljeti i ustrajati uza te, taj ne može biti dobar. Ja to vjerujem!

— Neka ti bude, ali ujedno vjeruj, da je Jela čestita i plemenita djevojka.

— Ako baš hoćeš, ja ću ti i to vjerovati, ali je više nikada ne mogu voljeti kao što sam je bila zavoljela po tvojemu pripovijedanju.

Milica je spadala u onu vrst ljudi, kojima je suđeno, da svakog vole, da vazda nekoga vole i da njih malo tko i malo kada voli. Nije krila svojih osjećaja prema Aniću, a uza sve to se nije moglo opaziti, da bi bila na Jelu ljubomorna. Ranije se je oduševljavala za nju zajedno s Rokom i s nekom grozničavom drhtavicom slušala njegove snove i osnove, a poslije ju je žalila i ljutila se na nju. Osim malo jačeg usplamsaja očiju, nije se na njoj moglo opaziti, da se čemu nada ili samo da što i želi. Ostala je i dalje mirna i dobra Rokina prijateljica, želeći mu, da što prije nađe djevojku, koja će ga usrećiti. To mu je otvoreno i opetovano rekla.

— Zašto ti to želiš? — upita je on.

— Ti si rekao, da ne možeš živjeti bez ljubavi, pa si sada sigurno nesretan.

— Nijesam, Milice, nesretan.

— Dobro. Nijesi nesretan, ali ćeš onda još bolje stvarati, ako budeš imao uza se ženu, koja te razumije.

— Eto, ti me razumiješ, pa mogu stvarati!

— Nemoj se šaliti, Roko — odgovori ona tiho i tugaljivo. — Ti mene voliš kao sestru. Ja to znam. Ja sam zadovoljna i tim, ali tebi to nije dosta. Ja osjećam i znam, da ti trebaš više.

Nije joj ništa odgovorio.

Kad se sada sjeti toga razgovora, posve mu je jasno, da ga nije zvala na ljubavni sastanak. Mora biti nešto drugo po srijedi. Uznemirio se je i postao radoznao. Pogleda na sat: već je pet sati i mrak se spustio na krovove, a po ulicama zapaljene svjetiljke. Pomisli, da bi požurio i pohitao tamo, gdje ga je Milica željela na sastanku, no uz najbolju volju više ne bi mogao stići tako da je zateče tamo, kamo je poslao prijatelja mjesto sebe. Uza sve to, u nekoj slutnji, okrene niz Demetrovu i Mesničku ulicu. Pomisli, da bi joj moglo biti žao, što nije došao, a nije isključena mogućnost, da se radi o važnom pitanju. Bog zna — — — Smili mu se i osjeti je blizu kao rođenu sestru. Išao je veoma žurno kao da ga je vjetar nosio.

— Isključeno je, da su još u Tuškancu, ako su uopće još skupa — pomisli, kada je sišao do Streljačke ulice, pa udari ravno u Ilicu. Sad je išao lagano i pozorno se ogledavao na sve strane. Nije ih nigdje opazio. Povjerovao je, da su se već davno rastali. Nastavio je put sve do Jelačićeva trga, pa se onda opet povratio drugom stranom, nadajući se, da bi ih ipak mogao sresti ili skupa ili barem Milicu. Kad je došao do Gundulićeve ulice, netko ga zovne. Učini mu se u onome žamoru i gunguli, da mu buka valova donese na bubnjiće zvukove, koji su sastavljali njegovo ime. Uzalud je gledao, otkuda dolaze ti valovi, dok ga Janko ne uhvati za rukav, govoreći:

— Ja sam mislio, da si već napola mrtav, a ti se povukodlačio.

— Oprosti mi, Milice, što ja nijesam mogao doći — reče Roko, ne osvrćući se na Jankove riječi. — Sad mi je već posve dobro, pa sam izišao, da te potražim i da se porazgovorim. Kako ste proveli popodne?!

— Ph! — otpuhne Janko. — Malo smo pripovijedali, mnogo šutjeli, a najviše žalili, što ti nijesi mogao doći. Vjeruj mi, da mi je već bilo dosta — mrnjaukanja za onim trećim!

— Nužno smo te trebali, pa smo govorili koješta, što je dosađivalo gospodinu Frketiću — rastumači Milica.

— Hoćeš li doći na večeru? — upita ga Janko.

— Hoću.

— Važno je, da to znam! Sad idem kući, da malko upočinem, pa ću doći i ja. Gospođica Milica će ti pripovijedati sav naš razgovor ugodni. Klanjam se i do viđenja! — reče, pozdravi i odlunja posve nehajno i nekako satrveno i ubijeno kao isprebijana mačka. Nije bilo jasno, da li je doista bio tako umoran ili se je samo prenemagao.

— Što je to čudak! — uzdahne Milica ispod glasa, gledajući za njim tako bojažljivo i nesigurno kao da se boji, da će se povratiti. — Cijelo je vrijeme psovao žene, napadao brak i kao ustanovu i kao činjenicu, a uza sve to je neprestano gledao u mene zaljubljeno kao mačak ... »Poslao me — kaže — Anić k vama na sastanak mjesto sebe.« — — —

— On je dobar i pošten čovjek — — A što si me trebala?!

— Nemoj se ljutiti, Roko, no moram ti pošteno priznati, da te nijesam trebala ni za kakav određen posao, u koliko se mene tiče.

— Zašto si me onda zvala?! — iznenadi se Roko.

— Trebala te je jedna moja prijateljica. Ili — ne baš prijateljica. Tako — dobra znanica. Na silu je htjela još noćas u kavani, da je s tobom upoznam, pa smo ipak onda odgodile.

— Po noći se nerado sastajem sa ženama.

— Htjela je — nastavljala je Milica kao da nije čula njegove primjedbe — da vas odmah upoznam. Ja se nijesam usudila, jer sam se bojala, da ćeš se ljutiti, pa sam najprije došla, da vidim, kakve si volje. Kad sam vidjela, da si neraspoložen, umolila sam te za sastanak, jer ona hoće svakako, da se s tobom upozna. Eto, sad znaš sve.

— A što me treba ta tvoja »dobra znanica«?!

— To možeš i sam slutiti. Ja sam joj već rekla, da si u pitanju i u pogledu žena posve svojih i neobičnih nazora, ali joj nijesam mogla odbiti molbe, da vas upoznam.

— A zašto bi joj to i odbijala?! Svako novo poznanstvo, jedno novo iskustvo — —

— Ja sam mislila, Roko, da te to ne će veseliti — reče ona mnogo tiše posve tugaljivim, skoro plačnim glasom.

On to odmah opazi i bi mu veoma žao, ali se u istome trenu sjeti, da ne smije dopustiti, da se u njezino dobro srce uvuče kakva uzaludna nada, i reče:

— Zapravo, mene to niti ne veseli. Ravnodušno mi je, jer su mi sve žene jednake, u koliko koju ne volimo, recimo, kao sestru — — A tko je ta?!

— Zagrepčanka je, a na bečkom sveučilištu sluša ljekarništvo.

— Uh! — uzvikne Roko. — Goni mi do sto sreća te učene žene!

— Nemoj biti smiješan! Zar žene ne smiju učiti?!

— Ta smiju, čovječe, zašto ne bi, al daj ti sebi samo zamisli Ksantipu sa Sokratovom mudrošću! To ti je, da ostaviš rođenu kožu i utečeš u nepovrat!

— Ja sam uvjerena, da ti tako ne misliš!

— Nek ti bude. Možda tako ni ne mislim, ali je sigurno, da ne volim te učene glave, iako dopuštam —

— Slušaj! — prekide ga Milica u riječi. — Kad nijesi došao popodne, dogovorili smo se, da večeras priredimo sijelo kod tete Jurićke. Doći će ova moja znanica — ime joj je Anica — i još nekoliko tetinih i mojih rođakinja. Bit će nas mnogo i biti će veoma lijepo. Samo — i ti moraš doći. Vi ćete, kao i obično, večerati u svojim sobama, a mi ćemo u tetinoj sobi. Ili, ako bi ti htio s nama i večerati?! Mene bi to veoma veselilo.

— To ne može biti. Da nije Božić, da ne moram biti nekakov jadni domaćin uime potpornoga društva, još bi se nekako i dalo spetljati, ali ovako — nikako. Međutim, pustimo to, a pripovijedaj mi, što ti je Janko govorio?!

— Jao! Ne bih ti to, moj Roko, ponovila za cijeli svijet. Priznajem mu, da je vrlo pametan i čestit čovjek, ali je nesnosan. On sa svojim »dosjetkama« ubija kao batom.

— Krivo mu činiš.

— Naprotiv! Ja sam spremna, da priznam sve njegove dobre strane, ali je kao ljubavnik i kavalir jedinstveno nespretan. Povrh svega ostaloga — cijelo je vrijeme zijevao. Veli: »Zima i dugo vrijeme. Oprostite, što zijevam, al to je prirodno i mora biti, a sramota nije.«

— Ima pravo. Što mora biti, mora. Nemoj se, Milice, s njime igrati. Ne odbijaj ga, jer je veoma dobar i plemenit, pa će ti biti žao, kad bude kasno.

— Ne govori tako — odvrati ona veoma mrzovoljno. — Nijesi ga trebao ni slati k nama.

— Ja ti želim samo dobro, a ti radi, kako znaš i možeš.

Nije ništa odgovorila, nego ga je samo netremice, nepomično gledala svojim velikim očima, koje su bile ovite naslagom suza.

Uvečer je sve teklo u znaku rascvjetane i raspjevane mladosti.

Roko je morao još prije večere otići među Miličine prijateljice i rođakinje, da ih pozdravi i da se upozna, s kojima se još nije poznavao, a to su bile samo Anica i njezina majka.

Anica je omalena, debeljušasta djevojka, bijele, veoma bijele puti i kestenjaste kose. Lice joj je toliko lijepo, da ga može svatko dugo gledati s užitkom i nasladom i onda ga zavoljeti. Kad je Roko stupio pred nju, oči su joj žestoko sijevnule, a mišići u desnom obrazu zatreperili i zaigrali.

— Ja vas već dugo poznam — reče Roki.

— Doista?! Osobito sam počašćen tim očitovanjem — odgovori on posve mirno i ljubazno.

— Da. Poznam vas po vašim djelima. Krasno pišete — odgovori ona veoma odlučno i sigurno.

— Sigurno ste čitali moju pripovijest, kako je muha putovala u Pariz i što je sve doživjela na tom pustolovnom putovanju?! — reče Roko i vragoljasto se nasmiješi.

Nasmija se i Milica i sve njezine rođakinje, koje su poznavale svaku i najmanju njegovu stvarcu, dok Anici već skoro naletje na jezik, da potvrdi njegovo pitanje, smete je onaj smijeh veselih drugarica, pa odgovori, da je gledala neku njegovu stvar u kazalištu. Iako se je tim posve lijepo i spretno izvukla iz nenadane neprilike, ipak pocrveni i osjeti svu nelagodnost položaja pod vatrom uperenih očiju. Roko se je zadovoljio tim malim udarcem i skrene razgovor na drugi predmet. Malko ga je iznenadilo, kad je na Miličinu licu opazio tračak zlobna smiješka. Očito joj je bilo drago, što Aničin prvi susret s Rokom nije prošao bez svoje sjenke, iako se je ona cijelo poslijepodne mrzla samo zato, da njoj udovolji, a večeras je pozvala i opet samo zato, da se upozna s Rokom, da mu se svidi i da se zabavljaju.

— Godilo ti je, kad si je opazila u neprilici! — reče Milici poslije, kad su načas bili podalje od ostalih, pa ih nijesu mogli čuti.

— Ne, Roko. Nije mi godilo! — odgovarala je sigurno, ne osjećajući, da joj preko usana izlazi neistina. — Ljutilo me je, što te je pokušala predobiti laskama. Ona tebe još ne pozna, a jedva i pozna koju tvoju stvar. Ja to znam, pa sam bila odmah sigurna, da to ne će ni tebi izmaći.

Janko je cijele večeri šutio kao mramor. Oko dugoga je stola u menzi — kamo su bili svi preselili — sjedilo veliko društvo njegovih prijatelja, dosta poznatih lijepih djevojaka i još nekolike njihove znanice i njihove majke, ali ga svi skupa nijesu mogli razigrati, iako su tome poslu posvećivali dosta veliku pažnju.

— Slučajno mi moj Genije večeras spava! — odgovarao je posve mirno, kada su ga bockali i izazivali, da štogod pjeva, da pripovijeda što ili da se igra s ostalim društvom. Iz njegova ga mira ne bi bilo moglo pomaknuti stotinu kolotura i poluga! Zavukao se je u svoju jaku kao Diogen u bačvu, gdjekada se osmijehnuo, pogledao na sat, zatamburao prstima po stolu i — opet šutio. Cijele večeri nije sigurno izrekao ni pedeset riječi.

Roko je, naprotiv, bio neočekivano i neobično veseo. Nekako je osjećao svoje prvenstvo, pa ga je dosta bezobzirno izrabljivao. Predlagao je samo takove igre, u kojima se može doći i do ljubljenja, kao: padanje u bunar, pošte — ukratko: samo igre na zaloge na sve moguće i nemoguće načine. On je vješto i spretno upleo potrebu i priliku ljubljenja, gdje mu redovno nije bilo mjesta. Oko jedanaest su sati već igrale i starije gospođe osim domaćice, gospođe Jurić, koja je s Jankom pripovijedala i pomalo pila. Ispripovijedala mu je cijelu svoju povijest, spomenula je nebrojeno puta svog pokojnog i još nekoliko onih, koji su je svakako htjeli uzeti, kada je ostala udovica, a Janko je strpljivo slušao, pretvarao se kao da je pažljivo sluša i ustrajno pijuckao.

Mlađarija se je u igri bila razišla po svim sobama: bilo ih je u svim kutovima i sa sviju se strana četiriju golemih soba čulo hihotanje i šaputanje.

— Da upalimo svijetlo i u ostalim sobama?! — reče neka starija gospođa gospođi domaćici.

— Bježi, jadna, duše ti! — odgovori ona i nasmije se skoro u sav glas. — Što se bojiš?! Najveće će zlo biti u tome, ako se djeca kradom poljube, a bez takog im zla ni ne daj, Bože, živjeti. Ne trebaš se bojati. Poznam ja sve ove svoje juratuše kao da su mi rođena djeca.

Gospođa se je zadovoljila odgovorom i primila ga na znanje, te se više nije nimalo bunila. Možda se je i kod nje radilo samo o tome, da je netko podupre u njezinu uvjerenju, da su ti juratuši tako dobri i bezazleni mladići, pa da tako lakše umiri glas savjesti zabrinute mamice?!

— I to ti tražiš od mene: da ga volim?! — prošapće Milica Roki, kada ju je izvadio iz bunara bratskim toplim cjelovom.

— Koga da voliš?! — iznenadi se on, jer je mislio na nešto drugo.

— Frketića! Koga drugoga?! Ti to od mene zahtijevaš?!

— Ne zahtijevam, Milice, a nemam na to ni prava. Ja te samo prijateljski upozoravam, da je on čestit čovjek i da će biti dobar muž.

— Ne govori, Roko! To si mi morao pripovijedati prije nego sam tebe dobro upoznala. Sad je već prekasno — — —

— Ne budi smiješna. Ti znaš, što ja mislim: volim te kao sestru i samo kao sestru, a to je upravo toliko, da ti mogu iskreno željeti mnogo sreće, ali ti je ne mogu dati.

— Ja od tebe ništa više ni ne želim. Meni je to posve dosta!

— To je obmana i zavaravanje! Tebi se, Milice, to tako samo pričinja i jednom ćeš na mene veoma žaliti, a ja ne ću biti kriv. Ne ću ti moći ni pomoći. To će biti prije ili poslije, ali će biti sigurno, jer naše prijateljstvo više nije naravno.

— Vidiš, Roko: to je utvara, što ti govoriš. Zašto bih ja na tebe žalila i zašto ne bi bilo prirodno naše prijateljstvo?!

— Ovakova mješovita prijateljstva traže nešto više, mnogo više nego li je puka bratska ljubav. Prije se ili poslije neugodno i bučno raspadaju ili se mora ići dalje, mnogo dalje. Razumiješ li me, Milice?!

— Razumijem, Roko — prošapće ona i čvrsto mu stegne ruku. — Roko, ja tebe volim i stoga ću biti jaka. Ništa se ne boj i radi, štogod hoćeš.

— Draga moja, ti buncaš u vrućici — odgovori on, no odmah se trže i ublaži svoje riječi: — Ti sama sebe zavaravaš praznim lijepim riječima.

— Pusti me, da uživam barem u njima! — šane ona isprekidano, na mahove, opet mu stegne ruku i žurno zamakne u drugu sobu.

— Samo ne budi tragikomična! — reče on za njom glasnije, namjerice tako, da će znati, da su čuli i drugi, e da bi je tako izazvao, da se na njega rasrdi. Osjećao je, da je to potrebno, jer je vidio, da su dotjerali do skrajnje granice — to svoje mješovito pobratimstvo.

Skupili su se svi oko stola, da se malko odmore, da zapjevaju i da pokvase suha grla.

— Živio Anić! — reče Anica veoma odvažno i muški i podiže čašu.

— Živio Roko! — prihvatiše i ostali, a on kradom baci pogled na Anicu, koji je ona vrebala i dočekala netremice. Kucnuše se, ne pomičući pogled sa pogleda.

— Da ne živi sam, Bog ga poživio s onom lijepom djevojkom u crnini! — kresne Janko, kada se je bila stišala vika i zveket čaša, pa podiže svoju čašu prema Roki i slavodobitno mu se nasmije. Roko mu odgovori smiješkom, pruži čašu prema njemu i kucnuše se.

Zavladao je tajac i sve se oči svele na Roku, koji se je zadovoljno smiješio. Milica nije ni trenula. Ukočila je i pogled i svaki mišić na licu, pa reče nenadano kao iz neke daljine:

— Sad mi je istom sve jasno! — — Čestitam ti, Roko.

— Što ti je jasno?! — upita on posve nevino kao da ništa ni ne sluti.

— Vidjela sam te s njom, a poznam je još otprije.

— Bravo! — povikaše neke, otimljući se za riječ. — Sad nam više ne može reći, da nema što tajiti.

— Ni nemam. Zaista nemam što tajiti, ako vi ne znate što više nego ja i onda mislite, da ja čuvam — vaše tajne;

— One svakako moraju znati više o tebi nego ti sam! — dobaci Janko veoma izazovno i zlobno i zatambura prstima po stolu.

Ipak ga je pravo razumjela samo Milica i dobacila mu ljutit, skoro preziran pogled kao da ga je oplela oštrim bičem. Roko je dobro opazio taj — razgovor ugodni svojih prijatelja i požalio, što mu je on dao povoda.

— Bit će miraza, je l' te, gospodine Aniću?! — upita neka gospođa.

— Na to još nijesam mislio — odgovori on posve mirno kao da prihvaća taj predmet razgovora bez uzbune i prigovora. — Na to uopće ne mislim.

— E, dragi gospodine, važno je to! Ne živi se od ljubavi — — —

— Ni od miraza — odgovori on nehajno.

— Miraz je sporedna stvar — javi se Anica. — Glavno je, da je žena naobražena, da shvaća život, kakav jest, da je — ukratko rečeno, emancipirana.

Roko je ošine podrugljivim pogledom i glasno se nasmije.

— Vi se tome smijete, gospodine Aniću? — reče ona veoma začuđena.

— Da, gospođice! Slatko se i glasno smijem! — odgovori on, ne skidajući pogleda s njezina lica.

Imala je pravilno prorezana usta i lijepe, sočne crvene usne, koje su bile uvijek malko naškubljene kao na cjelov. Kratak su čas oboje šutjeli i netremice se gledali. Oči su im gorjele, plamsale i spajale se u plamenu mladosti i snage. Roko prvi susta i prenese pogled na neki drugi predmet, jer nije osjetio ni mira ni zadovoljstva u tome pretapanju i utapanju u Aničinim očima. Sjedili su jedno kraj drugoga i češće se dodirivali tijelom — posve slučajno, mislio je Roko, jer nije želio izazivati nepotrebne struje i varnice. Sada se je ona k njemu nekako tješnje priljubila i on pomisli, da to više nije slučajno, pa se — kao posve slučajno odmakne, pomislivši da će ga svakako smatrati budalom i telcem — — —

Ona je podrhtavala cijelim tijelom i nastojala, da ga svakako priveže za svoje divne oči, pa joj bi žao, kada osjeti, da se odmače, ali ne pokaza svoga osjećaja ni jačim drhtajem ni prekinutim pogledom. Razgovarali su dosta smireno, pa ih ostalo društvo napusti u svojim mislima i poče pjevati. Jedina Milica nije ni za jedan tren skidala pogleda s njih dvoga, ali nije mogla pratiti njihova razgovora, jer je bila podaleko od njih. Roko se je neprekidno lagano smiješio.

— Vi mi se rugate! — reče Anica skoro šaptom.

— Ne rugam se, ali me draži na smijeh vaš zahtjev, da žena bude emancipirana i da joj to bude glavno svojstvo! Naravno: u vašem značenju.

— A kako bi bilo u vašem značenju?!

— Reći ćete mi, da sam budala, ali — čujte, kad smo već počeli i o tom: Ja zahtijevam, da se žena emancipira od pomodne gluposti, od nedostojnog oponašanja, majmunisanja svega, što joj se nudi po našim trgovinama kao »atrakcija« prvoga reda, krijući svoju golu prostotu francuskim imenom i njemačkim podrijetlom. Ja zahtijevam, da se emancipira od nedostojnog umišljanja, da se cijeli svijet vrti oko njezine suknje i njezina namazana lica, pri čemu posve zaboravlja, da je to sporedn-

niji sadržaj ženskoga bića. Ja hoću, da se emancipira od besposlenosti i neplodnosti, pa da onda skinem pred njom kapu, da joj se poklonim i da joj dadem u svojoj kući mnogo veća i časnija prava nego li ih traže sufragetkinje, koje silom hoće da — prestanu biti uzvišene žene i da postanu smiješne muškarače! Ja sam spreman, da svojoj ženi priredim raj mira, ljubavi, sreće i zadovoljstva, ali samo u njezinu uzvišenome, nedostiživome ženstvu, gdje samo ona kraljuje, a sva joj ostala priroda služi skupa s njezinim mužem! — —— Eto, tako ja to zamišljam.

— Čudno je to vaše zamišljanje.

— Odgovara i prirodnim i ćudorednim zakonima.

— I tradiciji naših djedova, dok su još perčine nosili!

— Varate se, draga moja emanci-patkinjo! — reče on, zapinjući na posljednjoj riječi, no brzo i nenapadno nastavi: — Meni svagdanji život daje pravo. Ja poznam dosta gospođa, koje su se zanašale tom vašom pomodnom emancipacijom, a svršile u grčevima jecaja za tihom i plodnom porodičnom srećom. Nemojte se varati i uvažite, da žena može biti sretna samo s onim mužem, koji je jači od nje, i to jači i duševno i tjelesno, a iz te vam istine slijedi i odnošaj, koji je među njima potreban za takovu žensku narav.

— Da. da! — reče Anica kao posve ozbiljno: — Muž mora vazda nastupati s bičem i uzdama!

— Uzde si sama žena metne — odgovori Roko savršenim mirom kao da nije drugih riječi od nje ni očekivao — a bič upotrebljavaju sporazumno za svoje zajedničke mane, koje prijete njihovoj sreći. I vjerujte mi, da svaka pametna žena, koja doista želi sretan i blagoslovljen brak, mora, upravo mora doći do misli i načela onakove emancipacije, o kakovoj sam vam sada govorio.

— Oprostite mi, no meni se čini, da vi zamišljate žene kao mirne i dobre kravice, koje su vazda bređe, vazda daju mlijeka i po mogućnosti i voze, a što je najvažnije — oko njih mora biti vazda mnogo teladi.

— Ne zamišljam baš tako — odgovori Roko, smiješeći se, ali mi se čini, da vi donekle imate pravo, jer junadi viđam mnogo po Zagrebu — — —

— Živio! — usklikne Anica dosta povišenim glasom. — Pravi ste kavalir! Sigurno gledate u meni veoma jogunasto june?!

— To ne rekoh, ali — po volji!

— Hvala! — odgovori ona, smiješeći se veoma toplo i zavodljivo, uhvati ga za mišicu i reče tiše: — Tvrdi ste kao čelik! Taka vam je i glava. Samo pazite, da ne udarite njome o još tvrđi predmet!

— Reći ću vam ovo, gospođice — govorio je on veoma mirno i samosvijesno: — ja sam ponosan, što sam u svome pravcu tvrdoglav i što sam slobodan kao ptica, pa mi je svejedno, da li ću dospjeti u raj, u tamnicu ili na vješala, idući za svojom zvijezdom!

— A zapreke, koje vas čekaju?!

— Slijedi iz onoga, što vam rekoh: ne predam ni pred čim! Ja ću znati sve zapreke ili porušiti ili preskočiti, ako ih ne budem mogao obići.

— Što će biti, kada dođete k svome umišljenome cilju, idući za tom svojom repaticom?! — pitala je ona malko podrugljivo, ali joj u glasu nije bilo nimalo poruge. — Ja već vidim, koji je to vaš cilj!

— Veseli me, što ga vidite. Kada dođem k njemu, biti ću savršeno sretan, pa bilo i samo jedan hip. Piti ću iz prepune čaše, pa odmah iza toga propao.

— Znate li vi, gospodine, što je to tajna bolest?! — upita Anica nenadano nekim ledenim, skoro stravičnim mirom.

Roko je začuđeno pogleda, jer nije očekivao tako pitanje, na silu se nasmiješi i reče:

— To je jedini pomodni predmet, koji je preko napoleonskih vojna dopro i do mene: moji je zovu »vrancom«, ali naglašujem, da je nijesam imao!

— Krivo me razumjeste — odvrati ona posve mirno. — Mislim na ljubomoru, koja je mnogo opasnija od onoga, što vi spomenuste.

— Oprostite mi — ispriča se Roko posve ozbiljno. — Vjerujte mi, da sam vas doista bio krivo razumio.

— Molim, molim! Drugovi smo sveučilištarci, pa možemo raspravljati o svemu, što nam naleti — odgovori Anica posve priprosto i jednostavno. — Mene to nimalo ne smeta, samo nijesam kanila ovaj čas govoriti o tome. Htjela sam vam napomenuti ljubomoru, koja je redovni pratilac svih brakova, a napose onih, u kojima je lijepa žena. Mislim, da je ovo pitanje za vas ovaj čas veoma savremeno.

— Dobro. Možemo i o tome, no vjerujte mi, da ja nemam ni vremena ni volje misliti o tome, kako će mi se žena iznevjeriti i ljubakati s drugima. Meni je i moj i njezin život preskupocjen, a da bih dopustio, da nam ga istoči crv ljubomore kao drvo. Možda se ja i varam u svojoj preuzetnosti, ali — neka. Ovo je moje uvjerenje.

Ja sam vam već naglasila, da je to tajna bolest. S početka je ne opažate ni sami, iako ste već posve zaraženi, a kad je i opazite, nastojite i s početka i poslije vazda, da je pred drugima sakrijete. Baš je zbog te njezine tajnovitosti veoma teško izbjeći njene bakcile, a gdje se oni pojave, tu sreća odmah odlazi.

— Može biti, no ja vjerujem, da ću imati vazda snage, da svakom pitanju otvoreno pogledam u oči. Opasnost je samo u tajnovitosti, a ja je ne podnosim, i s toga ne ću niti podleći, sve kada bih se i zarazio.

— Vi se precjenjujete. Međutim, što će biti, ako vi dadete povoda svojoj ljepotici, da se ona zarazi tom kugom?!

— Ja joj tog povoda ne ću dati! To je nemoguće.

— Oho, dragi gospodine, kako vi o sebi mislite! — reče ona toliko glasno, da su se mnogi na njih ogledali, časak ih promatrali, no onda je opet svako nastavilo svoju raniju zabavu. — Vi ste čudak, koji živi u svijetu svojih teorija bez obzira na krutu životnu zbilju!

— Varate se, gospođice. Ja i te kako pazim na tu zbilju, ali na ovako vratolomne zaključke smijem srnuti samo stoga, što na one tričave, neznatne sitnice svagdanjega života pazim vazda s tolikom strogosti, da je često, vjerujte mi, i meni samome neugodno i teško. A kada su mi sitnice u redu, onda se ja, lijepa moja gospođice, ne bojim za krupne stvari.

— Iz toga još ne slijedi, da vaša buduća ne smije biti ljubomorna.

— Slijedi! Ja sam već toliko smiren u sebi i sa sobom, da ću moći mirno ispitati i njezinu narav prije nego se uzmemo.

— Rekoste nekoliko posve praznih fraza!

— Može li se ikada ostvariti ono, što rekoh?!

— Samo, ako se posve slučajno namjerite na taku narav.

— Ja ću se na nju namjeriti — — — Ja sam je našao!

— Čestitam vam! — reče ona i nasmije se, ne skrivajući poruge.

— Hvala!

— I vi ozbiljno primate čestitku?!

— Najozbiljnije! — odgovori on čvrstim glasom i slučajno baci pogled prema Milici, koja je neprestano sjedila kao mramorni kip i gledala kao zatravljena u njih dvoje. Roko brzo svrne pogled na drugu stranu.

— Što će biti, ako vi ipak dadete povoda, da vaša sretnica bude ljubomorna?! — opet se vrati Anica na isto pitanje.

— Ponovno vam kažem, da je to nemoguće! Vi ćete reći, da je ovo suludo umišljanje, ali ja ipak ostajem pri svojoj tvrdnji.

— Svaku tvrdnju mogu dopustiti, pa i najluđu! Zanima me, na čemu je temeljite?!

— Na činjenici, da ja nikada ne ljubakam nego samo ljubim, a što zahtijevam za sebe, dajem i drugome bez oklijevanja. Ja sam ustrajan i dosljedan do poslovičnosti.

— Blago vama dvoma, a meni dopustite, da i dalje sumnjam.

— Ne dajte se smetati! Najlagodnije živu oni, koji načelno sumnjaju u sve, jer ni prema čemu ne osjećaju obveze.

— Ja bih mogla pristati u to društvo, jer sumnjam u mnogo stvari, koje sam čula od vas. Tako na primjer — — — Čini mi se — nagne se ona još više k njemu i poče skoro šaptom: — kao da ste nešto natuknuli o nekakovoj svojoj čistoj ljubavi — — To je onako, iz života svetaca i svetica Božjih — — Vidite, ja vam u tu vašu priču ne sumnjam, nego jednostavno znam, da nije istinita.

— Koliko se ja sjećam — odgovori i on malko spuštenim glasom — ja to nijesam spominjao, ali vi dobro pogađate, da ja tako mislim.

— Zar ste vi doista toliko jaki?! — upita i upilji u njega užaren pogled, da bi mogao i čelik taliti. — Vjerujete li vi, da biste mogli izdržati svaku kušnju?!

— Mislite: kušnju s vama?! — upita on i vragoljasto se nasmije.

Nije dospjela, da odgovori, jer su baš u tome trenu nekolike prijateljice navalile na nju kao da su pale iz oblaka, da otpjeva koju bečku pjesmu. Nije se dala dugo nagovarati, a imala je veoma ugodan, širok alt i predavala je s mnogo čuvstva i razumijevanja. Kad je svršila, svi su je burno pozdravili klicanjem i pljeskanjem ruku, kao da su u kazalištu.

— Daj, Milice, sada ti nešto otpjevaj — pozove gospođa Jurić.

Ona se nije dala nagovoriti ni teti ni ostalima, pa prihvati i Roko, da je nagovara.

— I ti to želiš?! — upita ona i pogleda ga dugim pogledom.

— Da, Milice. Daj, molim te — ponovi on molbu.

— Lijepo! — reče neka gospođa. — Kod tebe svi mi skupa vrijedimo manje nego sam gospodin Anić. Dobro je, da se i to zna.

Ona nije ništa na to odgovorila, nego se posve okrenula prema Roki, čelo podbočila rukama toliko, da zasjeni oči, te miran, dubok, netremičan pogled uperila u svoga prijatelja. Iza toga je drhtavim glasom otpjevala ovo:

Teško meni, nigdje nikog nemam:
Nemam brace, nemam ni sestrice,
Nemam vojna, koji će me branit,
Nemam oca, koji će me hranit —
Teško meni sada i dovijeka.

Da se mlada za tvrd kamen latim,
I on tvrd bi suzom prosuzio;
Da se mašim procvjetale grane,
I ona bi usahnula s tuge —
Teško meni sada i dovijeka.

Oj, oj, gdje si, nesuđeni dragi,
Draži meni od života moga?!
Dođi, dođi, poljubi me jednom,
Pa da mlada u sunovrat skačem,
Nek se ne zna, da sam — sretna bila — — —

Oj, oj, dođi! Dođi, dođi, dragi moj! — — —

Pri svršetku je svoje tužne pjesme bila zapala u takovu drhtavicu, u takovu ekstazu, da je Roko umirao od straha, da će počiniti kakovu nepromišljenost. S početka je — naprotiv — pjevala tiho, mirno i bolno kao svećenica ukletoga hrama, no što je dalje pjevala, to je sve više i više gubila vlast i nad svojim glasom i nad živcima. Časak je šutjela, a onda naglo mače ruke s očiju, otvoreno se zagleda u Roku i reče teškim, usiljenim mirom:

— Je si li zadovoljan, Roko?!

Svi su je počeli bučno hvaliti, ne osjećajući bolove, koji su ispjevali te jecaje, dok je Roko mramorkom šutio, bojeći se i sam sebe. Još nikada nije čuo, da je pjevala tako bolno i čeznutljivo kao ovo sada, a nije se sjećao ni onih pogleda, koji su za vrijeme cijele pjesme počivali na njemu kao utopljenik na jedinoj uskoj i oštroj hridini, koje se je dočepao u samrtnoj borbi.

— Idemo padati u bunar! — vikne on nenadano, želeći nadvikati burne valove svojih osjećaja. — Prva pada gospođa Jurić.

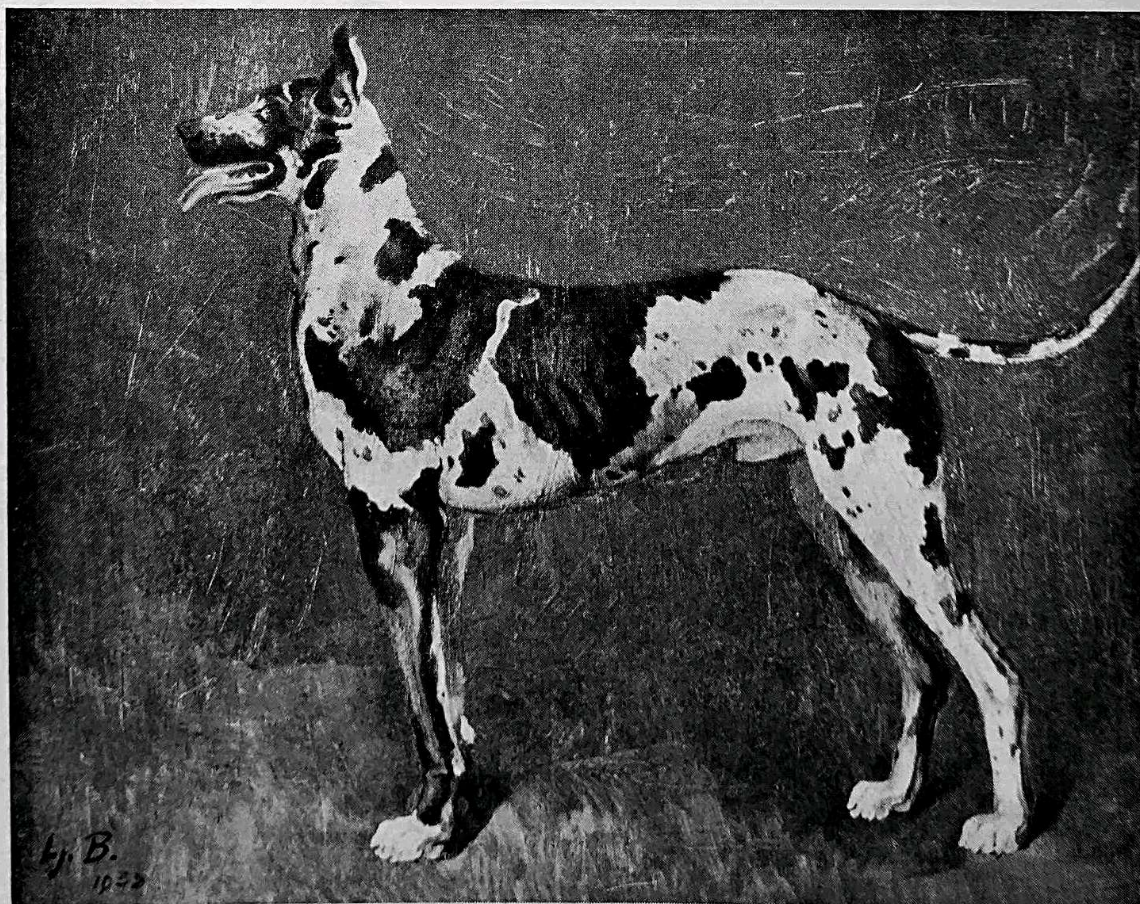
Stara mamica nije prigovarala, smiješila se, odgegala u drugu, tamnu sobu i tamo počela jaukati i jadati se, kako pade i propade u bunar i pozivlje gospodina

Ljubo Babić
Rodni kraj

Ljubo Babić
Studija sa hrvatske seljačke smotre

Ljubo Babić
Doga

Frketića, da je dođe spasiti. Kad su to ostali čuli, podigoše urnebesnu viku i graju.

— Zna mamica, što vrijedi! — reče Janko, ustane i pođe u drugu sobu, brišući rukavom usta. Za čas je prasnuo cjelov kao mala puška i gospođa se odmah pojavila na vratima, oblizujući se i uzdišući:

— Ah, djeco, djeco, već sam bila i zaboravila, kako je to slatko!

Janko pozove Milicu, da ga izvadi iz bunara.

— Ne idem! — reče ona tiho, prikučivši se posve Roki.

— Ne pravi komedije! — odgovori joj on tiho. — To bi bilo veoma ružno od tebe. Idi odmah.

— Jao, Roko, zaklinjem te, ne budi takav! — zavapi ona šaptom.

— Ako ne ćeš, ja idem s mjesta kući!

Mjesto odgovora, pogleda ga vlažnim očima i otide u drugu sobu.

Kad je pozvala gospodina Mrđelića, staru hižu, da je izvadi, Roko se u prvi čas začudi, no odmah mu bi drago i pomisli, kako je to pametno i oprezno, pa kad se je vratila među njih, pomiluje ju nježnim bratskim pogledom. Činilo se je, da ga je ona razumjela i da je i sama bila zadovoljna, što je pogodila.

Mrđelić je pozvao Anicu, a ona Roku. Kad je on već pošao, ona poviče:

— Ne, ne! Ja sam se prevarila! Vadi me gospodin Frketić.

— To ne može biti! — povikaše mnogi u jedan glas. — Kad se neko već pozove, nema više opoziva.

— Ja sam pozvan i evo me! — reče Roko i pođe žurno k njoj.

— Ne, ne! — vikala je ona u sav glas. — Ja sam se prevarila. Ja vas ne ću! — reče ona i uteče kroz sobe, a Roko poleti za njom. U mraku ju je jedva nazirao, ali ju je ipak uspješno slijedio, a iza njih se je razlijegao grohotan smijeh. Gospođa domaćica nije dala, da se dangubi, pa nastavi igru na svoju ruku.

— Dok vi nju iskopate iz tog bunara, ja ću opet propasti! — reče i odvrnu pažnju od bjegunaca.

Kad je Anica doletjela već na kraj četvrte sobe, naglo se okrene i baci se Roki oko vrata, grčevito se ovije oko njega i stane ga cjelivati. On je podigne na ruke, nekoliko je puta poljubi, položi je na divan i spusti se pokraj nje na pod, a zatim se vještom kretnjom izvine iz njezina zagrljaja, ustane i stane nad njom kao nad mramornim kipom. Čulo se je samo njezino ubrzano disanje i neko neodređeno blago stenjanje kao da guši riječi. Oboje su bili savršeno nepomični.

— Idemo, kolega! — reče Roko neočekivano. — Igra je nastavljena.

Ona se ne mače, ali ni ne reče ništa, a disanje joj postade i naglije i glasnije, kao da će prijeći u hropac.

— Ako izvoliš, kolega, moju ruku?! — reče on tiho i oporo.

Ona ništa ne odgovori, već naglo skoči s divana, poravna kosu, bez i jedne jedine riječi uzme Roku ispod ruke i pođu među ostale. Stupili su u društvo sa smiješkom na usnama i očima tako, da nije nitko mogao primijetiti ni najmanje zabune ni na jednom ni na drugom. Ona je svoju pobješnjelu razigranost prikrila s toliko prepredene vještine, da ni Roko nije mogao na njoj opaziti nikakove promjene.

— Pomirili se, je li?! — upitaše je neke.

— Evo! Morala sam se pokoriti — odgovori ona, smiješeći se.

— Znala sam ja — reče gospođa domaćica — da vi ne ćete uteći mom zlatnom gospodinu Aniću.

Anica se je samo trpko i skoro podrugljivo nasmiješila, a Roko se je podalje odmakao, da se malko pozabavi s Milicom.

— Nijesi trebala pjevati baš onu pjesmu — reče joj tiho.

— Ništa drugo ne bih bila mogla pjevati onako iskreno. Sada mi je mnogo lakše i mirna sam.

— Vidiš, Milice: ja sam tebi rekao, da se čuvaš mene, a ti mi nijesi vjerovala. Ja sam odmah opazio, što te je uzrujalo, a ja nijesam kriv — — —

— Varaš se — odgovori ona, pogađajući s najvećom sigurnošću, na što on misli. — Mene ne smeta, što si se zaljubio — — — Ja je poznam — — Ona je vrijedna, da bude tvoja žena. Mene to veseli — — —

— Dobro, dobro! I mene veseli, da ti o njoj misliš tako dobro i da se raduješ našoj sreći, ali ta tuđa sreća ne smije tebe ubijati.

— Krivo mi činiš, Roko! Mene ne ubija ta sreća, nego me je zaboljelo, kad sam opazila, da si preda mnom tajio, da si sretan. To me tako boli — — —

— Nijesam ti mogao ništa pripovijedati, kad se još nijesam ni na što odlučio. Nedu poznam istom nekoliko dana, što je svakako premalo, da bih mogao na tim kratkotrajnim opažanjima praviti zaključke za cijelu budućnost. Zasada znam samo to, da je vrlo čestita djevojka i da nije namiguša, ali su mi nepoznate još stotine sitnica, koje trebam proniknuti prije nego se odlučim — — —

Pripovijedajući, maši se u lijevi džep svoga kaputa. Prsti mu zapeše za nešto meko i neobično, osjeti, da je neka biljka i izvadi je.

— Aha! — poviče jedna gospođa, koja je to opazila. — Sad ga imamo! U džepu nosa njezine ruže.

Na te riječi Anica skoro pritrči Roki i kad je opazila kiticu uvela cvijeća, problijedi i nepomično se zagleda u njega.

— Varate se, milostiva! — odgovori Roko i nemarno baci cvijeće pred peć. — To sam negdje dobio, a da više ni sam ne znam ni gdje ni kada ni od koga.

Njemu je zapelo za oko Aničino držanje, no nije mogao ništa zaključivati, dok nije opazio, kako se je kao posve slučajno primakla peći i opet kao nehajno i slučajno podigla uvelu kiticu.

— Sjetio sam se, otkle mi cvijeće! — reče povišenim glasom. — Dobio sam ga sinoć u kavani, ali ne znam, od koga, jer mi ga je donio pikolo.

Cijelo vrijeme nije skidao pogleda s Anice, koja se je povukla iza ostalih i nastojala, da im se pogledi ne sukobe. Osjećala je nekakovu drhtavicu po cijelome tijelu i nije znala, da li je to sve slučajno, da li je Roko zaista iskren ili je, naprotiv, odvratan, ogavan, gadan, zloban i neuglađen.

»Pijmo, rujna vinca pijmo« — — — zapjeva nenadano Mrđelić, stojeći kraj stola i podigne punu čašu u vis. Ostali se skupiše oko njega, prihvatiše čaše i pjesmu, kucnuše se i gospođe samo prinesoše ustima, a gospoda iskapiše na dušak. Posjedali su oko stola kao na zapovijed, jer su već svi bili prilično umorni. Anica je sjela na posve protivnu stranu od Roke, a isto tako i Milica.

— Gospode, umudri ih! — pomisli on. — Daj im, da dođu k sebi, da ja tim lakše ostanem pri sebi.

— Drago mi je — reče domaćica — da se je najzad razigrao i naš dragi gospodin Mrđelić.

— Draga moja mamice — odgovori on — sudbina je svih nas starih hiža, da smo čudnovati i svojeglavi ili, pravilnije, točnije rečeno: mi i jesmo stare hiže s toga, što smo takovi. Mi ne znamo, zašto živimo, pa ne znamo ni izrabiti života. Ne znamo ga rasporediti, urediti i upotrijebiti, a kako je s cijelim životom, tako je u malome i sa svakim pojedinim danom.

— Vi to samo tako divanite — reče gospođa Jurić zaista samo zato, da nešto reče.

— Ne govorite, gospođo, tako! Barem ste me vi mogli dobro upoznati u ovo desetak godina! Vidite: ja uvijek zakasnim. Zakasnio sam rođenjem, jer sam rođen istom kad mi je otac počeo padati na niske grane; zakasnio sam pohodom na sveučilište, jer sam ovamo stigao, kad su tu već bili spremniji i stroži profesori; zakasnio sam na večerašnju zabavu, jer sam se za nju čestito zagrijao istom sada, kad se već moramo razilaziti. Svugdje zakasnim i samo i jedino ne ću zakasniti da umrem. Pobrinut ću se, da tu ne budem zadnji.

Nitko nije pozorno pratio njegovih riječi niti im je davao većega značenja, jer se je svako odmaralo i smišljalo, kakvom bi igrom počeli sada.

— Nama ne treba mnogo, — nastavljao je Mrđelić — pa da budemo sretni ili nesretni. Dosta je jedan lijep ili mrk pogled, jedna lijepa riječ ili i najmanja psovka, povoljan vjetar, ugodno sunce i dobar želudac ili topla soba sa ženom ili ljubavnicom il opet samo da te naše žene nekog drugog malko milo pogledaju! Sve je to dovoljno, pa da budemo sretni ili nesretni, a već je dosta i to da dadeš nekom kitu cvijeća, a on je ne primi s dosta pažnje i nježnosti ili je lijepo ne primiriše. I to je dosta, da budemo nesretni.

Rokin se i Aničin pogled susretoše na spomen kite cvijeća. Ona se sva zažari u licu, a on se nasmiješi. Anica ne izdrži njegova pogleda.

— I budite uvjereni — nastavljao je Mrđelić — da smo za take malenkosti najosjetljiviji mi lole i bekrije, koji se naoko ne brinemo ni zašto. Mi smo vam kao dobroćudni psi, koji lunjaju po ulicama, spustivši rep i dopuštajući, da ih svatko pomiluje i gurne nogom. Ali — nemojte misliti, da ni oni izgladnjeli psi nemaju srca, koje osjeća, i da nemaju svoga mišljenja, kojim obujimlju sve stvari i događaje, kraj kojih prolaze.

— Oprostite, idem kući! — reče nenadano Janko i ustane. — Umoran sam kao isprebijano pašče.

Uzaludna su bila sva nagovaranja i sve molbe. Nije se dao odgovoriti. Roku je to iznenadilo. Nije nikako mogao razumjeti, kako se je Janko mogao odlučiti, da postavi svoju volju proti cijelome društvu.

— Nama se ostalima ne žuri! — odvrati Roko. — Ti po volji.

Roko se je sam sebi čudio, kako je dobro raspoložen, a i pio je mnogo više nego li je to obično činio. Kad je Janko polazio, Milica se je uklonila u pozadinu, sigurno želeći, da se s njime ne rukuje, no njezin je oprez bio posve suvišan, jer se on nije

opraštao sa svakim napose. Zabio je obje ruke duboko u džepove, svima se naklonio, zavukao vrat u jaku od kaputa, malko pošiknuo leđa i pošao. Roko pritrči vratima i širom ih otvori, govoreći:

— Da se ne mučiš!

Janko nešto promrmlja i otide. To se je po svoj prilici htio zahvaliti na usluzi, ali je bio prelijen, da otvori usta ili je bio zaključio, da je to suvišno, pa samo istisnuo nekakav glas, koji je ličio cviljenju malih medvjeda, i sunuo u mrak.

Roki priđe najprije Milica, a za njom i Anica, pa se upustiše u razgovor, stojeći kraj prozora, a Mrđelić je međutim zabavljao društvo.

— Biti stara hiža, vječna stara hiža — govorio je — nije onako čarobno, kako se to čini onima, koji nas promatraju sa strane. Čuo sam mnogog žutokljunca, kako govori u svojoj lijepoj ludosti: »Da mi je novaca, bio bih vječni đak!« To govore oni, koji ne znadu, da to znači biti star vuk među ovako svježim, lijepim, inteligentnim i zavodljivim hrtovima, kakav je, na priliku, naš Anić. To vam znači primiti na sebe sudbinu vječnoga beskućnika i tuđinca na rođenom ognjištu — — —

— Kako to, da ste vi uz vaš sjajni talenat vječni đak? — upita ga neka gospođa i odmah nastavi: — Nemojte se srditi zbog moje radoznalosti.

— Ni najmanje. Što bih se ljutio?! — odgovori on mirno. — Reći ću vam. Gimnaziju sam svršio kod Isusovaca u travničkom sjemeništu. Bio sam uvijek odlikaš i ujedno se odlikovao lijenošću, nemarnošću i ohološću. Vjerujte mi! Ni sam ne znam, kako sam takav uvijek mogao biti odlikaš. Istupio sam iz prve godine bogoslovije. Mnogo su mi se više sviđale ženske oči nego svećenički časoslov. Došao sam na sveučilište i osjetivši tračak tobožnje slobode zaljubio se u prvu, na koju me je slučaj nanio. Moja je nesreća bila, da me je neiskustvo prikovalo uz najobičniju vucibatinu, s kojom sam spiskao teške novce i zaboravio, da bih morao polagati i nekakove ispite. Vucao sam se s njome, uzdržavao je i držao, da me ona voli. Jedne je noći nestala. Bio sam očajan i nijesam mogao doznati, što je bilo s njom, dok ne dobih od nje same list iz Amerike, u kom mi je javljala, da se je našla sa svojim nekim ranijim ljubavnikom, da su se vjenčali i da je sretna. Ako vam rečem, da sam još i tada ludovao za njom, možete lako zamisliti, kako mi je bilo pri duši.

— Nije vam se poslije javljala? — upita Aničina majka.

— Nikada, gospođo! Već je tome šest godina, da o njoj nijesam ništa čuo, kao da ju je zemlja progutala... Ona me je bila ubila, a poslije nje me je život dotukao do temelja. Otac mi je bio dobrodušna luda i slao mi neprestano novaca, kolikogod je mogao, a ja sam nemilice trošio. Bio je nekada ugledan trgovac, a poslije propao i jedva životario. Umro je prije pola godine, a majka mi sada piše, da već moram svršiti te visoke škole, jer da me ona više ne može uzdržavati. Meni je stare sirotice žao od svega srca, no više joj ja ne mogu pomoći — — — Više nema spasa — — —

Zašutio je i naglo iskapio čašu vina. I ostali su oko njega šutjeli kao nad mrtvacem, dok su Roko, Anica i Milica kraj prozora nešto tiho pripovijedali, ne slušajući Mrđelića.

— Nijeste se poslije zaljubljivali?! — prva progovori neka mala crnka, ne skidajući pogleda s uveloga lica nesretnog vječnog đaka.

On se malko trže, pogleda je, prođe prstima desne ruke kroz duge bujne kose, uperi pogled prema prozoru i reče:

— Pa — — — Da vam pravo kažem, možda i jesam, ali mi se čini, da sam i u tom zakasnio. Pretekli su me, stara vuka, zamamni mladi hrtovi. Oteli su mi sve — — I Drinu!

Zavlada teška zagušljiva stanka, prva te vrsti cijele večeri, te se nitko ne usudi pitati, tko mu je ta Drina.

— Ljubakao sam bez izbora — javi se on opet kao navijen — i pri tome me nije smetalo, ako je majka priroda dala samo skelet, a sve drugo ljekarne i drogerije. Mogle su biti kakve im drago, jer se nijesam brinuo ni za njih ni za sebe — — — Padao sam i propadao. Za život sam vrijedio manje od najlošije knjige. Vrijedio sam po prilici onoliko, koliko vrijede praporci na konjskome vratu: njima se vesele djeca, a meni su se veselili brucoši. U takvom sam načinu života opazio, da vrijeme ne prolazi. Ono stoji nepomično kao vječnost, jer ono i jest vječnost. Dan i noć se mijenjaju pravilno kao mrđelice u đerdanu samo toliko, da ne bude previše jednolično, da je ljepše i da bude udovoljeno našoj taštini, da možemo od vremena načiniti maškaradu dana, noći, mjeseci, godina i stoljeća kao u pokladnom korzu. Vrijeme ne prolazi, nego stoji na mjestu s golemom kijačom i nemilosrdno ubija sve one, koji su slabi — — —

Djevojke su se počele nestrpljivo okretati na stolicama, a mladići prihvatili čaše, da popiju strahoviti tajanstveni pritisak Mrđelićeva pripovijedanja, koji je lagano cijedio riječ po riječ:

— Sanjao sam mnogo — — — Ja i sada gdjekada sanjam, a snovi su mi tako jezoviti, da bi mi pod njihovom grozotom mogla šiknuti krv iz mozga — — — Bi li bilo vrijedno otvoriti lubanju hitcem, da lakše krv pocuri ili bi bilo pametnije sunovratiti se niz hridine u morske dubine?! — — —

(Ulomak iz romana »San o sreći«)

MILE BUDAK

U SPOMEN IVANE BRLIĆ MAŽURANIĆ

Mlada Ivana Mažuranić isticala se među zagrebačkim djevojčicama već za rana. Bila je lijepa, vesela i zabavna djevojčica, za kojom su se doskora otimale oči tadanjeg našeg mladog đačkog naraštaja. Ona je dominirala kod Coronellija u đačkoj koteriji, a rado je polazila i na klizalište, te na izlete na Sljeme u većem društvu. Njena majka gđa. Henrijeta Mažuranić bila joj je vjerna pratilica i gardedama, kako je onda bio običaj. Svojom duhovitošću i ugodnim, a ozbiljnim razgovorima očarala je Ivana sve svoje mlade obožavatelje. Odrasla je u duhovno otmjenom krugu svog djeda bana-pučanina i pjesnika Ivana Mažuranića, te njegova brata učenog Antuna Mažuranića profesora, pa je Ivana u tom krugu i u kući svog učenog oca Vladimira Mažuranića stekla visoku naobrazbu, iako nije polazila visokih škola, jer to nije u ono vrijeme kod djevojaka bio običaj. Naročito ju je još kao djevojčicu zanimala astronomija, kojom se u dokolici rado bavio njezin djed Ivan Mažuranić, zatim strani jezici, poglavito francuski i engleski, uz njemački, a naročito lijepa književnost, pa je još mlađahna pročitala gotovo sve evropske klasike i ljepšu literaturu. U kući pjesnika bana Ivana bila je velika biblioteka svjetskih pisaca, naročito kompletna croatica i slavica, te je mnogo čitala, iako u prvo vrijeme bez naročitog sistema i bez prave kontrole. Tako je počela već zarana i sama pjevati, pisati sastavke, a hrvatska domovina i veliko slavenstvo bili su glavni sadržaj prvih njezinih djevojačkih pokušaja. U prvoj je mladosti pače pokušala i versifikaciju na francuskom jeziku, pa joj je prva francuska pjesmica bila »Ma Croatie!« Kako je već u djetinjoj dobi savršeno govorila francuski i njemački, a kasnije potpuno naučila i engleski i ruski jezik, to je već u 12. i 13. godini počela sa sastavcima u prozi na francuskom i engleskom jeziku, koji su odraz nevjerojatne bujnosti razmišljanja. Ogulin, Zagreb, Hrvatsko Primorje, poglavito Novi, rodno mjesto Mažuranića, bila su glavna mjesta, gdje se razvijao njezin duh u mladosti i zanosio se u pjesnički život. Poglavito je njeno rodno mjesto Ogulin još u nejakoj dobi ostavilo na nju dubok utisak svojom grandioznom planinskom okolicom.

Još kao mlada djevojčica počela je pisati svoj Dnevnik, koji je pun filozofskih razmišljanja djeteta o životu i svijetu. I kasnije je u životu često posezala za tim dnevnikom i u nj unosila svoja opažanja, doživljaje i razmišljanja. U kuću njezina djeda i oca dolazili su mnogi odlični naši prvaci na peru, koje je mlada Ivana imala prilike upoznati i čuti, a naročito je utjecalo na nju općenje s idealnim pjesnikom drom. Franjom Markovićem, vjernim pobratimom njezina oca. U 18. godini udala se za dra. Vatroslava Brlića, odličnog hrvatskog rodoljuba, narodnog zastupnika i odvjetnika u Brodu na Savi, pa je tako ušla u obitelj na glasu sa svog patriotizma i smisla za umjetnost i književnost. Tu se nalazila velika knjižnica obitelji Brlić na svim jezicima, te obilna korespondencija djeda muževa Ignjata Alojzija i Andrije Torkvata Brlića, Jelačićeva tajnika i mladenačkog diplomatskog emisara banova u Parisu i Londonu, te dra. Ignjata Brlića, Torkvatova brata, također narodnog zastupnika i borca za hrvatska prava u peštanskom saboru. Blizu 1500 pisama s odličnim političarima i književnicima, domaćim i stranima, od g. 1726. do 1890., sadrži taj obiteljski arhiv Brlića u Brodu. Usto je tu i krasna zbirka crteža, akvarela i uljenih slika Torkvatove žene, hrvatske slikarice Fanike rođ. Daubachy-Doljske. Tu je opet imala mlada gospođa Ivana, koliko su joj nove obiteljske prilike dopu-

štale, dosta zgode da nastavi svoju književnu naobrazbu. Naročito ju je obilna korespondencija odličnih ljudi upućivala u naše tadanje i prošle književne, političke i kulturne prilike. Tu je korespondenciju ona kasnije uz pomoć svoga sina dra. Ivana Brlića, također književnika, detaljno uredila, u pravi, sređeni i katalogizirani »Arhiv obitelji Brlić u Brodu«. U Brodu — u Slavoniji — našla se gđa. Ivana sada u sasvim drugom kraju, negoli u Zagrebu. Posjetila je nekoliko puta sa svojim mužem Đakovo i biskupa Strossmayera, koji ju je nada sve zavolio, te je s njome vodio razgovore o modernoj francuskoj književnosti. Strossmayer je posjetio kuću Brlićevih u Brodu u mnogo navrata, a svečano prigodom posvete barjaka tamošnjega pjevačkog društva »Davor«, jer je gđa. Ivana bila kuma kod posvete barjaka. Tu je Strossmayer mladu pjesnikinju svojim govorima upravo fascinirao. Darovao joj je i ukusni dragocjeni medaljon od rezbarenog zlata sa svojom slikom, koji je pokojnica kod svake svečane zgode s ponosom nosila. U krugu slavonske inteligencije nastavila je svoju književnu naobrazbu, a naročito je proučavala lijepi slavonski govor, koji je uz elemente primorske i klasične dikcije, koju je naučila u svom rodnom domu, došao do izražaja u svim njenim kasnijim književnim djelima.

Međutim je pjesnikinja u svom gnijezdu odgajala, kako sama kaže, »četicu« svoje djece. Djeca su stala rasti, te je i kod njih nastala želja za čitanjem i pisanjem. Do sada se naša mlada književnica postojano borila sa svojim pjesničkim instinktima, smatrajući da literatura nije poziv žene, pa se nije dala zanijeti na ozbiljan književni rad. Tek kad su njena djeca pokazala želju za čitanjem, veli sama Ivana Brlić-Mažuranić u svojoj autobiografiji (Hrvatska Revija, br. 5. iz god. 1930.): »učinilo mi se ujedanput, da sam našla točku, gdje se moja želja za pisanjem izmiruje s mojim shvaćanjem dužnosti. Moja djeca žele čitati — koja radost za mene da i na tom polju budem njihovim provodičem!« Sada tek odluči, da će za svoju djecu početi književno raditi. Napisala je za njih najprije nekoliko pripovijedaka, pa kada im je to već sve pročitala, a broj djece je bivao sve veći, odluči, da te svoje pripovijetke izda štampom. Tako izađe g. 1902. u vlastitoj nakladi u Brodu knjižica »Valjani i nevaljani«, tek u sto primjeraka, koji nisu bili na prodaju i koje je ona podijelila u obiteljskom i prijateljskom krugu.Knjižica je stekla vanredno priznanje, pa je gđa. Ivana, ponukana prijateljima, stala i dalje pisati za mladež. Prvu novu zbirku njenih radova za mladež izdade Hrvatski pedagoški zbor g. 1906. pod imenom »Škola i praznici«, pjesme i pripovijetke za djecu. Kritika je smjesta prihvatila najpohvalnijim izrazima tu zbirku, te je gospođa Brlićeva gotovo jednim zamahom postala poznatom i omiljelom književnicom za djecu. God. 1912., kada je najstarije dvoje djece — sin Ivan i kćerka Nada (sada udata Ružić) — doraslo do mladenaštva, dozvoli si Ivana — kako je često za života govorila — svoje najomiljelije djelce, malu zbirku lirskih i epskih pjesama »Slike«, koja je također štampana u Brodu u vlastitoj nakladi za obiteljski krug i za uži krug prijatelja. Iako je Ivana Brlić-Mažuranić kasnije stekla neprolaznu slavu svojim drugim djelima, a poglavito svojim životnim djelom »Priče iz davnine«, ostala je ova zbirčica lirike i epike njenim književnim miljenčetom do konca njena života, pa ako je tkogod htio istinski da je obraduje, trebao je tek da je podsjeti ili da joj čita ili citira stihove iz ovoga njenog djelca.

Godine 1913. izdade Hrv. pedagoški zbor u Zagrebu novo omladinsko djelo autorice: »Čudnovate zgode šegrta Hlapića« s ilustracijama Naste Šenoa-Rojc. Ovo je djelo od dječje i omladinske čitalačke publike diljem cijele Hrvatske primljeno s oduševljenjem. Duboke i vječne moralne zasade utkane u najživahnije scene i pustolovine malog postolarskog šegrta Hlapića, još i danas tvore kod djece i mladeži jedno od najmilijih djela Ivane Brlić-Mažuranić. Godine 1921. izdade knjižara Kugli drugo izdanje Šegrta Hlapića s naslovnim listom Vladimira Kirina (kasnijeg ilustratora »Priča iz davnine«), a godine 1930. izdade D. p. Družstveni prace u Pragu češki prijevod Hlapića, obilato ilustriran. Godine 1924., prigodom proslave 60-godišnjice, dramatizirala je sama autorica svog Hlapića, a napisao je jednu dramatizaciju i Tito Strozzi. U Hrvatskom Narodnom Kazalištu — na dan proslave 60-godišnjice — u prisuću Ivane Brlić-Mažuranić, a pred dupkom punim kazalištem sitne i krupne djece, njezinih štovalaca, igrala se Strozzijeva dramatizacija Hlapića.

Međutim je autorica počela pisati glasovite »Priče iz davnine«, koje je prvi put izdala Matica Hrvatska s ilustracijama Petra Orlića g. 1916. Priče su odmah stekle vanredno povoljnu kritiku u domaćem i stranom svijetu. U svom pismu od 30. XI. 1929. svom sinu dru. Ivanu Brliću o postanju priča veli autorica: »Bilo mi je nastojanje, da u skroz slobodnu invenciju tih priča upletem nazive, likove i duh drevne hrvatske i opće slavenske mitologije, i to one, koja je manje poznata. Te su priče koli u svojoj biti, toli u svojoj izvedbi čisto i potpuno originalno djelo. Što se tiče unutarnjih veza s narodnim pjesništvom, moje su priče zaista ne moje, nego su one pričanja, priviđenja, nade, vjerovanja i uzdanja cijele duše slavenskog plemena.« (Hrvatska Revija, br. 5. god. 1930. str. 289.) Doskora su priče prodrle i u strani književni svijet. God. 1920. izašlo je drugo, a već god. 1924. treće izdanje Matice Hrvatske, bogato ilustrirano koloriranim slikama Vladimira Kirina. Iste godine 1924. prevede lektorica engleskog jezika u Ljubljani gđa. F. R. Copeland priče, te one izađu u bogatoj opremi s Kirinovim ilustracijama kod George Allen & Unwin LTD. U Londonu.

Godine 1928. izašlo je jednako raskošno izdanje na švedskom jeziku u prijevodu gđe. Margit Wohlfart-Nikolić u Stockholmu pod naslovom »Lavendel och Rosmarin«, u nakladi Natur och Kultur i s Kirinovim slikama.

Iste godine izašlo je i češko izdanje kod Družstveni prace u Pragu, u prijevodu Jana Hudeca, a sa slikama Emanuela Frinte, pod naslovom: »Pohadky z davnych dob«.

God. 1929. i 1930. izašle su Priče u dva dijela na danskom jeziku u prijevodu Thorkila Parfoda, pod naslovom »Lavendel og Rosmarin«, te »Gyldenlok og Kaempen« u prijevodu Gudrun Lohse, oba dijela s ilustracijama Vl. Kirina. Slijedilo je god. 1930. rusko izdanje u Zagrebu u prijevodu N. I. Fedorova i dra. I. Brlića pod naslovom: »Skazki davnjago vremeni« s Kirinovim ilustracijama. Slovačko izdanje Matice Slovačke izađe u Turčianskom Sv. Martinu god. 1931. pod naslovom »Povesti z prádavna« u prijevodu Anne Dollinayove-Vračanove, a njemačko izdanje »Aus Urväterzeiten« izađe god. 1933. u prijevodu gđe. Camile Lucerne, nakladom Antona Pusteta u Salzburgu, također s Kirinovim ilustracijama. Priče je prevela na poljski

gđa. Wanda Pogonowska, a neke su prevedene i na francuski, te je izdanje ovog prijevoda u pripravi. U antologiji Matice Hrvatske: »Anthologie des Conteurs Croates«, koju je izdała prigodom međunarodnog kongresa PEN-klubova u Dubrovniku 1933., kako bi pred stranim književnicima cijelog svijeta prikazala biserje hrvatske knjige u francuskim prijevodima, sadržana je i priča Ivane Brlić-Mažuranić »Šuma Striborova« (La forêt de Stribor) u prijevodu prof. Jeana Dayrea.

Nepotrebno je isticati opće priznanje, što su ga Priče kod svih tih naroda stekle. Preko stotinu engleskih, desetci švedskih, danskih, čeških, slovačkih, ruskih, francuskih i njemačkih novina donošahu kritike o ovom djelu, nazivajući Ivanu Brlić-Mažuranić hrvatskim Andersenom, a njene Priče biserjem svjetske književnosti. Književnici svjetskoga glasa R. Kipling, Merežkovski, Hippius, Kuprin, Čirikov, Zajcev pišu autorici pisma puna priznanja ili nada sve pohvalne kritike u časopisima i novinama. Ivana Brlić-Mažuranić dosad je jedina hrvatska književnica, koja je bila predložena za veliku literarnu nagradu Nobelova zavoda u Stockholmu.

Godine 1923. izda Ivana Brlić-Mažuranić novo djelo za djecu pod naslovom »Knjiga omladini«, zbirku pjesama i omanjih pripovijedaka iz domaćeg i slavenskog svijeta, od kojih su neke također prevedene na različne strane jezike. I ta je knjiga, a specijalno prvi sastavak »Omladini o idealima«, bila miljenče velike autorice. Godine 1924. izađe knjižica »Radosna majka dobra pjestinja«, a godine 1927. »Dječja čitanka o zdravlju«, obje u stihovima.

Obilna je njezina suradnja u različnim našim časopisima i novinama, tako je priopćivala svoje radove u »Vijencu«, »Omladini«, »Pobratimu«, »Hrvatskoj Reviji« i drugima.

Kako je Ivana Brlić-Mažuranić bila puna ideala za svjetski mir, napisala je i jedno duboko filozofsko predavanje na dan mira dne 11. XI. godine 1927. pod naslovom »Mir u duši«, koje je izašlo u Zagrebu najprije u »Hrvatskoj Reviji« br. 12. god. 1929., a kasnije kao separat kod Narodnih Novina. To je djelce prevedeno i na francuski pod naslovom »La Paix de l'Ame« od barunice Cecilije Ottenfels g. 1930. Taj francuski prijevod razaslala je autorica svojim mnogobrojnim prijateljima u inozemstvu, poglavito u Ženevi, gdje je sa svojim sinom drom. Ivanom Brlićem, koji je više godina uređivao vjesnik »Liga naroda« u Zagrebu, bila u ljetu godine 1930., a sa svojim bratom drom. Želimirom Mažuranićem i sinom drom. Ivanom Brlićem u veljači godine 1932. Tu je imala prilike da lično upozna mnoge svjetske političke i kulturne prvake.

O svojim utiscima s prvog puta napisala je sedam, a sa drugog puta šest pisama. Ta su pisma sadržana u rukopisnoj zbirci: »Zapisci, bilješke, pisma 1907.—1935.«, od kojih postoje dva primjerka, jedan u njenom vlastitom arhivu, a jedan je poklonila svome sinu dru. I. Brliću.

Ivana Brlić-Mažuranić dolazila je poslije smrti svog muža god. 1923. često u Zagreb, a kad joj se najmlađa kćerka Nedjeljka god. 1934. upisala na zagrebačko sveučilište kao studentica filozofije i engleskog jezika, preselila se radi nje sasvim u Zagreb. Tu je sada imala obilato prilike, da dolazi u doticaj s našim i stranim kulturnim ličnostima, institucijama i društvima. U Zagrebu je, kao i cio život u Brodu,

pokazivala vanrednu energiju i živu djelatnost, unatoč njenog vječnog briganja za život i budućnost svoje petero djece i mnogobrojne unučadi, te je u Zagrebu bila uvijek okupirana književnim i humanitarnim radom.

Još u Brodu je bila dušom Cercle Française, te je bila odlikovana francuskim odlikovanjem »Officier d'Académie«, a svoje veze s Društvom prijatelja Francuske nastavila je i u Zagrebu preko sadašnjeg ravnatelja Francuskog Instituta Jeana Dayrea. Polazila je često na sastanke PEN-kluba, centar Zagreb, kojemu je bila najprije redovnim, a kasnije počasnim članom; išla je u kazališta, izložbe, koncerte, predavanja: hrvatska, francuska, ruska, engleska, njemačka, čega svega nije imala u Brodu. U Zagrebu u to doba padaju i njeni daljnji književni radovi, sada već na povijesno-beletrističkom polju.

Kako je provela gotovo cio život okružena historijskim uspomenama obitelji Brlić, ostvari god. 1934. prvi dio svoje zavjetne misli, da izdade građu iz Arhiva obitelji Brlić. — Za njeno beletrističko pero bio je kao stvoren lik Andrije Torquata Brlića, oca njenog pok. muža, intimnog prijatelja biskupa Strossmayera u burnim vremenima 1848. i kasnije, koji je za Jelačićeva rata u Mađarskoj neko vrijeme vršio funkcije banova ličnog tajnika, te koga ban kao 22-godišnjeg mladića pošalje kao svog diplomatskog emisara u Paris 1848./49., te kasnije g. 1882. opet u Paris i London.

Tako su nastale njene knjige »Iz Arhiva obitelji Brlić u Brodu na Savi«, i to: »Uvod k zbirci starih pisama god. 1848.—1852.« (izdano 1934.), zatim: »Ulomci dnevnika Andrije Torkvata Brlića, prvi ulomak: A. T. Brlić u slovačkom ustanku i banovu taboru, dnevnik od 17. IX. do I. XII. 1848.« (izdano god. 1935.), te drugi ulomak: »A. T. Brlić kao banov emisar u Parisu od 1. XII. 1848. do 5. V. 1849.« (izdano 1935.). Te su tri knjige primljene u našoj kulturnoj javnosti s vanrednim interesom, te predstavljaju važan dokumenat za proučavanje političkih događaja 1848./1849. — Autoričini pak komentari daju prekrasnu — perom umjetnika napisanu — monografiju o Andriji Torkvatu i obitelji Brlić u Brodu.

Priznanje za taj rad Ivane Brlić-Mažuranić doskora je uslijedilo. Godine 1937. bude kao prva žena-književnica izabrana članom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Ovaj ju je izbor neobično obradovao. Smatrala je, da je time ispunila jednu drugu zavjetnu misao: s jedne strane prema obitelji Brlić, a s druge strane prema svome ocu Vladimiru Mažuraniću, koji je sam bio ne samo članom, nego i predsjednikom Akademije od god. 1918. do god. 1920.

Na tom svom književnom putu dade se Ivana Brlić-Mažuranić na svoje — na žalost — posljednje djelo. Njezin otac, historičar Vladimir Mažuranić istražio je povijesne podatke, te opisao život i djelovanje našeg zemljaka Melek-Jaše Dubrovčanina, koji je od godine 1480. do god. 1528. igrao u Indiji vanrednu ulogu kao podkralj Gudžerata i kapetan utvrđene luke Diu, koju je on sam osnovao i utvrdio, te se o nju mnoge godine lomila do tada nepobjediva pomorska snaga kralja portugalskoga. Ivana Brlić-Mažuranić poduzme da u historijskom romanu prikaže taj svijetli lik našega zemljaka, junačine-državnika Jaše, što ga je njen otac historijski istražio. Tri godine sabirala je autorica materijal, uz pomoć i suradnju mnogih naših

učenjaka. Na Božić godine 1937. izađe u nakladi knjižare Vasić to njeno djelo »Jaša Dalmatin, podkralj Gudžerata«, bogato ilustrirano lijepim crtežima Vladimira Mažuranića ml., autoričina nećaka. Djelo je bilo zasnovano u dva oveća dijela: »Mladi sužanj« i »Podkralj Gudžerata«. Međutim je Ivana Brlić počela pobolijevati, te odluči, — pošto je prvi dio izradila opsežno, po prvobitnom svom planu — da napiše i drugi dio, no u vrlo skraćenom obliku. I tako je izašla cijela knjiga, no prvi je dio u detalje izrađen, ilustriran i obilnim povijesnim komentarom popraćen, dok skraćeni drugi dio majstorskim perom u krupnim potezima daje snažan lik Melek-Jaše u naponu snage i slave.

Ova apoteoza snazi i junaštvu, životnoj mudrosti i poštenju, osjećaju dužnosti i čovječnosti bila je ujedno labuđi pjev Hrvatskog Andersena.

Ni godina dana nije prošla otkako je njen Jaša objelodanjen. Gospođa Ivana je počela teško pobolijevati. Živčana i srčana slabost skrši je dne 21. rujna 1938. u rano jesenje jutro u cvjetnoj bašči na Srebrnjaku, među cvijećem, koje je ona toliko voljela.

U kućnom, obiteljskom i društvenom životu bila je Ivana Brlić i za svog 40-godišnjeg života u Brodu, a i kasnije u Zagrebu neumorni svijetli, živahni i umni duh, oko kojega se sabiralo i mlado i staro.

Kao osobita ljubiteljica mladeži sudjelovala je i aranžirala mnoge dječje priredbe, te predstave u Brodu i u Zagrebu, za koje je često pisala sama tekstove. U Brodu je bila na čelu tamošnjeg društvenog života, te su je Brođani nada sve cijenili i štovali. Bila je dugo predsjednica tamošnjeg Hrvatskog dobrotvornog gospojinskog društva, vazda spremna da pomaže svagdje, gdje su ljudi bili u nevolji. Njezina rodoljubna kuća bila je stjecište brodske inteligencije i građanstva, kod kojeg je njezin pokojni muž dr. Vatroslav Brlić uživao veliki ugled. Za političkih borba protiv Khuena i za burnih dana prevrata 1918. bila je svom mužu vjeran pomagač, te je s njim bila u Pešti, gdje je prisustvovala burnim sjednicama opstrukcije protiv mađarskih presizanja, koju je vodila hrvatsko-srpska koalicija u zajedničkom saboru. Njezina kuća bila je pravim muzejem uspomena obitelji Brlić iz ilirskog i predilirskog doba, iz doba borbe s Khuenom i prevrata, a bogata knjižnica veliko blago hrvatske kulture, literature i prošlosti. Arhiv obitelji Brlić bio je neiscrpljiv materijal za proučavanje djelovanja naših i stranih političara i književnika. I iz inozemstva su dolazili strani učenjaci i literarni historici, da proučavaju taj arhiv.

I u svom vinogradu Brlićevcu, u krasnom i idiličnom brodskom vinogorju, koje dominira gradom Brodom i savskom slavonskom ravni, te gdje je najradije boravila i ljeti i jeseni, sakupljala je oko sebe živo društvo. Tu je provodila sa svojom brojnom djecom i četom njihovih malih drugara dane ferija, te se brinula oko velikog vinograda i voćnjaka od proljeća do jeseni, kada je plodna berba bila nagradom njezinu marljivom nastojanju. Tu se i živo bavila sistematskom botanikom, te je s vremenom sabrala vrlo lijep herbarij, kojega je kasnije u Zagrebu u vezi s našim poznatim botaničkim stručnjacima klasificirala. I Brlićevac je pun uspomena na ljubaznu domaćicu. I tu se nalaze mnogobrojne povijesne i kulturne uspomene iz

Broda i okolice. U ovom Tusculumu često je znalo veselo društvo cijeniti srdačno gostoprimstvo rodoljubne obitelji Brlić i krasni duh umne domaćice. Knjiga spomenica zadržala je potomstvu imena mnogobrojnih odličnih posjetnika i prijatelja Brlićevca.

Nakon nagle i prerane smrti Ivane Brlić-Mažuranić održane su u mnogim gradovima i mnogim društvima svečane komemoracije, a cjelokupna hrvatska, zatim slavenska i inozemna štampa priopćila je vijesti o njezinoj smrti.

Hrv. Pedagoški zbor izdao je posthumno II. izdanje njenog djela »Škola i praznici«, pod naslovom »Srce od licitara« s ilustracijama Ante Kumana.

Ovaj svoj mali prilog posvećujem njenoj, meni toliko dragoj, uspomeni.

DR. FRANJO BUČAR

Ljubo Babić
Sa seljačke smotre

ŠETNJA BOLESNIKA DO PROZORA

Oni, koji su se odrekli svega, bolesnici,
gledaju na kretnje kao da su zaboravili svijet,
gledaju na svijet kao na prizor dalek na slici,
na fotografiji, priči vinjete, na dopisnici,
gledaju, kao da su izgubili svijest,
kao kućni ključ, koji je pao u debeo snijeg.

Svijet je bio gust i čest,
a sada se njiše na niti,
tanki prolazni cvijet.
Brijeg. Udario je u bijeg.
Jer je to velika stvar jedan krevet u stanu,
i veća je od kabine na parobrodu,
i veća je od sleeping-cara.
Jer je to velika stvar, simptom općega kvara,
i ona najdalje vozi —
i pitaju se u nestalnom hodu
da li vrijedi imati želja
da ih darivaju bozi —
da li mogu imati u branju veselja,
da pruže ruke da dohvate granu,
na kojoj slasno žuto voće visi.

I pitaju se: kakvo svijetlo kiti
oštar brid na bodu;
jer logor su jabuke, i voća su baterije,
puno srce, iz kojeg puca žut prasak materije.
O ima čudotvorca da život uskrisi.
No nema čudotvorca da radost uskrisi
i da uskrisi ruže
i da se ruke pruže:
radost o granama visi,
za kojima se ruke svele ne mašaju.
Da, odreći se očiju, i stvari koje zavode i draže,
ako je od nužde, izvrsno se slaže!

Trube u mozgu duh prazan uznašaju
I bolesnici u čudu motre ljude što kasaju,
što žure po prašini i ljetnoj žezi,
što se trude kao da ima meta,
ko da se u šetnji samo loše šeta,
kao da na kraju svakoga svijeta
ne stoji sudbonosan nalog: lezi.

Ljude što ne žale da zabasaju,
jer su bogati zdravljem, te se znoje,
motre u čudu na oko sebe svoje.

T I N U J E V I Ć

D V I J E P J E S M E

NA KRAJU PUTOVANJA

. . . U sivo jutro, dijete bola,
Jesen magle i hladne kiše:
Na kraju puta stadoše nam kola
Posred blatna, nikad viđena utrenika:
Tu kraj je našeg putovanja
I natrag nikad više!

Oh, srce, da je sada barem uspomene
Ili ustreptao šapat druga —
Dobrog druga sviju putovanja i subrata mi tuga
Pa da se iz šapta draga glasa izvije sveg viđenoga slika
Božanska, ljepša, draža — —
I da sve veća, krasnija ona biva
U dahu šapta ljupkog lika,
Što uspomene oštrija je bol
A šapat drhtav, tiši, —
Oh, kraj bi putovanja, ljepši meni bio:
Bol ova manja, čežnja blaža
I na sve prošlo i viđeno ostô bi kô prah il suza
Spomen ljubak, mio . . .

Oh, da li si se i Ti, nevesela, vratila s daleka,
I zar i ti vidje Zemlju Krasnu?
Il si bila i na tom putu
Samo krhko dijete mojih sanja?
I sve to san je samo bio
Krasan san u snu
Čudesna putovanja?!

MORNARSKI GROB

Moj kamen grob će biti u surome stijenju
Na samotnoj hridi povrh pučine
Ne visoko od mora, ne preblizu nebu:
Ko čempres moj vit, što će stršit u visine
Oblake vedrit, smiješit se Febu.

U noćima strašnim krši i divljine
Strahotnih bura jadranskih orkana
Šum će me valova sjećat mojih dana
Nemira prošlih, ljubavi silne.

A onda, kad prođe noć oluje i strave
I nad stijenjem zasja Aurora mi rana
A nad morem se boje stanu da plave
U sunčevu odsjevu novoga dana —
Pjev će tišine pjevat čempres moj viti
Kamenom grobu ispod sjetnih grana:
Samotnom gnijezdu mojih nemira skritih,
U zelenoj raci iznad pučine plave.

A Ti, budeš li, vjerna, ko Penelopa Ulisa
Sanjala me, sjetna, kraj dalekih žala
(Moleć se za duše iščezlih mornara
Što nepovratna im bila ukleta lađa) —
U pjesmi ćeš kasnih, sutonskih Sirena
Čuti i moj posljednji pjev:
Ljubav moju silnu svakog maestrala,
Dane moje u dahu svakoga vjetra,
Smrt moju u šumu svakoga vala.

ANTON NIZETEO

BRODOLOM SRCA

Pa zapjevajmo grubu pjesmu radosti.
Mi ne ćemo više nježno ljubiti u zanosu bolećivih sanja.
Sahranili smo jučer bolest mladosti.
Lagunom digli toranj odricanja,
I rastali se od blijedog mladića,
Kojeg muči tajna vječnog žića:
Adieu, mon cher, et bon voyage!
Svršila se fantastična priča
I sve je bila laž.
Sad preziremo čarobna otkrića
Hoćemo tijelo i opojna pića.

Zderi plašt sa pustolovnog lika,
Ne treba nam slika samotnika
Ni groznice izmišljenih slasti.
Krv će dati ushite časovite.
Iz vrele žudnje mora radost rasti.
A ljubav više ne zovite.

I sve što prođe ne ćemo natrag zvati,
Ne ćemo sudbu u zdvojnosti kleti.
Znamo da nam život može tek malo dati,
Al još manje može oduzeti.

VLADISLAV KUŠAN

ZEMLJE-STANICE HRVATA ZA SEOBE U VI. VIJEKU

Način, kako su se širili Slaveni iz svoje zakarpatske domovine, obično se smatra nekakvim prethistorijskim događanjem, u koje je moguće zaviriti jedino putovima filologije ili fitogeografije. U tom pravcu je Jan Peisker najbolje uspio. Drugi uzimaju to pitanje s udobnijega stajališta, jer bizantinske vijesti o slavenskim navalama na Balkanski poluotok samo kratko nabrajaju, a da ne ulaze u njihovo ocjenjivanje ni na kakav način. Prva vrsta povjesničara prodire dakle u početke, a druga više u završetke onog tamnog vremena.

Našim povjesničarima čini se dolazak Slavena uopće kao zatalasano more, koje poplavljuje bizantinsko tlo nesmetano i u jednakoj mjeri duž cijele pogranične rijeke Dunava. Ali pri tome ne pomišljaju, kako pristup na poluotok već po svome relijefu nije sasvim gladak. Iz istočnog Banata zalazi naime u Istočnu Srbiju do 120 km široka pruga planinskoga zemljišta. Učinak te pregrade bio je taj, da su se onim Slavenima, koji su prešli Dunav na istoku, u glavnom otvarale balkanske zemlje u užem smislu, a onima na zapadu dinarski krajevi.

*

Za prve četvrti 6. vijeka Slaveni s Bizantom još nisu imali neposrednog teritorijalnog dodira. U širokoj pruzi na lijevom brijegu Dunava živjeli su tada narodi istočnogermanske skupine. Kako su se ovi kretali po Zadunavlju, o tome ima dosta podataka. Kretanje nekog naroda imalo je dakako posljedicu, da je mijenjao svoje prostore i njegov susjed. I baš odatle otvaraju nam se dragocjeni posredni pogledi na mračno pitanje, na kakav su se način primicali svojoj sadašnjoj domovini naši slavenski predi. Pri promatranju tih događaja pomaže nam elemenat prostora u mnogo izdašnijoj mjeri negoli vremenski red: tâ u prvome se izražava u svim svojim oblicima postepeno napredovanje ljudske gomile, koja se seli.

O putu, kojim su se selili dinarski Slaveni, neki misle da je išao oko zapadnog, vanjskog luka Karpata, dakle kroz ulicu gornje Visle, Odre, Bečve i Morave. Ali s time nije moguće složiti stare germanske narodne pjesme, koje opjevaju narod Hrvata, kako stoji na mrtvoj straži protiv navaljivanja Slavena baš na rijeci Visli, dakle pred ulazom u spomenutu ulicu.

Kako je Visla bila sjeverozapadna granica domovine Slavenâ još u doba Jordanesa, moramo reći, da su Hrvati oko 550. god. na svome položaju još čvrsto ustrajali. Ali kad je s novim došljacima sa istoka slavenska poplava pred hrvatskom branom odveć nabujala, bila je konačno prisiljena, da se iz Sandomierske nizine prelije u sjeverni i južni smjer. U prvom su se pravcu Slavenima otvorile prostrane ravnice Visle i Odre, dok su im se u Karpatima ukazali kao točke najslabijeg otpora starinski putovi kroz Istočne Beskide (Dukelski prijelaz, 502 m).

U današnjoj Slovačkoj su boravili oko god. 500 Kvado-Suebi, Skiri i Heruli. Njihove je zapadne susjede Rugijce malo prije toga (487/88) iz Moravskog polja poveo Odoakar sa sobom u Italiju. Rugijsku su zemlju iza toga naselili Langobardi, koji su god. 506. zauzeli na istoku još i herulsku zemlju. Heruli su se rastrkali na sve strane. Kvado-Svebi i Skiri su u društvu s Langobardima 568. god. također krenuli u Italiju.

Iako su Langobardi bili neograničeni politički gospodari, ipak su se počeli povlačiti sa slovačkog tla. U sjevernom Zadunavlju opaža se naime u prvoj polovini 6. vijeka neki opći nemir, svi narodi, koji su ondje boravili, traže nove krajeve. Uzroke toga objašnjavaju nam političkogeografske prilike, koje su vladale tada na bliskom jugu.

Veliku ugarsku nizinu i Erdelj držali su moćni Gepidi. Bizant je imao od njih velik strah, priznavao ih je svojim saveznicima, te im plaćao danak. Istom car Justinijan god. 527. otkazao im je savezništvo i mjesto njih počeo dozivati Langobarde, neka dođu bliže, na južni brijeg Dunava. U Panoniju, koja je bila dotle gotska, doselili su se s one strane rijeke vjerojatno najprije langobardski rojevi, koji su bili uznemirivani od Gepida. Kraljevsku prijestolnicu prenijeli su ovamo valjda tek god. 546., kad im je Justinijan predao sva prava na tu provinciju.

Glavna oštrica bizantinske politike bila je sada naperena protiv Gepida. Ovi su pak potražili moćne saveznike — u Slavenima.

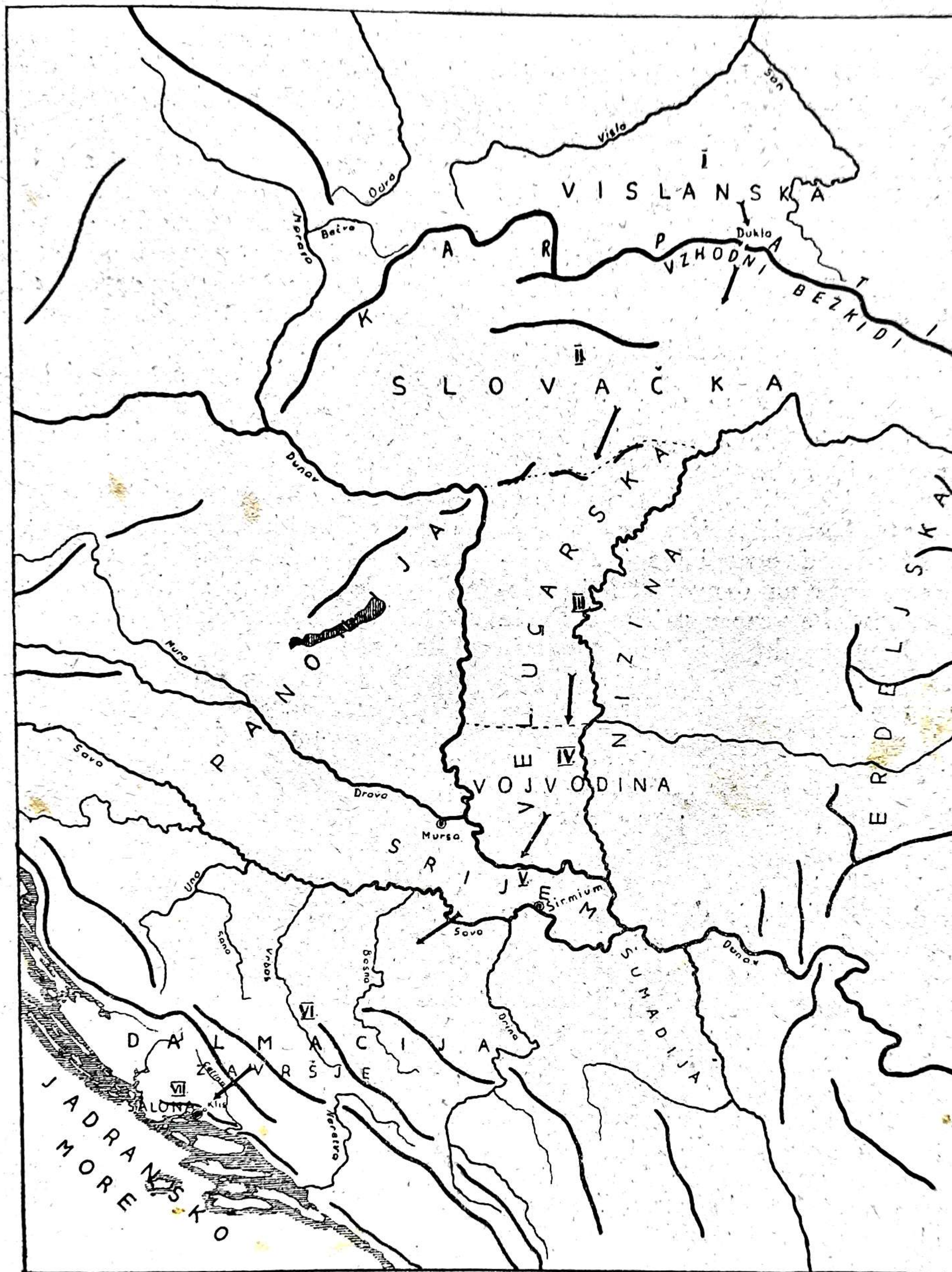
Emanuel Vidović
Ulica

Emanuel Vidović
Luka

Masarykova karta buduće češke države i koridora, s vlastoručnom Masarykovom glosom na rubu

Zemlje-stanice	Događaj koji je zemlju otvorio	Doba stanice
1. gornja Visla	Hrvati skreću smjer seobe	[illegible]—527
2. Slovačka	527 : Langobardi uzmaknu u Češku	527—535
3. Vel. ugarska nizina	535 : Gepidi se pomijeraju na jug	535—566
4. Vojvodina	566 : konac gepidske države	566—582
5. Srijem	582 : Avari osvajaju Sirmium	582—595
6. Završje i Zagora	695 : vojni pohod Avara (Bolija-Velija)	595—614
7. Primorje	614 : pad Klisa i Salone	614—

Na slovačko tlo došli su prvi Slaveni možda još oko god. 500. L. Hartmann je izrazio o njima hipotezu, da su služili kao težaci već Herulima i Langobardima. Ali njihov broj je neprestano rastao te su mirnom penetracijom pridobivali komad po komad tamošnje zemlje. I kad je nastao u bizantinskoj politici spomenuti preokret, bio je, kako se čini, Langobardima boravak u društvu Slavena, a u susjedstvu Gepida već toliko dodijao, da su se povukli dalje prema zapadu i jugu.

Time su postali slovački krajevi sasvim otvoreni doseljivanju Slavena. Jedino otuda mogli su ratovati uz Gepide protiv Langobarda i protiv Bizantinaca. Da su s ove strane Karpata boravili zaista već u god. 539.—48. i da su bili susjedi Gepida na jednoj, a Langobarda na drugoj strani, svjedoče nam geografske veze u pričanju Pavla Dijakona o Langobardu Hildigisu. Ovaj je kao pravni nasljednik prijestolja pobjegao pred uzurpatorom Vahom najprije k Slavenima, zatim od ovih ka Gepidima, i najzad se vratio opet među Slavene. Otuda je zadavao mnogo posla Langobardima, a god. 548. kao saveznik Gota čak i Bizantincima u Italiji.

Unutarnje trzavice kod Gota postigle su vrhunac god. 535. Tada je došao Justinijan s vojskom u dotad gotsku Šumadiju i Srijem, te ih zaposjeo. Ali je tim zemljama gospodario vrlo kratko vrijeme. Gepidi su se naime okoristili zgodnom prilikom i zaposjeli su najprije 535. god. Srijem, a 539. još i Singidunum i Šumadiju u granicama Karađorđeve Srbije. Sjedište svoga kraljevstva premjestili su u grad Sirmium (Sr. Mitrovica).

Kad su se na taj način pomakli ovamo na jug i glavni prostori gepidskog naselja, postali su sjeverni predjeli Ugarske nizine dosta prazni. Važna posljedica toga pak bila je ta, da su se Slavenima, kojima je radi priliva novih ljudi postalo u Slovačkoj pretijesno, otvorila vrata u treću zemljustanicu. Nekako za god. 550. svjedoči nam Jordanes, da Gepidi borave samo još s obje strane Dunava, od prilike do sjeverne granice Vojvodine, dok u ostaloj nizini, u Erdelju i Zakarpaću kaže da sjede narodi Veneda, Slavena i Anta.

Kao okvir ove domovine Slavena navodi Jordanes tri ugla: rijeku Vislu, grad Novietunum (Izakča) i Mursijansko jezero (kod Osijeka). Dobiva se utisak, kao da pisac stoji zaprepašten pred silnim brojem mladenačkog naroda na pragu bizantinske države, malo prije nego što će taj narod zamijeniti svoja nepogodna boravišta s otmjeno opremljenom kućom svoje sadašnje domovine na Balkanskom poluotoku.

Prve oglede po ovom poluotoku učinili su Slaveni valjda kao saveznici Gepida, još dok su boravili u Slovačkoj. Sada su bila oba brijega Dunava u gepidskim rukama, a prijelazi kroz te krajeve bili su im ne samo slobodni, nego su Gepidi Slavene čak prevozili na svojim čamcima. To se opaža naročito od god. 548. dalje. Geografija većine slavenskih navala, zapisanih za god. 545 do 551., kaže nam, da im polazne točke nisu bile negdje na donjem toku Dunava, nego da ih treba naslućivati na južnom dijelu srednjega dunavskog toka.

Kako su se god. 551. morali Gepidi povući iz Šumadije, Prokopije i Jordanes jedva da su još doživjeli prve početke njihova konca. Srijemom, Vojvodinom i Malom Vlaškom gospodarili su Gepidi do 566. god., kad ih je politički uništio ratni savez Langobarda i Avara.

Slaveni s one strane srednjega Dunava držali su u strahu Bizantince gotovo četrdeset godina, kad za cijelo to vrijeme Avarima u Srednjem Podunavlju još nije bilo ni traga. Radi toga su oni ostali Jordanesu i Prokopiju nepoznati. Međutim 566. god. oni dojure iza sjevernih Karpata. Pozvani od Langobarda, unište gepidsku državu, a dvije godine kasnije izguraju i Langobarde iz Panonije.

Od toga vremena gospodare Avari u srednjem Podunavlju Slavenima i ostacima drugih naroda sve do njihova zatora sa strane Karla Velikoga. Budući da je stepsko Potisje bilo kao stvoreno za njihov nomadski život, oni su ondje naseljene Slavene potiskivali na sve strane. Najprije u erdeljsku visočinu. Ali Panonija na suprotnom brijegu Dunava nije bila Slavenima poželjna sve dok je bio Srijem bizantinski. Tu je naime dobro utvrđeni grad Sirmium branio neprijatelju prolaz ne samo prema jugu,

nego i prema zapadu. Tek kad je nakon višegodišnjega opsjedanja taj grad pao u avarske ruke, otvorili su se doseljivanju Slavena još i krajevi Panonije, Dalmacije i Norika.

Poslije toga u bizantskoj je historiografiji zabilježeno prema Dalmaciji samo jedno ratno poduzeće Avara. God. 595. došle su njihove vojne čete starim rimskim drumom u Završje (zapadna Bosna), zapalile i opljačkale više od 40 mjesta, ali su ih na povratku na rijeci Boliji-Veliji (Sana) Bizantinci dočekali i potukli.

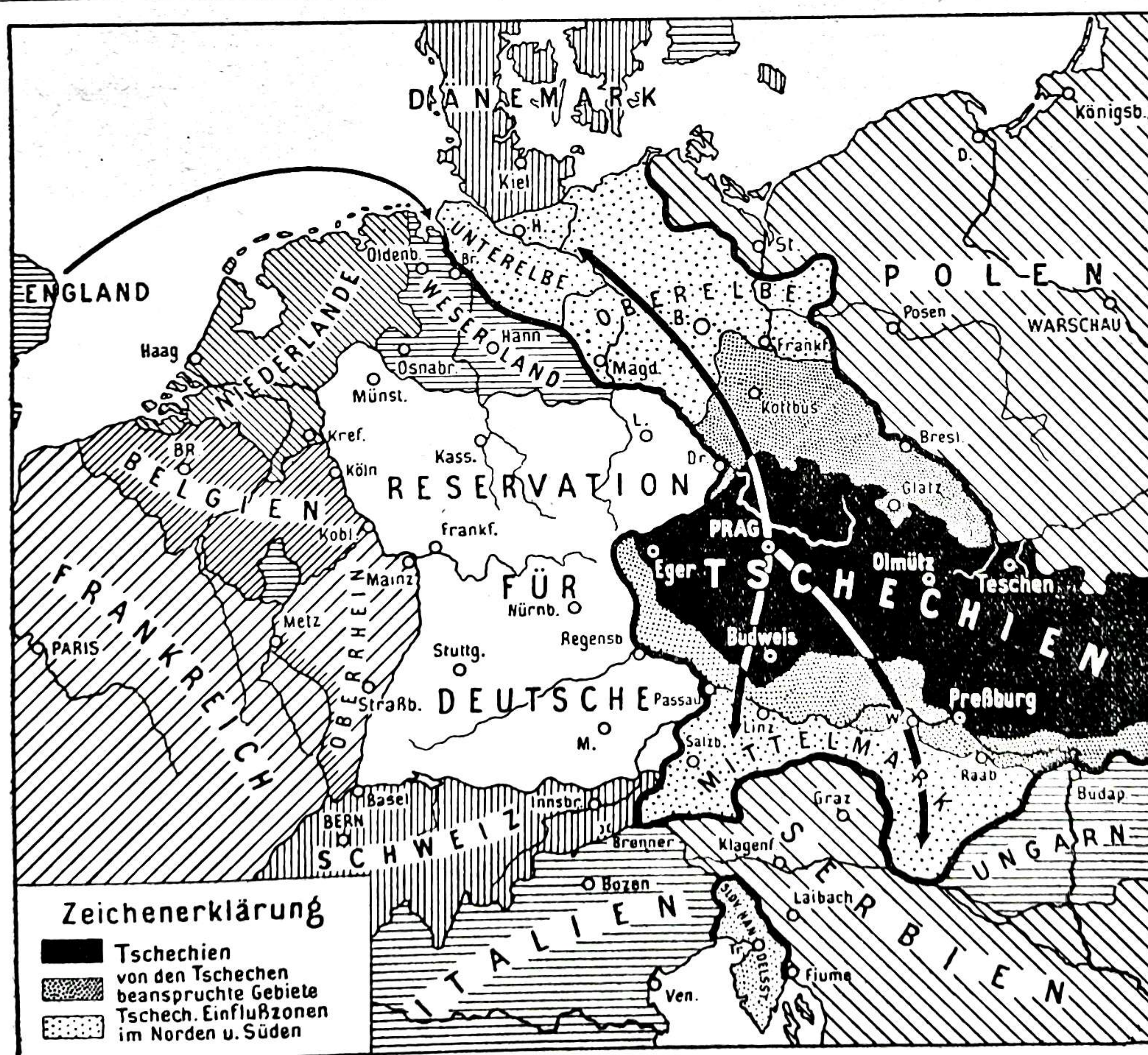
S druge strane nam predaja dalmatinskih ljetopisa priča, kako su u tijesnoj vezi s ovim avarskim pohodom iza vojnih četa dolazile na dalmatinsko tlo također mnogobrojne porodice sa svojim pokretnim imanjem, te se ondje trajno naseljivale.

Novo stanovništvo bivše rimske provincije Dalmacije bili su Slaveni, Slovjeni, Slovini, Slavoni, ali je tim njihovim etničkim imenom doskora zavladala u političkom smislu pojava imena Hrvat. Da je oba naroda doveo ovamo put iz istog zakarpatskog sjevera, o tome nam svjedoče njihova imena, a dalje i Sana, Cetina i Neretva, imena rijeka, koja nalazimo u Dalmaciji kao i u Poljskoj.

Slaveni i Hrvati su se prema gornjim izlaganjima selili sa pet glavnih stanica. Seoba je trajala uz nepoznate peripetije gotovo stotinu godina, dok su dospjeli u dalmatinsko Zagorje. Konačno je tu stvorena državna zajednica slavenskoga govora a hrvatskog imena, koja je primila u klancima Klisa i pod zidinama Salone, glavnog grada bizantinskog primorja, god. 614. još svoj ognjeni krst.

(Referat s IV. kongresa slavenskih geografa u Sofiji 1936.).

Dr. Jože Rus

Češka karta o budućem uređenju srednje Evrope, izrađena g. 1914 od Hanuša Kuffnera

ČETIRI SONETA

SONET POSLIJE KIŠE

Vjetar strese granjem od oblaka,
bobe kiše praštiše sve više.
I sruši se lišća manje, tiše
s drvoreda pešest postotaka.

Na rujanskom svijetlu obronaka
sad se negdje ovce zabijeliše.
K pokrajini jureć zablejiše
dva auta ispod podvožnjaka.

Odvile im kolotečine se
i glibave sada asfalt rese.
Neka žena od blata se trese.

Mokre guste žice iznad krova
ko frizura namazana s nova.
Klupko sunca raspreda se, plova.

SLAVUJ I SANJIVI

Spavači su u snova balonima.
Slavuj pjeva. Drijemno, uho ćuli se.
Pred lepezom zore noć stuli se,
zamiče sa zvijezda bataljonima.

Kuće straga s kuhinjskim balkonima,
zidovima, s kojih žbuka guli se,
pozornici slavuja kulise.
Predstava mu u starim salonima.

Zelenilu nekoliko stabala
s granjem gustim na tarabe kratke.
Dječurlija tu ugljenom škrabala.

I sanjivi pruža svoje krake.
Pjev slavuja kao škljocaj brave
otvara mu u prostore jave.

NOĆNI SONET

Tišinom se ko skelama služe
prolaznički glasovi većinom
I pokoji kroz prozor ti puže.
Izviriš li: prija noć mečinom.

U skupine stisnute se dûže
sjene vukuć po tlima perčinom.
Besposlene. Znat će da se združe
s mrtvacima kad rat kresne činom.

Zinula na prazno okolica.
Sama, bez smetljara dvokolica
pravi pozu svojih dokolica.

I mjesec se već visoko pope
kao soboslikar do pod strope.
Krečom su mu poprskane stope.

ZAMRLO PREDGRAĐE

Kiselkasti zadah ko u kaci.
U krčmi se harmonika krevelji,
predodžbu ti o veselju temelji.
Divljeg cvijeća imadeš u šaci.

I po noći svjetiljaka traci
šarene se ko niti po švelji.
Vjerni sluga svojoj žednoj želji,
pjan invalid miče se na štaci.

U baraki trgovina drijema.
S mnoštvom zvijezda, sjajne boje nikla,
nebo kao izložba biciklâ.

Legla je daljina gluhonijema.
I pitaš se: koji li je vakat?
Oblak visi kao stari plakat.

Stanislav Šimić

GLAVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA MATICE HRVATSKE

Glavna skupština Matice Hrvatske održana je dne 27. studenoga 1938. u dvorani Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu. U 9¼ sati prije podne otvara skupštinu predsjednik g. F. Lukas, koji pozdravlja nazočne delegate: dra Božidara Širolu za Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti u Zagrebu, dra Vuka Vrhovca za Maticu Srpsku u Novom Sadu i dra Gavra Manojlovića za Srpsku Književnu Zadrugu u Beogradu, zatim zahvaljuje članovima utemeljiteljima, što su se u tolikom broju odazvali pozivu na skupštinu Matice Hrvatske. Poslije toga je predsjednik održao govor, u kojemu je iznio ove misli:

Govor predsjednika F. Lukasa

Slavna skupštino!

Skupštine Matice Hrvatske bile su u prvim decenijima gotovo cjelokupni pregled našega literarno-kulturnog stvaranja za dotičnu godinu; kasnije, kada su i druge institucije i privatne naklade izdavale djela, skupštine Matičine bile su poglaviti pregled stvaranja, što su preko Matice narodu davana.

U tom okviru će ostati i današnja naša glavna godišnja skupština. No dok ćete u tajničkom izvještaju biti upućeni o književnim radovima, što ih je Matica ove godine dala narodu, ja ću se letimice osvrnuti na misiju Dubrovnika u našem kulturnom razvoju u vezi s Ivanom Gundulićem, s kojim se staro dubrovačko pjesništvo ispelo na vrhunac stvaranja, pa je on potom jedan od naših najvećih pjesnika uopće. Ne mislim ovime iznijeti i kazati o njemu nešto novo, već samo hoću da mu osvježim uspomenu i evociram povijesno-kulturnu pojavu, i to sada, kad spominjemo 300. godišnjicu njegove smrti. Matica Hrvatska je posebno vezana s dubrovačkim literarnim stvaranjem, prije svega stoga, što je Matica bila zapravo zamišljena i osnovana, da izdaje dubrovačke pjesnike i klasike, a drugo, što je Matica posebno vezana s imenom Ivana Gundulića, jer je prvo djelo, što ga je ona dala, bio Gundulićev »Osman« (1844.), popunjen pjevanjima Mažuranića. Tako je naš književni preporod u prošlom vijeku i bio zamišljen kao nastavak dubrovačkog stvaranja, a u »Osmanu« su povezana dva naša najveća pjesnika — jedinstven slučaj kod nas —: Ivan Gundulić u prošlosti i Ivan Mažuranić u sadašnjosti. Ničim se bolje ne dokazuju duhovne veze između dubrovačkih Hrvata u prošlosti i ostalog hrvatstva u sadašnjici, kao tim činom, i ničim drugim se ne utvrđuje kontinuitet našega stvaranja, kao tim vremenskim lukom između Dubrovnika onoga doba i Zagreba naših dana, pa je tako ta duhovna spojnica velikih ljudi i njihovih djela, izrasla u drugim sredinama i različitim etapama, ipak po biću svome posljedica jedinstvenog narodnog duha.

Dubrovnik je smješten na južnoj periferiji hrvatskih zemalja, izrastao je tu iz simbioze latinskogrčkih starinika i slavenskih doseljenika, pa se na odvojnom prostoru razvijao drugačije, a i morao se razvijati drugačije nego ostali dijeli hrvatskoga naroda i hrvatskih zemalja, pače ponešto drugačije i od hrvatskih gradova u ostaloj Dalmaciji, uza sve to što su oni imali etnobiološki i kulturno sličan razvoj u duhu mediteranskog stvaranja, intenzivnog kulta svih očitovanja, koje mi nazivamo kolektivnim imenom humanizma. Sjajan snop misli izbrazdio je tamne krajeve onoga evropskog prostora, ali po pomlađivanom ljudstvu biološkim prinosima novih hrvatskih došljaka i po njihovim samoniklim duhovnim tvorevinama, stvorio se na cijelom velikom prostoru istočnog Jadrana hrvatskoromanski kulturni pojas, s najvećom dinamikom stvaranja u Dubrovniku. U zaleđu je i dalje ostalo ljudstvo u neistrošenoj patrijarhalnoj samobitnosti.

No što Dubrovnik luči od ostalih hrvatsko-dalmatinskih gradova, jest činjenica, da je Dubrovnik sretnim geopolitičkim položajem, svojom diplomatskom vještinom, međunarodnom igrom onih vremena i pameću svoga stanovništva očuvao neprekinutu slobodu i tako mogao razviti iskonske osobine svojstvene cijelom hrvatskom narodu, a to su sloboda i humanost. Svi dalmatinski pjesnici su u tom istom duhu radili i stvarali, ali Dubrovnik je jedini od svih njih izgradio ideologiju o tome i postao uzorom svima, jer je u stvaranju tih načela vidio svoju povijesnu misiju. Svoju slobodu je branio i obranio svim mogućim sredstvima, poglavito savršenom svojom diplomacijom, dok se njegova etička misija vidi u djelima njegovih pjesnika, u organizaciji domaćih ustanova, u brizi za bolesne, strance i nevoljne, a posebice u ukinuću trgovanja s robovima 400 godina prije no što je to učinila Engleska. Našem Dubrovniku, dakle našem narodu, ide prva slava, da je etičke principe humanosti jednakosti ljudi propovijedao ne samo ustima, već i na djelu izvodio.

U okviru tih etičkih ideja, slobode i humanosti, ne samo da su Dubrovčani udesili svoj rad kod kuće, već su u svijetu tražili zgode, da ih opjevaju i kao uzor potomstvu ostave. Tako se ima shvatiti Gundulićev »Osman«, u kome pjesnik hoće da opjeva pobjedu Zapada nad Istokom, pobjedu kršćanstva nad polumjesecom:

Preko Crna mora doni
Osman sablju vrh krstjana
Preko Crna mora goni
Sad kršćanski mač Osmana.

To je ideja Gundulićeva »Osmana«.

A zar nisu u istom duhu pjevali ostali hrvatski pjesnici? A zar nije hrvatski narod, ne samo riječima već i borbom, ispjevao svojom krvlju najljepšu epopeju svoga povijesnog života i sve to sintetizirao u riječima: Za krst časni i slobodu zlatnu.

Tu ulogu Hrvata opjevao je drugi dubrovački pjesnik Menčetić u »Trublji slovinskoj«, gdje slaveći Zrinskoga veli, da bi Italija bila utopljena u valovima ropstva, »o hrvatskih da se žalih more otmansko ne razbija«.

Gundulić nam ostavi jednu od najljepših himna slobodi u svojoj »Dubravci« u stihovima:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
Daru, u kom sva blaga višnji nam Bog je do.
Uzroče istini od naše sve slave,
Uresu jedini od ove Dubrave.
Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi,
Ne mogu bit plata tvoj čistoj ljepoti.

Sretan udes je htio, da je Dubrovnik, kao mali grad-država očuvao svoju nezavisnost, dok je veći dio hrvatskih zemalja bio kasnije pao pod vlast tursku i tako se prostorni kontinuitet među braćom prekinuo. Mnogi su Hrvati selili u tuđinu, da očuvaju slobodu, a oni, što su ostali kod kuće, čekali su bolje i sretnije dane, da se oslobode, ujedine i urede svoj zajednički dom. Jedan mali dio, ostatak ostataka hrvatskoga naroda, spasio je državnost na krajnjem sjeveru i na malom prostoru, ali kao kraljevina Hrvatska okupio je kasnije sve česti naroda na osnovi nacionalnoga principa, i stvorio novu zgradu naše zajedničke domovine. U njoj svi staleži, kao i svi pojedinci, tvore organsku cjelinu. Ni jedan stalež nema pravo da sebi prisvaja izuzetan položaj, jer svaki je od njih samo organ, koji vrši funkcije za cijelu narodnu zajednicu. Samo po nacionalnom principu stvaraju se međusobne veze i staleži se popunjavaju te čine organsku cjelinu.

Gundulić je hrvatski pjesnik po svojoj duši, po svojim universalnim idejama, po svojoj humanosti i po svojoj težnji za slobodom, pa iako u ono doba nacionalni princip nije bio nigdje glavna osnovica ujedinjenja, pa ni kod nas, ujedinjuju nas s njime universalne zapadne kulturne ideje, a iznad svega ujedinjuje nas s njime isti duh stvaranja.

Kad govorimo o Dubrovčanima, mi ih proglašujemo svojima, ne stoga, što to mi sami hoćemo, već jedino što to oni hoće, a ta nacionalna svijest kod njih, iako je u doba još nerazvite nacionalnosti u prošlosti samo tinjala, nikada nije bila utrnuta, što nam dokazuju izjave dubrovačkih pisaca, kao i strani svjedoci.

(U nastavku i završetku svoga govora nadovezuje predsjednik iste misli, koje je iznio u svom eseju »Zašto je Dubrovnik bio velik« u Gundulićevu broju »Hrvatske Revije«).

Kad se stišalo odobravanje, predsjednik daje riječ tajniku g. dru F. Jelašiću.

Izvještaj tajnika g. dra F. Jelašića

Slavna skupštino!

Kako se ove godine sav hrvatski narod zanosi ponosnom i zahvalnom uspomenom na dvojicu velikana na polju naše kulturne afirmacije, jednoga iz onih drevnijih vremena, a drugoga iz novijeg doba — stojeći pred 300. obljetnicom smrti Ivana Gundulića, i u godini 100. obljetnice rođenja Augusta Šenoe, mora i Matica Hrvatska, napose ovom danas prigodom, gdje se sastaje najveći broj njezinih članova i suradnika, kao čuvarica i daljna njegovateljica idejnih zasada tih naših velikih slavljenika, posebno naglasiti tradicionalne veze između njihova pregnuća i današnjega svog rada. U tom leži i razlog pozdravnom govoru, što ste ga netom čuli iz usta g. predsjednika, posvećenom pijetetu i hvali prema pjesniku najveličanstvenije hrvatske epopeje, dok ste s druge strane svi svjedoci brojnih proslava, što ih ove godine priređuju tolika naša kulturna društva u spomen 100. godišnjice rođenja Augusta Šenoe. A ime jednoga i drugog toliko je usko vezano sa životom i radom Matice Hrvatske, da je Matičina povijest dobrim dijelom izgrađena na temeljima, u kojima su neizbrisivo uklesana imena Ivana Gundulića i Augusta Šenoe. Prvo djelo, što ga izdaje Matica Ilirska odmah iza svog osnutka, jest baš Gundulićev »Osman«, dok je s prvim godištima izdanja, što ih daje u svijet Matica Hrvatska, usko povezano ime Augusta Šenoe, i kao Matičina potpredsjednika i kao plodnoga člana radnika. Što je August Šenoa kroz generacije značio za nas sve kao književnik, to znate svi i iskusili ste sami, a ja se ovdje s posebnim pijetetom sjećam Šenoe kao vele zaslužnog potpredsjednika Matice Hrvatske. Kroz jaki decenij radi Šenoa u Matici kao desna ruka tadašnjega predsjednika, vrlo često predsjeda u njegovo ime odborskim sjednicama, marno sudjeluje u odborskim raspravama, pa i već teško bolestan dolazi u Maticu i brine se za njezin napredak. Zar je onda čudo, da zapisnici Matičini iz vremena Šenoina potpredsjednikovanja bujaju mislima, koje svjedoče o opravdanim temeljima, na kojima je Matica izgrađena, a još više sadrže čitav program za nedogledna buduća pokoljenja: Hrvatski narod — veli se tamo — slijedeći poviješću propisane mu staze, znao se otimati atletskim naporom pojedinih borilaca svakoj surovoj sili, ma otkud ona došla. I koliko puta podleže iznemoglom snagom, toliko puta poskoči iznova ojačan na noge, pripravan na novu borbu za svoj opstanak i za svoj napredak. U toj borbi bijaše mu vazda krepka pomoćnica narodna svijest i narodna knjiga. Tim jakim štitom oruža se i naša Matica Hrvatska. A koliko treba da se sjetimo, da u narodu bez dobre književnosti nema ni napretka ni slobode ni razumna gospodarstva, toliko se hrvatski narod u tom pogledu s pravom može ponositi, da je sve, što se proteže na knjigu i prosvjetu, stvorio kod kuće sam. Svi naši kulturni zavodi nikli su iz naroda i s pomoću naroda.

U pogledu dakle takovih ideja smjernica nije nama posao u prošloj godini života Matice Hrvatske ni bio težak, jer nam stoje pred očima tako divni prethodnici kao provodiči, upućujući nas i na motive i na sredstva i na svrhu našega rada. A izgrađujući i mi dalje Maticu iz naroda

i s pomoću naroda smijemo ustvrditi, da je kao uvijek tako i ove godine hrvatski narod sa zanimanjem i ljubavi pratio naš rad. I tom narodu polažemo ovdje danas pred Vašim licem i račun o tom radu.

U pogledu izdanja izvješćujemo, da je Matica i ove godine izdala seriju redovnih izdanja, te posebnih u Suvremenoj i u Maloj knjižnici. Među redovnim izdanjima, koja ćemo predati javnosti početkom mjeseca prosinca, izdajemo pet knjiga, i to: Dr. Lovre Katić, »Pregled povijesti Hrvata«, u kojemu je prikazana preglednim i lakim načinom sva hrvatska povijest od najstarijih vremena do g. 1918. Djelo takove vrste bilo je već odavna potrebno i našoj školskoj mladeži i široj javnosti, pa se nadamo, da će sa sklonošću biti u javnosti prihvaćeno kao velika potreba, dok njegovu književnu i stručnu vrijednost prepuštamo objektivnoj kritici. — 2. Kao drugo poučno djelo izdali smo »Dubrovačke studije« od Jeana Dayrea, u kojemu je pisac pobrao zanimljive i dosad široj javnosti nepoznate podatke o životu i radu inače poznatih dubrovačkih književnika i stvaralaca na dubrovačkom tlu. Osim njegove zanimljivosti, kojemu je podatke pisac probrao iz izvornih, dosad nepoznatih dokumenata, odlučili smo se to djelo izdati u vezi s 300. godišnjicom smrti Ivana Gundulića, koje se ove godine sjeća sav hrvatski narod. — 3. Među zabavnim djelima dajemo roman »Direktor Križanić« od Mile Budaka. Već samo piščevo ime, koje se je napose ovogodišnjim njegovim književnim radom stavilo u red prvih i najjačih hrvatskih romanopisaca, vrsno je da privuče pažnju naše javnosti i na ovo djelo, kojim se je pisac istaknuo i na polju socijalnog romana, prikazavši iz današnjeg suvremenog života u tako jasnom i zanimljivom svijetlu lice, koje je postalo tip svoje vrste, te mislim, da smijemo i prije javne kritike već ovdje istaknuti, da nam je Mile Budak stvorio pravoga hrvatskog Harpagona. — 4. Kao drugo zabavno djelo dali smo roman »Mladice« od Antuna Bonifačića, u kojemu pisac, crpući građu opet iz našeg suvremenog života, prikazuje život i njegovo previranje među mladom današnjom generacijom, koja, podliježući djelomice stranim, a za nas neprihvatljivim idejama, što su zadnjih godina počele zapljuskivati i naše javno društvo, napušta i osuđuje te tuđe misli, te se vraća svom narodu i njegovu ispravnom shvaćanju. Nadamo se, da će to djelo Matičinim članovima i prijateljima već dobro poznatog pisca naći već radi svoje odgojne tendencije u našoj javnosti povoljan prihvat. — 5. Kao petu knjigu redovnih izdanja dajemo XIX. godište zbornika »Hrvatskog Kola« u redakciji B. Livadića i F. Jelašića. U tom »Kolu« je i ove godine kao i dosad zastupano oko 30 književnih radnika s prilozima zabave i pouke, koja napose vodi računa o svima važnijim kulturnim i znanstvenim tekovinama današnjega vremena.

Da odamo dužni pijetet dvojici uzora vrijednih Matičinih dobročinitelja, opremili smo dva ovogodišnja djela posvetom uspomeni tih odličnih Matičinih prijatelja priloženom njihovom slikom, te smo ovogodišnje »Hrvatsko Kolo« posvetili uspomeni dra. Miroslava pl. Čačkovića, a roman Mile Budaka uspomeni dra. Dragutina Tončića.

U Suvremenoj knjižnici izdali smo i ove godine šest knjiga, i to prve četiri knjige zaprema roman »Ognjište« od Mile Budaka. To je djelo od prvog časa svratilo na sebe toliku pažnju naše javnosti, a javna kritika ga je popratila s tolikim značenjem i vrijednošću, da je po sudu same objektivne kritike postalo doslovno prvim romanom u hrvatskoj književnosti. Nije čudo, da je ono našlo u cijeloj javnosti puno priznanje, jer je Mile Budak svojim osobitim načinom pripovijedanja, svojom osnovnom idejom, odličnim stilom, frapantnom zanimljivošću prikazao ličkog seljaka tako, da je razotkrio svu njegovu dušu, njegovo mišljenje i način života do savršenstva, te se čini, da od te narodne duše nije preostalo više ništa, što bi netko drugi još imao o njoj da kaže. Zato se u pogledu čitanja i prođe tog djela dogodio u životu rada Matice Hrvatske upravo jedinstven slučaj, koji ovdje posebno ističemo, da je to djelo nakon toga, što je u prvi mah bilo spriječeno da se preda javnosti, naknadno za sama dva mjeseca otkako je predano javnosti, potpuno raspačano u nakladi od dvije tisuće primjeraka, tako da je Matičin odbor zaključio, da se ono ponovno izda u drugom izdanju. Uvjereni smo, da će i to drugo izdanje naći jednaki primitak i prođu među svim prijateljima hrvatske lijepe knjige. Kao petu knjigu Suvremene knjižnice izdali smo »Giocondin posmijeh« od Aldousa Huxleya u prijevodu dra Vinka Kriškovića. To su pripovijesti, što ih je prevodilac izabrao kao najbolje od toga današnjeg najboljeg engleskog novelista, pune zanimljivog prikazivanja modernoga suvremenog čovjeka i njegova gledanja na svijet. Dosta je spomenuti, da je Huxley danas najviše čitani engleski pripovijedalac. Šesta knjiga je »Pepić u vremenu i prostoru« od Vjekoslava Majera. II. dio romana, u kojemu pisac na posebni način prikazuje tip iz suvremenog zagrebačkog života, i to iz onih najnižih redova ljudi, što se vrzu po zakutcima periferijskoga gradskog malog čovjeka.

U Maloj knjižnici izdali smo dosad četiri knjige: 1. Dr. Vinko Krišković, »U svijetu paradoksa«, drugi ogledi, gdje pisac svojim učenjačkim i vještim perom ogleda najvažnije životne političke, književne, socijalne i druge probleme sadašnjice. — 2. Dr. Julije Makanec, Marksistička filozofija prirode«, djelo, koje već svojim naslovom potpuno podaje sadržaj i problem marksizma, koji pisac kritički i objektivno prikazuje i ocjenjuje. — 3. Filip Lukas, »Hrvatska narodna samobitnost«, djelo, koje je sama naša javnost putem brojnih pismenih i usmenih želja upravo izazvala, tražeći, da joj pisac, koji je poznat kao

osobit poznavalac i predavač toga i sličnih problema, na svoj poznati način prikaže značenje i stvarnost naše narodne samobitnosti. To je ujedno prvi dio te knjige, te će pisac, nadamo se, već iduće godine nastaviti s prikazom toga za nas baš danas prevažnog i odlučnog narodnog problema. — 4. Ivan Manzoni, »Mirovni ugovori«. U toj knjizi iznosi pisac zanimljive, a mnoge još nepoznate podatke iz vremena sloma centralnih evropskih vlasti, te putove i načine, kojima je došlo do poznatih mirovnih ugovora nakon svjetskoga rata. Dvije daljnje knjige izaći će naskoro.

I naši pododbori, koji se i inače svojim drugim kulturnim radom usklađuju s našim intencijama, bili su ove godine i na području književne produkcije toliko agilni, da je izdana čitava Knjižnica Pododbora Matice Hrvatske u Zagrebu, u kojoj su izdane ove knjige: 1. Mate Balota, Istarske pisme; 2. Slavko Batušić, 23 pjesme; 3. Antun Bonifačić, Pjesme; 4. Dobriša Cesarić, Spasena svijetla; 5. Vladimir Kovačić, Otrovano proljeće; 6. Ivo Kozarčanin, Mrtve oči; 7. Vjekoslav Majer, Svirač i svijet; 8. Anton Nizeteo, Uspavanka vremenu; 9. Luka Perković, Drugovanje s tišinom; 10. Vlado Vlaisavljević, Kruha i srca.

Ističemo i glede tih izdanja suvremenih književnih pregalaca zanimljivost obilnije književne produkcije kao značajnu pojavu današnjih kulturnih prilika, koje svakako pružaju dokaz o tome, da se i naše javno društvo, koje je za prvih poratnih godina posvećivalo svoju pažnju mnogima i za nas čudnim oblicima modernog života, vraća sve više poštivanju i usvajanju pravih duhovnih kulturnih vrednota. O tim je međutim izdanjima već i javna kritika u mnogom pogledu izrekla povoljan sud.

Za budući naš rad spominjem, da odbor priprema već nova djela, koja će napose na području pouke voditi računa o tome, da se izdadu djela s područja zemljopisa, sociologije, prirodnih nauka i filozofije. Kao posebnu novotu u našem radu, a u vezi s budućim izdanjima napose pak kao početak serije izdanja za proslavu 100. godišnjice Matice Hrvatske izvješćujemo, da smo opet iza dugog niza godina pristupili radu oko izdanja narodnih pjesama u redakciji najboljeg našeg poznavaoca njihova dra. Nikole Andrića, te je prva knjiga pod naslovom »Uskočke i hajdučke narodne pjesme« u rukopisu već dovršena i gotova za štampu. Posebno naglašujemo, da će ova knjiga biti nova pojava u našoj književnosti, jer je dr. Andrić našao i probrao pjesme sa posve novim, čistim hrvatskim motivima, koji su potpuna unika u našem narodnom pjesništvu. To su čisto hrvatske narodne pjesme, od kojih ovdje već spominjem nekoje, kao »Nesretno vojevanje grofa Frana« (Frankopana, iz staroga Mažuranićevog rukopisa od g. 1836.), »Hrvatska djevojka preobražava se u Hrvu barjaktara«, »Borba Kulina bana i njegovih Bogumila« (iz zbornika Luke Ilića, a pjevao mu g. 1842. Jozo Izaković iz Dubošca), »Ilija Perlušić bije Turke pod Klisom«, »Pogibija Muje Jelačića«, »Vidak Harambaša i barun Franjo Trenk«, »Ramski gvardijan pali svoju crkvu« i druge. Za Suvremenu knjižnicu predani su na ocjenu rukopisi: Mile Budak, Rascvjetana trešnja, u dva dijela; Mate Orešković, Mejrina krv, roman; Ivo Kozarčanin, Tihi putovi, novele; Tin Ujević, Crteži s kavanskoga stola, pjesme u prozi i eseji; Anton Nizeteo, Nevjesta na otoku, novele; Mara Schwell, Šuma i Šokci, novele; Rikard Nikolić, Sudbinom vijani, pripovijetke, dok su za Malu knjižnicu predloženi rukopisi: Dr. Vinko Krišković, Svjetska kolonizacijska politika, u dva sveska; Filip Lukas, Hrvatska narodna samobitnost, drugi i treći dio; Bare Poparić, Tužna povijest Hercegove majke; Aleksandar Grabianski, Sinteza historije Poljske; Milan Šenoa, Zapadnim Sredozemnim morem, putopisne crtice. Osim toga primila je Matica nekoliko rukopisa za mladež, te će se odbor pozabaviti pitanjem osnutka posebne Omladinske knjižnice.

Osim svih tih spomenutih izdanja izvješćujem, da su s novčanom i moralnom potporom Matice Hrvatske izdavana i tri Matičinim skupštinama već poznata časopisa:

»Hrvatska Revija«, koja je prošle godine doživjela već jubilej prvog decenija svog izlaženja, postala je ne samo već starim znancem, nego i potrebom naše javnosti, te je svojim redovnim izlaženjem, ukusnom opremom, biranim štivom iz svih područja književnoga stvaranja, a pod vrsnom redakcijom dra Blaža Jurišića svratila na sebe pažnju mnogih širokih krugova ne samo kod kuće, nego i u stranom svijetu. Umjetnički ju oprema Vladimir Kirin. Kao posebnost ističem, da će »Hrvatska Revija« početkom prosinca izaći kao svečani povećani broj u proslavu Gundulićeva imena prigodom 300. godišnjice njegove smrti. Tu je zastupano 25 pisaca s 30 književnih priloga, koji su svi posvećeni životu i radu Ivana Gundulića. Mi smo po svojim slabim silama našim prilozima odali dužnu počast pjesniku najveličajnije hrvatske epopeje, a Vas molimo, da čitanjem tih redaka odate i svoj pijetet pjesniku »Osmana«, »Dubravke« i drugih slavnih plodova njegova duha.

Drugi časopis je »Omladina«, koja potporom i suradnjom naših mladih generacija uživa već stalan ugled, a proširila se već toliko, da može pravilno i nesmetano izlaziti, okupljajući sve dalje oko sebe ne samo školsku nego i drugu mladež. Žalimo, što i ove godine moramo napomenuti, da službeno cerbersko oko budno pazi, kako taj naš dobri časopis ne bi zašao pod krov školskih zgrada.

S trećim časopisom »Nastavnim Vjesnikom« imamo i dalje teških briga. Namijenjen stručnom znanstvenom i pedagoškom krugu čitalaca, nije mogao prodrti u širu javnost, te mu je tako uskraćena svaka novčana mogućnost za pravilno izlaženje. Stoga je nastao i nama neugodan zastoj u njegovu izdavanju, no ipak ne ćemo i ne smijemo dopustiti, da taj časopis sa svojom tradicijom od blizu pol vijeka prestane,

nego ćemo i uz privatne žrtve očuvati ga, jer nam je prijeko potreban.

Već smo u prošlogodišnjoj skupštini najavili, da je u krilu Matice osnovan posebni uži odbor za proslavu 100. godišnjice Matice Hrvatske. Taj je odbor u nekolikim svojim sjednicama donio plenumu već nekoliko prijedloga o izdanjima za tu 100. godišnjicu. S tim izdanjima otpočinjemo već iduće godine izdanjem prve knjige narodnih pjesama, kako je naprijed spomenuto, dok se u drugim prijedlozima radi o tome, da se izda velika »Povijest hrvatskog naroda«, koja bi obuhvaćala svu hrvatsku povijest od prvih početaka do danas. Dalji je prijedlog, da se izda tom prigodom velika »Povijest hrvatske književnosti«. Posebno se radi i o izdanju »Povijesti Matice Hrvatske«, te o zasebnoj knjizi, koja bi sadržavala sve statističke podatke o svemu radu i životu Matice Hrvatske u književnom i gospodarskom pogledu, i konačno je u raspravi prijedlog, da se prigodom 100. godišnjice Matice Hrvatske započne serijom izdanja cjelokupnih djela svih hrvatskih klasika od najstarijih vremena do danas.

Uz taj naš izdavački rad čast mi je izvijestiti, da su ovogodišnji, treći po redu, »Dani hrvatske knjige«, što smo ih u većini većih mjesta po pokrajini i u Zagrebu priredili u iste dane, od 1. do 3. listopada o. g., definitivno utvrdili ovu priredbu kao jedan od najboljih načina propagande za Maticu i njezina izdanja. Tom je prilikom u svrhu propagande održano više predavanja, u kojima je obrađena povijest Matice Hrvatske i njezino značenje u kulturnom životu Hrvata. Tako su u Zagrebu održana tri predavanja na radio-stanici. Prvo i uvodno predavanje držao je predsjednik Filip Lukas pod naslovom »Dani hrvatske knjige«. Drugo je predavanje održao Ernest Bauer: »Propaganda za knjigu kod nas i u inozemstvu«. To je predavanje izašlo kasnije u »Obzoru« i u »Hrvatskom Listu«. Treće predavanje u formi intervjua održao je dr. Mile Budak o temi »Kako je nastalo moje Ognjište«. Naknadno je i ono štampano u »Jutarnjem Listu«. Dr. Budak imao je osim toga održati predavanja u Osijeku i Slavonskom Brodu, ali do toga nije moglo doći. U Slav. Požegi držao je predavanje prof. Ernest Bauer »Rad i značenje Matice Hrvatske«, a u Novoj Gradiški prof. Franjo Novljan o temi »Hrvatska knjiga i Matica Hrvatska«. U Bjelovaru je prof. Franjo Sentinella organizirao Dane hrvatske knjige i održao prigodno predavanje. U Šibeniku su održana tri predavanja: prof. Vinko Nikolić predavao je: »Pod zastavom Matice Hrvatske za hrvatsku kulturu« i o »Prvim vrednotama hrvatske književnosti«, dok je Gabrijel Cvitan održao predavanje »O Budakovom Ognjištu«.

Po pojedinim mjestima imali smo ove rezultate ukupne prodaje knjiga u tim danima:

Zagreb	Din	16.084.—
Split	„	10.000.—
Dubrovnik	„	10.093.—
Đakovo	„	6.424.—
Osijek	„	8.380.—
Sl. Požega	„	4.500.—
Sl. Brod	„	8.200.—
Gospić	„	2.200.—
Bjelovar	„	4.323.—
Karlovac	„	5.500.—
Koprivnica	„	1.306.—
Daruvar	„	5.602.—
Petrinja	„	1.853.—
Šibenik	„	11.000.—
Banja Luka	„	1.932.—
Nova Gradiška	„	3.500.—
Vinkovci	„	3.452.—
Senj	„	3.000.—
Bobovišće na Braču	„	374.—

Ovo još nisu konačni rezultati, jer su bile u pripremi još neke priredbe Dana hrvatske knjige, tako u Križevcima (5. i 6. studenoga), dok će ih Varaždin, Sušak i Sarajevo održati o Nikolinju (4., 5. i 6. prosinca), te možemo računati, da će ove godine ukupni promet o »Danima hrvatske knjige« biti znatno veći, nego prošle godine. Prošle godine sudjelovalo je u tim danima 16 mjesta, dok je ove godine to provedeno u 23 mjesta.

»Dane hrvatske knjige« organizirali su Matičini pododbori ili sami ili uz pomoć drugih hrvatskih društava u pojedinim mjestima, a naknadno će se još organizirati u Sušaku i Varaždinu. U Sl. Požegi, Đakovu i Daruvaru priredile su »Dane hrvatske knjige« inicijativom članova našeg Sveučilišnog pododbora tamošnje podružnice »Hrvatske žene«. U Petrinji i Novoj Gradiški organizirale su, kao i prošle godine, te dane podružnice »Napretka«, a u Koprivnici Hrvatski Akademski Klub. Svi ovi podaci nisu još definitivni, jer smo iz nekih mjesta primili samo prve rezultate, a svagdje se obično radi tako, da priređivači i naknadno prodaju od kuće do kuće preostale knjige.

U vezi s tim izvješćujem, da je uprava posvetila veliku pažnju osnivanju novih i učvršćivanju starih Pododbora Matice Hrvatske. U prošloj godini osnovana su tri nova Pododbora, i to u Gospiću, Slav. Brodu i u Bobovišću na Braču, tako da sada imamo ukupno 17 Pododbora. Bila je pokrenuta akcija, da se osnuje i Sveučilišni Pododbor u Banja Luci, ali je tamošnja uprava policije stala na stajalište, da Pravila Matice Hrvatske ne vrijede za Vrbasku banovinu, kao što vrijede za Savsku i Primorsku, i da bi prema tomu osnivači Banjalučkog Pododbora morali predati na odobrenje svoja Pravila kao posebno društvo. I ove godine su se najviše istakli svojim radom Pododbori u većim mjestima, gdje je okupljen veći broj inteligencije. Zagrebački Pododbori, Sveučilišni i Građanski, nastavili su s lijepim uspjehom izdavati svoje posebne edicije: Građanski Pododbor svoju »Knjižnicu Pododbora Matice Hrvatske«, u kojoj je, kako je spomenuto, izašlo 10 zbirka lirike naših najboljih suvremenih pjesnika, a Sveučilišni Pododbor svoj »Almanah hrvatskih sveučilištaraca«, ali ovoga pretplatnici na žalost nisu mogli dobiti. Oba zagrebačka Pododbora drže svakog tjedna skupne

sastanke, na kojima je održano mnogo zanimljivih predavanja o aktualnim kulturnim pitanjima. Od pokrajinskih Pododbora naročito se ističu svojim radom Pododbor u Osijeku, Varaždinu, Vinkovcima, Splitu, Dubrovniku, Sušaku i Šibeniku, a u najnovije vrijeme i nedavno osnovani Pododbor u Slav. Brodu. Nastojanja svih Pododbora išla su uglavnom u dva pravca: U pravcu žive kulturne propagande putem predavanja i prigodnih kulturnih priredaba, i u pravcu što jače propagande za Matičina izdanja, koja se je prema spomenutom naročito pokazala uspješnom u »Danima hrvatske knjige«. Osjećamo svojom dužnošću, da i našim Pododborima i spomenutim drugim kulturnim društvima, koja su išla ovima na ruku, izrazimo s ovoga mjesta našu srdačnu hvalu.

O jednoj za nas napose važnoj stvari imam ovdje izvijestiti, ali odmah s opaskom, da smo u njoj doživjeli potpun neuspjeh. Radi se naime o gradilištu u Petrinjskoj ul. 32 u Zagrebu, na kojemu upravo sada podiže gradsko poglavarstvo zgradu za policiju i njezine garaže. Mi smo podnijeli poglavarstvu grada Zagreba dvije opširne predstavke, jednu u svibnju, a drugu u lipnju o. g., u kojima smo obrazložili velike potrebe Matice Hrvatske u pitanju osnutka vlastite tiskare i knjigovežnice, posebnog skladišta, prostorija za ekspedit, dvorane za književna i opće kulturna javna predavanja, knjižnice, koja bi služila javnoj svrsi i t. d., a posebno smo naglasili, kako je već od g. 1886., kad je grad Zagreb Matici darovao gradilište za sadašnju njezinu zgradu, bilo trajno govora o tome, da se i ono gradilište uz nju daruje ili proda Matici. I kad su naše predstavke ostale neuvažene, poveo je g. predsjednik Matice dne 19. srpnja o. g. deputaciju odbornika i Matičinih prijatelja pred gradskog načelnika. S predsjednikom su bili gg. narodni zastupnici Milutin Mayer i dr. Josip Torbar, zatim vijećnik stola sedmorice u m. Josip Pobor, odvjetnik dr. Vilim Benović, te odbornici dr. David Karlović, Petar Kvaternik, prof. Ivo Reitter, dr. Aleksandar Gahs, dr. Branimir Livadić, blagajnik Ivo Pupić, dr. Blaž Jurišić i dr. F. Jelašić. Tom je prilikom predsjednik Matice Hrvatske pročitao pred gradskim načelnikom predstavku u gornjem pitanju, obrazloživši i razjasnivši gradskom načelniku cijelo pitanje. Gradski je načelnik izjavio pred svima, da se je pregledajući o tom spise uvjerio, da tu »ima i pravnih momenata, koji govore u prilog Matice Hrvatske«, ali, kako je svojim dolaskom na načelničku stolicu zatekao to pitanje već gotovo, mora ga na žalost provesti u smislu izgradnje policijske zgrade na tom gradilištu, no uviđajući teške Matičine razloge, prema kojima će uz neposredno susjedstvo policije i njezinih garaža biti daljni opstanak Matice u sadašnjoj njezinoj zgradi nemoguć, stavio je odmah u izgled pomisao, da grad kupi sadašnju Matičinu zgradu, u koju bi se smjestila uprava policije, i da dade Matici Hrvatskoj drugo povoljnije gradilište, na kojemu bi Matica mogla podići novu modernu zgradu sa svima u predstavkama spomenutim potrebnim prostorijama. Uprava Matice je na osnovi toga raspravljala s Matičinim odborom o tom pitanju i složila se s iznesenom namisli gradskog načelnika. Zato je predsjednik Matice na osnovi zaključka Matičina odbora pošao u pratnji dra. F. Jelašića i dra. M. Starčevića dne 8. o. mj. do gradskog načelnika, da se s njime kao Matičina uprava stave u sporazum glede spomenutog pitanja. No gradski načelnik je porekao sve tvrdeći, da on onoga naprijed nije kazao, dajući pritom eventualnim svojim izjavama prigodom one deputacije sasvim drugo značenje. Ipak je radi nekog umirenja uputio Matičinu upravu, neka podnese pismenu obrazloženu molbu za godišnju novčanu pripomoć grada Zagreba, te će on kod sastava novog gradskog budžeta gledati, da se Matici dade veća potpora nego dosada. Pripominjemo, da je ista deputacija dne 19. srpnja pohodila i bana g. dra. Viktora Ružića.

U pitanju Zaklade Bana grofa Josipa Jelačića, o čemu je već u prošlim skupštinama bilo govora, čast nam je kao novo izvijestiti ovo: Kr. banska uprava u Zagrebu priopćila je svojim rješenjem od 15. prosinca 1937. br. 55.461-VII.-1937 Matici Hrvatskoj, da je rješenjem ministarstva prosvjete, zadužbinskog odsjeka, od 24. rujna 1937. broj 4807 odobren prijedlog ove banske uprave od 7. siječnja 1937. broj 2-Pov.-VII., stavljen u smislu očitovanja zakladateljice Anke grofice Jelačić od 24. lipnja 1932. u pogledu izmjene čl. VI. zakladnice — onamo, »da se uprava Zaklade ima povjeriti j e d n o m kulturnom hrvatskom društvu u Zagrebu« — i da je na temelju toga g. ban odlučio, da upravu Zaklade povjeri Matici Hrvatskoj u Zagrebu. Na to rješenje banske uprave odgovorila je Matica posebnim dopisom: Banska uprava u Zagrebu, podnoseći gornji prijedlog ministarstvu prosvjete radi izmjene zakladnice na temelju očitovanja zakladateljice od 24. lipnja 1932., pregledala je, da je izmjena zakladnice na temelju toga zakladateljičinog očitovanja od 24. lipnja 1932. već odobrena odlukom ministarstva prosvjete od 30. lipnja 1933. Z. br. 2497/1933., kako to izričito ustanovljuje sama banska uprava u svom dopisu na Maticu Hrvatsku od 25. ožujka 1935. br. 17.499/1935. Ali banska uprava u Zagrebu, podnoseći gornji prijedlog ministarstvu prosvjete za izmjenu zakladnice na temelju zakladateljičina očitovanja od 24. lipnja 1932., pregledala je uz gornju omašku i to, da postoji jedno kasnije zakladateljičino očitovanje odnosno prijedlog, i to od 11. srpnja 1933., kojim ona još za života (jer je umrla 24. listopada 1934.) pod točkom 4. tog prijedloga traži nadopunu baš člana VI. zakladnice, koja ustanovljuje upravu zaklade ovako: »U koliko općina grada Zagreba otkaže upravu nad zakladnom imovinom, ima istu preuzeti nadbiskupija zagrebačka, a u slučaju, da bi i ova upravu otkazala, to se ista ima povjeriti Matici Hrvatskoj u Zagrebu«. Tu dakle zakladateljica u tom svom kasnijem i posljednjem očitovanju izričito određuje, da se uprava zaklade ima povjeriti i predati baš Matici Hrvatskoj u Zagrebu, te tim ka-

snijim prijedlogom mijenja svoj raniji prijedlog od 24. lipnja 1932., po kojem se uprava zaklade imala povjeriti samo jednom neodređenom kulturnom hrvatskom društvu u Zagrebu.

Na osnovi tog dopisa, koji smo poslali banskoj upravi 26. travnja 1938., tražili smo, da se povjeri Matici Hrvatskoj uprava zaklade na osnovi drugoga zakladateljičina očitovanja, i to onoga od 11. srpnja 1933. Na taj dopis nismo do danas dobili nikakva rješenja.

Na prošlogodišnjoj glavnoj skupštini Matičinoj predložio je odbor na prihvat promjenu nekojih paragrafa Pravila Matice Hrvatske. Čast mi je danas izvijestiti, da je nadležna vlast tu promjenu Pravila u cijelosti potvrdila, i tako potvrđena Pravila predala nam ovih dana.

Uz naš drugi rad pratila je Matica s velikim zanimanjem sve važnije kulturne pojave, a prema potrebi kod njih i sudjelovala izravno ili preko svojih delegata. Tako je bila zastupana kod predavanja Seljačke Sloge o hrvatskoj seljačkoj kulturi i na Prosvjetnom sijelu 13. veljače. Kod proslave krunisanja pape Pia XI. dne 12. veljače zastupao je Maticu g. predsjednik. Jednako kod jubilarnih koncerata Hrvatskog pjevačkog društva »Kolo« u Zagrebu, te kod posvete njegove zastave; kod izložbe francuske knjige 12. ožujka, na skupštini Srpske Književne Zadruge 15. svibnja u Beogradu, kod oprosne predstave hrvatskog opernog umjetnika Toše Lesića 17. svibnja, kod proslave 25. godišnjice biskupovanja banjalučkog biskupa fra Joze Garića 14. i 15. svibnja, kod svečane sjednice Jugoslavenske akademije u Zagrebu 18. lipnja, kod posvete spomen-crkve kralja Zvonimira u Kninu 18. rujna, kod održanja glavne godišnje skupštine Matice Srpske ovoga mjeseca. A kad je od 28. kolovoza do 4. rujna ove god. održan u okviru rada turističkog odsjeka grada Zagreba Tjedan kulture s izložbom Augusta Šenoe, dali smo tom prilikom za tu izložbu iz Matičina arhiva i knjižnice velik broj priloga, djela i originalnih rukopisa Augusta Šenoe, čime je sama izložba, uz druge priloge privatnika i drugih društava, kao prva svoje vrste svratila na sebe veliku pažnju. Povodom smrti reis ul uleme Džemaludina Čauševića izrazili smo brzojavno sućut i bili zastupani kod komemoracije u Zagrebu 27. travnja, koju su održali pitomci Narodne uzdanice. Kod zadušnica za pok. predsjednika Matice dra. Dragutina Domjanića dne 7. lipnja, održanih u kapelici na Mirogoju, zastupao je Maticu tajnik. Na pokop udove pok. Ksavera Šandora Gjalskoga u Gredicama dne 8. lipnja pošao je u ime Matice dr. B. Livadić, dok su na pokopu velike hrvatske spisateljice Ivane Brlić Mažuranić dne 23. rujna zastupali Maticu predsjednik, tajnik i odbornik dr. B. Livadić. Jednako je Matica bila zastupana i kod pokopa bivšega dugogodišnjeg Matičinog odbornika i radnika dra. Augusta Musića.

Kao novotu za naš nutarnji rad spominjem, da smo ove godine pristupili uređenju Matičine knjižnice i njezina arhiva.

I ove godine je Matica primila novčanih darova i potporu. Tako je g. Ante Vatavuk u Zagrebu dao Matici dar od Din 1.000, g. dr. Stanko Švrljuga dao je novčani dar od Din 2.000, g. Antun Klein u Zagrebu Din 500. Od Gradskog poglavarstva u Varaždinu primili smo na dar Din 500. Iz ostavine pok. župnika u Rumi Josipa Pausa primili smo Din 153. Gradsko poglavarstvo u Zagrebu dalo nam je potporu od Din 20.000.

U smislu društvenih Pravila ima se i ove godine popuniti odbor izborom dvojice potpredsjednika i četvorice odbornika književno-umjetničkog odbora. Odbornički naime mandat istekao je gg. dru. Branimiru Livadiću, dru. Blažu Jurišiću i dru. Slavku Batušiću, dok su se potpredsjednici g. dr. Stjepan Ivšić i g. dr. David Karlović, te odbornik g. dr. Franjo Fancev zahvalili na odborničkoj časti.

Posebna nam je dužnost i ovaj put izraziti s ovoga mjesta našu toplu zahvalnost marnim i vrijednim povjerenicima Matice Hrvatske, koji su i uz fizičke napore, a izvrgnuti katkada i neugodnostima, zdušno učinili sve, što se je u pogledu propagande Matičinih izdanja i skupljanja novih članova moglo učiniti. Uvjereni, da su naši povjerenici uz pododbore glavni stupovi širenja i propagande Matičina rada, molimo ih, da uz eventualne neugodnosti ne klonu duhom, nego da i dalje svojski porade s uvjerenjem, da bez truda i napora nema napretka. Zbog neshvaćanja i svijesnog odricanja svake ljubavi prema vlastitom narodu događa se i članovima uprave, da moraju u svom radu doživjeti i mnogu gorku. Ako tajnik Matice Hrvatske uz najavljeni posjet funkcionaru, koji se resi časnim nazivom školskog inspektora, doživi to, da ga ovaj primi bez odzdrava i pusti ga za razgovora stajati pred sobom kao služinče s nepristojno naglašenim riječima: Što želite?, onda to nije sramota, koja leži na tajniku Matice Hrvatske, niti je to razlog, da zbog tuđe društvene neuglađenosti klonemo, nego naprotiv da pojačanim silama poradimo sve što se može i u pogledu pojedinačnog odgoja današnjih javnih funkcionara.

Žao nam je što moramo izvijestiti, kako ne nalazimo odziva kod školskog odbora grada Zagreba i njegovih referenata u pogledu naših često osobno ponovljenih i intervencijama poduprtih molba, da zagrebački gradski školski odbor od velike raspoložive mu svote za nabavu svakogodišnjih školskih nagradnih knjiga odredi jedan dio i za nabavu Matičinih izdanja, među kojima ima i takovih, te se mogu mjeriti sa svima onim knjigama, što ih taj odbor od drugud nabavlja. To nam je s tim više žao, što nas gradski školski odbor na našu molbu upućuje svojim dopisom na pojedine gradske škole mjesto da i od Matice, kao što to čini prema drugim nakladnicima i izdavačima, nabavi izravno nagradno štivo za djecu.

I ova nam je godina otela smrću iz naših krugova mnoge vrijedne članove utemeljitelje i radnike, kojima će Matica trajno čuvati dužnu uspo-

menu. To su: (Čita njihova imena iz štampanog Izvještaja).

Posebno se sjećamo s ovoga mjesta nedavno preminuloga uglednog člana utemeljitelja dra. Ante Trumbića, koji je posvetivši cijeli svoj život i svoj imutak borbi za dobro i slobodu hrvatskog naroda, za koji je on živio i umro, noseći visoko zastavu pred narodnim redovima, bio ne samo političar i diplomat, nego je po svojoj visokoj obrazovanosti, osobitoj društvenoj uglađenosti, po svojoj političkoj pronicavosti i priznatom autoritetu bio smatran jednim od narodnih prvaka. U ime Matice drago nam je, da smijemo i ovdje istaći, kako je pokojnik u velike cijenio važnost i zadaću rada Matice Hrvatske, te nas znao i pohađati, sokoleći nas na ustrajnost u radu i njegovanju narodnih ideala. Odbor se je odužio uspomeni dra. Trumbića komemoracijom na dan njegove smrti 18. o. mj., a na mjesto vijenca na njegov odar poslala je Matica Din 500 kao dar »Zemlji«, zadruzi za preseljivanje, dok je kod blagoslova njegova lijesa Maticu zastupao predsjednik s odborom.

Ugodna mi je dužnost, da se s ovoga mjesta sjetimo velikih i susretljivih usluga našeg domaćeg novinstva, koje je i prigodnim obavijestima i potrebnim informacijama i javnim kritikama pratilo s pažnjom naš rad i pokazalo u više mahova pravu brigu za dobro i napredak naše Matice. Zahvaljujući našem novinstvu za tu susretljivost molimo ga, da i nadalje uz punu objektivnost u kritici našega rada očuva i dalje svoju sklonost prema ovoj našoj te sklonosti potrebnoj instituciji.

Prije nego završim slobodan sam spomenuti još ovo: Dne 10. prosinca 1838., dakle ravno prije 100 godina priredili su naši dični prethodnici, koji su baš spremali osnutak naše Matice, svečani rekvijem za Ivana Gundulića o 200. godišnjici njegove smrti. Taj je rekvijem održan upravo pompozno uz Mozartovu glazbu, dok je poslije toga u crkvi sv. Katarine svećenik i tada ugledni pjesnik Pavao Stoos održao svečani govor. I mi smo odlučili, da u isti dan ove godine održimo prigodom 300. godišnjice smrti toga našeg velikana rekvijem u crkvi sv. Katarine, te upozorujući Vas na to, a učinit ćemo to i naknadno putem novina, molimo Vas, da se nađete toga dana kod te službe Božje.

S time molim slavnu skupštinu, da izvoli ovaj moj izvještaj primiti na znanje.

Gospodarsko poslovanje

Pošto je izvještaj o radu upravnog odbora primljen jednoglasno na znanje, dobiva riječ blagajnik g. Ivo Pupić, koji izvješćuje o blagajničkom prometu, o stanju temeljne glavnice, o zakladama i vrednosnim papirima, te iznosi bilancu danom 31. prosinca 1937., u kojoj je iskazan poslovni višak od 12.804 Din. Nakon toga g. Branimir Brusina čita izvještaj revizionalnoga odbora, prema kojemu su društvene poslovne knjige i računi vođeni u redu, te predlaže odboru i blagajniku odrješnicu, — što skupština prima jednoglasno.

Popunjenje odbora

Kod točke dnevnoga reda o popunjenju odbora priopćuje predsjednik, da je u smislu pravila predložena od članova radnika jedna kandidatska lista, koju skupština prima jednoglasno, te su izabrani: potpredsjednikom za književno-umjetnički odbor g. dr. Blaž Jurišić, potpredsjednikom za gospodarski odbor g. ing. Nikola Modrić, a članovima književno-umjetničkoga odbora gg. dr. Branimir Livadić, dr. Mile Budak, Blaž Lorković i dr. Franjo Jelašić.

Iskaz priznanja predsjedniku

Kod eventualija uzima riječ član zakladnik g. dr. Matej Mintas, koji predlaže, da se predsjedniku g. F. Lukasu, koji tako marno, zdušno i požrtvovno vodi i unapređuje društvo, a s obzirom na to, što su se u zadnje vrijeme pojavili neki napadaji na njegovu osobu, izrazi na ovoj skupštini puno povjerenje moleći g. predsjednika, da i nadalje posveti svoju veliku brigu napretku Matice Hrvatske.

Predsjednik g. F. Lukas izjavljuje tim povodom, da ga u javnom radu nije vodio nikada lični interes, nego opće narodno dobro; tim je jedino vođen i u svom dosadašnjem radu u Matici Hrvatskoj, a tako će nastaviti i u buduće.

Prijedlog g. dra Mintasa i riječi predsjednika g. F. Lukasa popratila je skupština dugotrajnim i frenetičkim odobravanjem.

Budući da se više nitko nije javio za riječ, predsjednik zaključuje skupštinu u 10.45 sati.

FEUILLETON

BOŽIĆNA POEZIJA HRVATA KAJKAVACA

Rijetko se nalazi takva fina, predana i djetinjski naivna radost kao u kajkavskim narodnim pjesmama, koje su nam svima toliko k srcu prirasle. One se stoga ne pjevaju samo na području, gdje narod govori tim dijalektom, nego i daleko izvan granica toga područja. Njihov je efekt tako velik upravo radi toga, što su one izraz čistog životnog veselja bez ikakve tendencije. Njima je jedini zadatak, da religiozne obrede ukrase svojim priprostim ukrasom i da uvećaju domaće slavlje sa svim onim, što je duša običnog seljaka mogla izmisliti — jednostavnim, dirljivim riječima i nekompliciranom, osjećajnom melodijom. Takove nam se te pjesme javljaju svake godine, kad snijeg svojim bijelim ruhom zaodjene prirodu i uvijek nas se jednako doimlju — istinski i toplo! Kad njihovi zamamni tonovi odnekale k nama dopru, čini nam se kao da je cijeli oklop, što ga je oko nas izgradila kultura i obrazovanje, s nas spao, i mi postajemo opet djeca —, ona ista mala djeca, koja smo bili kad smo po prvi put te iste pjesme slušali.

Starina, rasprostranjenost i ljepota tih pjesama je dakako različna, ali njihov život danas među narodom ne razlikuje se mnogo od njihova oblika prije 200—300 godina. Imademo prastarih narodnih božićnih pjesama, koje do danas nisu mnogo izmijenile svoje lice upravo radi one ljubavi, kojom ih narod kroz vjekove prati. Iako su božićne kajkavske pjesme ostale zapisane u mnogim rukopisnim pjesmaricama iz 17. i 18. vijeka, ipak možemo s mnogo razloga uzeti, da njihovo postanje seže još mnogo dalje u prošlost, jer se njihova povijest baš radi njihove anonimnosti otimlje našemu oku.

Stvarno je, da je prva veća zbirka tih pjesama bila štampana 1732. godine u kajkavskoj pjesmarici pavlinskog reda »Cythara octochorda« i u njoj imademo dragocjen dokaz, da su se te pjesme u ono vrijeme pjevale i da se oblikom i melodijom ne razlikuju mnogo od današnjih. »Cythara« je kasnije doživjela još dva izdanja, tako da je treće izašlo tek 1757. To izdanje je najobičnije i može se danas naći po nekojim zagorskim i podravskim župničkim bibliotekama ili provincijalnim muzejima. Osobito lijep primjerak čuva se u knjižnici preč. kaptola čazmanskog u Varaždinu.

Rukopisne pjesmarice nalaze se pohranjene u mnogim seljačkim kućama, a pjesmarice, koje su nekoć bile u posjedu velikaških ili plemićkih porodica, nalaze se većinom po različnim bibliotekama. U njima ima obično čitav božični ciklus, koji se započinje adventskim pjesmama, nastavlja se pravim božićnima, a završuje prigodnim pjesmama za Sveta tri kralja i Svijećnicu. U njima ima uz zanimljivu melodiju često i prave poezije, koja nam je tim draža, jer je tipično naša. Transkripcije stare melodije iz »Cythare octochorde« u današnji notni sistem odaju vrlo fine i inteligentne kompozicije, koje u svakom pogledu mogu izdržati i današnju kritiku. (Poznati duhovni skladatelj i pjevač P. Kamilo Kolb bavio se jedno vrijeme vrlo uspješno tim poslom.) Neumorni sakupljač naših pučkih popjevaka dr. Vinko Žganec dao nam je u akademijskom izdanju svojih pjesama nekoliko vrlo lijepih primjera za to.

Kajkavska narodna božićna pjesma osobito je bogata različnim poredbama, paralelama i poetskim slikama, koje se često pričinjaju naivne, ali ipak pjesmi daju neku posebnu draž. Svako selo i svaki kraj, gotovo se može reći svaka crkva, ima posebne svoje pjesme, koje se među sobom u finim nijansama razlikuju i tako stvaraju ono šareno tkivo, kojim se odlikuje taj poetski svijet. Nekoje pjesme usko su se vezale s narodnim običajima, i zato ih nije baš lako naći, makar ih u nekom mjestu pjeva gotovo svako dijete. Tako ima na pr. selo Petrijanec kraj Varaždina svoju posebnu pjesmu, koja se pjeva samo na Badnjak kod polnoćke, a ipak je trebalo mnogo propitkivanja, **dok sam konačno** naišao na njezin tekst, koji po mom znanju nije još nigdje objelodanjen. Kazao mi ga je stari zvonar po pamćenju, a prva strofa glasi ovako:

Nut denes je zadnji tog adventa dan
Koga dokoncu naš otec Adam
Nut Adam i Eva nam pismo poveda
Da v vrtu nebeskom bil njihov je stan.

Primitivnim slikama crta se dalje cijela biblijska historija o Adamu i Evi, koji, kako je poznato, na Badnjak imadu svoj imendan.

Na sličan način obrađuje biblijsku historiju Kristova rođenja i jedna druga pjesma, koja se nalazi u pisanoj pjesmarici iz sela Sv. Juraj na Bregu, ali se isto tako pjeva i u Samoboru, pa se zato čini, da je bila rasprostranjena po svim krajevima, u kojima obitavaju kajkavci. U pjesmarici iz sela Bartolovca (od Varaždina 6 km. prema Koprivnici) ima također pjesma, koja po Bibliji priča Kristovo rođenje, ali glavne događaje ovdje govori Marija. Ovdje se uostalom već javlja poznati motiv, da se na kraju pjesme cjelokupno slušateljstvo pozove, da slijedi trag novorođenog djetešca i da ga slavi:

Stanite se djevojčice
Hote v Betlehem,
I nosite božićnice
Lijepo s veseljem
Vi junaki takaj čisto
Srce nosite,
Malenoga Jezošeka
S njim pozdravite.

Humoristična crta, koja se javlja u nekojim kajkavskim božićnim pjesmama, mora da je u njih došla iz njemačke poezije sličnog kova, gdje se takvi primjeri često nalaze, a posrednikom je mogla ovdje biti Slovenija sa svojim pjesmama. Takva je na pr. pjesma iz Dekanovca (Međumurje), koja je kasnije ušla i u druge štampane pjesmarice, pa se danas pjeva po svim kaj-

kavskim krajevima: »Kakva je to svetlost...« U njoj se na dražestan način redom apostrofira sva domaća družina, da svaki s onim, što najbolje zna i umije, ide slaviti novorođenog Isusa. Tako Filip mora skrbiti za »putra i meda«, a Barica za ruže, Katica za platno, i tako redom svaki »malomu, malomu Jezušu naj bu!« Sve mane, koje domaćin tom prilikom opaža na svojoj družini, dobivaju tako istu humorističnu notu, pa narodna pjesma ne štedi različnim pridjevima: »Janko šantavi«, »Pavel grbavi«, »Grga svrgljavi« — sve tu to male moment-slike iz narodnog života:

Miško pastirom
Naj rakije da
Pečenu kakva je
Najbolje on zna.
Pogaču naj speče,
Sakomu naj reče
Malomu, malomu
Jezušu na dar!

Jedna od najstarijih i bez sumnje najomiljelijih božićnih pjesama jest dakako kajkavska »Narodil nam se kralj nebeski...«. Ona ima oblik crkvenog korala, pa to svjedoči o njezinoj velikoj starini, iako je imademo prvi put štampanu tek u prvom izdanju »Cythare octochorde« iz prve polovice 18. vijeka. Od poznatih božićnih pjesama vjerojatno je starija od nje jedino primorska »U se vrime godišća...«, koja se naročito pjeva po Dalmaciji i našim otocima. U »Cythari« imademo četiri varijacije pjesme »Narodil nam se«.

Ljetos, kad se sveta noć Badnjaka opet spusti nad hladnu zemlju i kad u gradovima i selima stupaju povorke ljudi, kod kojih se opet pojavilo ono djetinje slatko osjećanje Božića, zapjevat će opet nevješta grla naše stare, slavne božićne popijevke, zabrujat će orgulje po našim crkvama i ponovno nam dozvati božansku situaciju, koja se dogodila prije neko 2000 godina:

Tam vu Nazaretu je
Vu Betlemu Jude
Sam u mrzloj štalici
Gol na tvrdoj slamici
Počiva i spava...

Ernest Bauer

DVA NAJNOVIJA DJELA IVANA MEŠTROVIĆA

Naša suvremena skulptura tendira sve više k monumentalnom i u posljednje vrijeme naši su skulptori stvorili nekoliko velikih spomenika, koji očito potvrđuju činjenicu, da se monumentalna plastika kod nas razvija paralelno s umjetnošću ostalih evropskih naroda. Premda još ne možemo govoriti o svom stilu i izrazu, ipak se u našoj suvremenoj umjetnosti izvanji utjecaji sve manje primjećuju i djela, stvorena od naših umjetnika, prelaze granice naše zemlje i prodiru na svjetske forume staroga i novog kontinenta. Taj napredak i naglo plasiranje naše umjetnosti u inozemstvu potvrđuju narudžbe izvana i nagrade, podijeljene našim umjetnicima na međunarodnim natječajima.

Među najnovijim djelima naše plastike hoćemo istaknuti dvije posljednje skulpture Ivana Meštrovića: reljef bana Berislavića u gradskoj loži grada Trogira i spomenik rumunjskoga političara Vintila Bratianu, koji će doskora biti podignut u glavnom gradu Rumunjske. Uz nedavno dovršene karijatide za grob neznanog junaka na Avali, oba spomenuta djela nose ličnu oznaku majstorovu i dokazuju, da se Meštrović nalazi u najboljoj fazi svoga stvaranja, u kojoj nema više nemirnog traženja i pretjerivanja u izrazu, već u kojoj se monumentalno shvaćanje i uravnoteženost, kojoj je umjetnik oduvijek naginjao, očituje potpuno iskreno. To nas je i potaklo, da o tim djelima pišemo, znajući, da se o svakom novom Meštrovićevom djelu piše nekritičkim literarnim zanosom i površno ili se prešućuje, kao da se ne radi o djelima ponajvećega našeg kipara, o čijem radu suvremenici treba da vode računa.

Spomenik rumunjskom političaru Bratianu nedavno je dovršen u Meštrovićevu privremenom atelieu pred njegovom vilom na Mejama u Splitu. Isklesan je u velikoj gromadi jablaničkog granita, visok je skupa s bazom tri metra, a isto toliko i dug. Od preklanjskoga studenoga do mjeseca svibnja prošle godine klesalo je šest klesara pod vodstvom mladog kipara Iva Lozice, a pod nadzorom Meštrovića, veliki granitni blok prema gipsanom modelu spomenika.

Bratianu je prikazan u mirnom sjedećem stavu na jednostavnom niskom sjedalu ravnih i čistih ploha, prekriženih nogu podupirajući se o naslonjač desnicom, a ljevicu naslanjajući na knjigu, koja mu leži na koljenima. Monumentalnost, glavna odlika ovoga djela, postignuta je širokom obradbom ploha, čvrstom povezanošću profilnih linija i zaobljenošću volumena. Bez namještene i tražene poze slobodno i prirodno odmara se bradati lik državnika izrazite fizionomije. Mirni stav, duboke oči i misaono skopasovski uzdignuto čelo odaju povučenost u sebe i zamišljenost nad knjigom. Taj intenzitet misli pojačava grčevito stisnuta desnica i daleki pogled. Detalji su strogo podređeni cjelini, tok linija nije nigdje prekinut, svi dijelovi draperije logični su i odgovaraju zakonima statike, vertikala je izmirena s horizontalom, pa je spomenik kompaktan i logično konstruiran sa svih strana i u svim dijelovima. Umjetnik se nije poslužio prevelikim stiliziranjem odjeće niti je lik obukao u togu ili ga ogrnuo draperijom, koja bi mu pomogla monumentalnom rješenju. Bratianu je prikazan u bundi i običnom odijelu s cipelama na nogama. Lijepo modelirano navorano čelo, orlovski nos, slobodno i čvrsto tretirana kosa i brada, koja uokviruje koščato lice čine ovu glavu jednom od najljepših što ih je Meštrović dosada stvorio u monumentalnoj plastici. Svaka crta lica, svaki pramen kose izrazit je i pravi glavu plastičnom, dajući joj u interpretaciji majstorovoj životnu uvjerljivost i karakter velikog čovjeka i misaonost državnika. Taj psihički izraz nije za-

postavljen pred strogim zahtjevima velike plastike, već se usklađuje s njima.

Spomenik, uzdignut na niskoj bazi, bit će postavljen u bukureški park. Tamno plava boja granita, u kojoj je spomenik sagrađen, harmonizirat će sa zelenom bojom drveća. Prostorni je problem riješen sa sviju strana. Gledan s različitih mjesta, lik je uvijek plastičan i dobiva novi tok profilnih linija, pa će stoga bez pomoći arhitektonskog okvira moći da stoji izoliran među drvećem. Misaonost i psihički izraz prikazanog lika doći će u sjeni velikog drveća među granjem »nel divino silenzio verde« do još većega izražaja. Utisak, koji će spomenik praviti na gledaoce, ne će biti samo jak na prvi pogled, ostat će trajan i stvarat će, kao sva prava umjetnička djela, kraj sebe neku višu, posebnu atmosferu. Po tome baš, što ne frapira patosom i pretjeranim pokretom, već osvaja gledaoca svojom mirnom veličinom, ne ćemo možda pretjerati ako kažemo, da je spomenik najuspjelije monumentalno djelo Ivana Meštrovića. Svakako je jedan od najjačih spomenika sjedeće figure u našoj umjetnosti, u kojoj je taj temat bio dosad osrednje tretiran. Ivan Rendić već se je sa svojim spomenikom Niku Dubokoviću u Jelsi upustio u to rješavanje, ali on nije bio dorastao zahtjevima monumentalne plastike zbog toga, što je cjelinu žrtvovao realistički obrađenim detaljima. Palavicinijev spomenik Baltazaru Bogišiću u Cavtatu odveć je stiliziran i neizrazit u svojoj masivnosti, pa i Meštrovićev Štrosmajer u Zagrebu nešto je forsiran u stavu i konturama. Uporedi li se s poznatim spomenicima u svijetu, na kojima je čovječji lik prikazan sjedeći, Meštrovićev spomenik Bratianu ne će pred njima zaostati. Monumentalniji je i čvršće komponiran od Rodinova spomenika Viktoru Hugo-u u Parizu, Hellmerova spomenika Göethe-u i Kundmann-ova spomenika Schubertu u Beču. Tome je sigurno doprinio i materijal, jablanički granit, koji je prisilio majstora, da se odrekne dinamičke kretnje i podredi svoje djelo čistoj monumentalnosti.

Drugo nedavno dovršeno djelo Ivana Meštrovića jest veliki relijef banu Berislaviću. Na malom kamenom trgu grada Trogira, u kojemu se različiti stilovi sliše u jednu jedinstvenu cjelinu, u zidu stare hrvatske crkvice, a pod trijemom stare gradske lože uzidao je Meštrović svoj relijef banu Berislaviću, poklon umjetnikov gradu Radovana i Gojkovića. Relijef je napravljen u segetskom kamenu, onom istom kamenu, zbog kojega je Plinije hvalio Trogir.

Petar Berislavić je istaknuta ličnost naše povijesti. U njegovu liku se očituje otporna snaga, sposobnost i tragika našega puka, koji se stoljećima borio za slobodu. Rođen je sredinom XV. stoljeća u Trogiru, zaposjednutom od Mlečana; preselio se, ne podnoseći mletačku vlast, u Hrvatsku i Ugarsku. God. 1513. postao je biskup vesprimski, a zatim ban hrvatski. Prema riječima mletačkoga poslanika Pascolija, on nikada nije prestao raditi o oslobođenju dalmatinskih gradova od mletačke vlasti, u isto vrijeme dok se s Turcima borio za slobodu hrvatskih krajeva. Taj požrtvovni i spretni Dalmatinac ostavio nam je bitne dokaze svoje aktivnosti. Na njegov poticaj zaključio je sabor u Stolnom Biogradu god. 1510., da oslobodi Dalmaciju od Mlečana, ali do realizacije toga nije došlo zbog podmitljivosti velikaša. Tri godine kasnije izvojevao je kao ban pobjedu nad Turcima kod Dubice i zaustavio za neko vrijeme njihovo prodiranje. Kad su borbe s Turcima ponovo započele, obratio se on za pomoć papi Leonu X. i caru Karlu V. G. 1520. pade u jednom okršaju s Turcima na gori Gvozdu.

Meštroviću je uspjelo, da iznese lik Berislavića onako, kako nam ga je historija sačuvala. Na plitkom relijefu ravnih oštro rezanih crta prikazan je visoki koščati heroj u bojnoj opremi, ogrnut plaštem, s kacigom na glavi. U ljevici drži uzde, a u desnici biskupski štap. Pod njim korača konj suzdržljivim umjerenim ritmom, pokriven plaštem, koji ublažuje oblike njegova tijela. Konjanik je čvrsto povezan s konjem u jednu organsku cjelinu, punu živosti i pokreta. Relijef je isklesan arhaičkom jednostavnošću i čistoćom. Linije i plohe teku ritmički rastvarajući se i sklapajući se u jasnu kompoziciju, riješenu bez natezanja odlučno i spontano. Konj jakih kopita nema potencirani izraz dosadašnjih Meštrovićevih konja, muskulatura je ublažena, i premda je stilizirano i pokriveno plaštem, njegovo je tijelo živahno. U licu Berislavićevu odrazuje se smionost i požrtvovnost heroja, koji je pao u borbi za ideale, u njegovu vitkom tijelu i lakom elegantnom stavu osjeća se energičnost renesansnog biskupa. Jednostavna arhaistička izvedba i produhovljeni lik Berislavićev daje relijefu neki legendarni ton, koji se pojačava u zatišju historijskoga grada na moru.

Meštrović je ovaj isti temat, konjaničku grupu u relijefu, tretirao nekoliko puta. Uporedimo li trogirski relijef s pređašnjim relijefima istoga temata, vidjet ćemo, da je trogirski najuspjeliji. U medalji »Ratne spomenice«, izrađenoj g. 1913. u Rimu, konjanička je grupa nestalna i ukočena. U relijefu nad dubrovačkim gradskim vratima umjetnik još tetoši oko dekora, dok konačno u trogirskom relijefu ne progovara čistom umjetničkom dikcijom; skladom ploha i linija. Kao i pri postavljanju brončanog spomenika Marku Maruliću u Splitu, koji je zgodno smješten pred barokno pročelje palače Milesi, Meštrović je i pri postavljanju Berislavićeva spomenika vješto i diskretno povezao svoje djelo s historijskim ambijentom staroga trga i okolnih spomenika. Relijef se svojim dimenzijama, položajem i stilom podređuje potpuno okolnoj arhitekturi i upotpunjuje slikovitost trogirskog trga, u kojemu se spojiše u harmoničnu sintezu Radovanova romanika, Gojkovićeva gotika, Bokanićeva, Alešijeva i Firentinčeva renesansa. Postavljanje ovoga relijefa očito dokazuje, kako moderna skulptura može stajati i u starinskom ambijentu, ako je odista po svojim kvalitetama pravo umjetničko djelo i ako svojim dimenzijama i stilom ne izmjenjuje tradicionalni izgled historičkog ambijenta, već se podređuje njegovim estetskim zahtjevima.

Cvito Fisković

POEZIJA ANTONA NIZETEA

Anton Nizeteo: »Uspavanka Vremenu«, izdanje Pododbora Matice Hrvatske, Zagreb 1938.

Prečestim izletima u osjećajno pjesničko područje dekadentni su pjesnici stizali ponekad iza mallarméovog simbolizma, prolazeći tako pored najrazličitijih pjesničkih ograda, iza kojih se na njih dizao lavež od neoklasicizma pa sve do nadrealizma. Neki su od ovih dekadenata stradavali već od same galame, i ne naišavši još na prepreke, i tako ostajali na putu, ne mogući ni tamo ni amo, i umirali vrteći se u krugu, hvatajući svoj vlastiti rep. Mnogi su prelazeći preko ovih ograda stradavali i nabijali se kao srca na floret, pa ih još i sada možete vidjeti, kako se koprcaju na tuđim plotovima. A najviše su stradali oni izletnici, što su htjeli skratiti put, pa preskakali plotove i hodili, kako se ono kaže, »preko njiva«. Oni su se svuda pomalo naderali. Tako se ova pjesnička februarska trka tugaljivo završavala.

Da li bi se u ovoj zbrci, koja u mnogom obilježava suvremenu hrvatsku liriku, moglo naći mjesta pjesniku prave lirske inspiracije, pjesniku čija bi umjetnost, intimna i suptilno lirska sadržinom, a romanski bogata formom, bila u neku ruku sinteza vječno nemirne slavenske i divno oblikovane, blistave romanske poezije Mediterana?

Za takva pjesnika, za umjetnost Nizeteovu, ima mjesta, i mora ga biti, među onima što sretno prebrodiše opasnosti, među onima na kojima ostade da nastave mučan put hrvatske poezije.

Nije nam namjera da Nizeteovu poeziju svrstavamo u nekakve škole i pravce, da ga uvodimo u pjesničke registre, prvo zato, što njegova poezija nije dostigla svoj potpun zamah, a drugo zato, što bi u tom slučaju kritik obavljao mehaničan posao i što bi se njegova uloga svela na ulogu književnog arhivara.

Prije svega, u Nizeteovim stihovima zamjećuju se dvije osnovne vrijednosti: idejna i osjećajna. Dok je prva nestalna, dok varira, dok se gotovo sva sublimira u formu, ova druga dominira »Uspavankom Vremenu«.

Ta prva vrijednost »Uspavanke Vremenu« što je kao pelud pala po svim stihovima Nizeteovim, poprimajući čas ovaj, čas onaj oblik, prelijevajući se iz tona u boju, pretvarajući morfološke elemente riječi u neku afektivnu intonaciju, postajući tako neovisnim izražajnim činiocem u tvorbi rečenica bez ikakva obzira na njihovo značenje u gramatičkom mehanizmu jezika, dajući bolu, veselju i divljenju analogne pokrete, naglašujući jače ono, što se u samome tonu otkriva, negoli ono, što riječi same po sebi znače, — ta prva i mnogostrana, dakle, vrijednost »Uspavanke Vremenu« pokazuje obilnim primjerima, da pjesnik nije dogmatik i mislilac, da život više preboliјeva kroz afekte, i da mu je, što se same poezije tiče, poznata stara francuska izreka »C'est le ton qui fait la chanson«.

Ton, zvuk, boja, glazba... tu treba malo objašnjenja. Nije vrijednost pjesme u sroku na kraju stiha. Pjesma mora imati svoj unutarnji ritam. A riječi opet, poredane čisto logičnim redom (»...formalna logika, taj ular za mislioce trećega reda« — Drainac), omogućuju nam, da samo približno sagledamo nutrinu pjesnikovu. Naša nam logika ne dopušta, na primjer, da nebo nabijemo na minare. Samo verbalna muzika, glazba riječi, probija okno u neiskazivo, u neizrecivo. Zvuk je pjesničko oslobođenje i jedino muzičkim sredstvima pjesnik može postići potpunu zaobljenost.

Šta bi trebalo razumjeti pod tim »muzičkim sredstvima«? Sredstva, kojima diramo svih pet čula, kojima zadiremo u sve njihove tajne, zaplete i misterije, jer u integralna pjesnika mora biti toliko oblika koliko i misli. To je sva ona ritmička gipkost u »Uspavanci Vremenu«, vrtlog stihova, obilje riječi, unutarnji ritam poezije. Takva je »Jesen oduvijek«, takve su sve Nizeteove nostalgije ma kakav natpis nosile, takva je njegova »Bol«.

Razmak između onog, što se htjelo reći, i onog, što se reklo, ton riječi, nesaobražljiv misli, pokazuje pravo stanje Nizeteova unutarnjeg proživljavanja, proživljavanja što ga riječi, ma da to možda i ne htjedoše, prekrivaju. To ne će reći, da Nizeteove pjesme nisu neposredne. One su spontane, i te kako. Nije lakše dati pravi odraz iskrenosti izraženoj emociji negoli biranim riječima prikrivati pravu emociju. Nizeteo je zaista neposredan, a to i jest ono, što ga razdvaja od većine pjesnika s kojima ga stavljaju u isti red. Ta spontanost razdvaja ga, na primjer, od najbližih mu hrvatskih pjesnika »mediteranaca«. Dok su njihove pjesme zidane, sastavljane, dotjeravane, kao mozaik, dotle su Nizeteove stvarane, dane, al fresco. I još jedna razlika: dok su oni, najčešće stari i oblikom i sadržinom, Nizeteo je sav nov. Nigdje ukalupljen. Gdje-gdje je sav u nekom unutarnjem eksplozivnom stanju, koje se ne da ukalupiti. Da, poezija se više, očito, ne zadovoljava svojim dojučerašnjim anemičnim izgledom. To je, čini se, imao na umu i pjesnik »Uspavanke Vremenu«, pa se zato i čudimo, što je Nizeteo, autor pjesme »Nebulosa de Colón«, imao potrebe, da u svojoj zbirci zaustavlja vrijeme onako dekadentno, te nam se čini, da se sve zbiva negdje u vakuumu, u zrakopraznom prostoru, daleko odavde, tamo gdje se ni vrijeme ne osjeća (Anywhere out of the world?).

Nas međutim više zanima pjesnikova osjećajnost, sadržina »Uspavanke Vremenu«. Dodirujući ono uspavljivanje vremena bilo bi potrebno ukazati i na tu »interiorizaciju« pjesnikovu. Kako danas nitko, tko ma koliko osjeća život na svojim vlastitim leđima, ne vjeruje u mogućnost neke apsolutne interiorizacije, ne vjerujemo ni mi u spasonosnost takva narcističkog uvlačenja u vlastitu kožu, ne vjerujemo u spasonosnost bijega iz vanjskog, opipljivog svijeta. Baš pod utjecajem tog istog izvanjeg svijeta, a možda i iz neke unutarnje filogenetičke nužde, ti narcizmi izlaze na svijetlo, »projiciraju se napolje« (Ch. Odier). Ili to isto po Tinu: »Pjesma je u pjesniku erotički fenomen; kad on ne bi bio ni malo ero-

tičan, on je ne bi ni pjevao. Pjesma odaje, da je vezan uz kozmički Eros. Ali, iako je definitivni život u njemu, on je istovetan i ravan bićima, svim bićima. Svoju ličnu mistiku, narcisovski čin adoracije sebe, on osjeća ipak samo kao dobri i odani sin. Tako ljubavno putuje u jezgro« (Tin Ujević: Izvori, bit i kraj poezije).

Ako je pjesničko stvaranje zaista nužda, ako je poezija kanal iz podsvijesti, onda će nam se Nizeteova pjesma »Nebulosa de Cólon« učiniti najopravdanijom, najmoralnijom, jer je ona adekvatan odraz psihičke stvarnosti pjesnikove.

Cristóbale, ostvareni su mučni sni:
U luci usidrene karavele
Odvest će te gdje ni mašta ti ni ti
Uzvila te nije
Sanjaru najveći.
Za tobom će ostati Santa Fé,
Izabelin dvor, ljudske spletke i laži.
Kako sitno je ljudsko sve
Za onoga, koji novo traži!
— — — — — —

Kolumbo! Sanjaru! Zaštitniče svih sanjara! Što da kažem o posadi na tvojim lađama? Pa ipak ste vi pošli da otkrivate nove svjetove, vi, a ne čorbadžije oko vas.

Baš ova pjesma pokazat će nam najbolje, kako s tim Nizeteovim zaustavljanjem vremena nije tako zlo, kako to uspavljivanje vremena u Nizeteovoj poeziji nije nikakvo bolećivo konačno povlačenje u sama sebe, kako to nije apsolutna negacija svega vanjskog svijeta. To je samo prva pjesnikova reakcija na stvarnost, reakcija koju uostalom pokazuju svi pjesnici. Jer treba imati na umu, da je »Uspavanka Vremenu« prva Nizeteova samostalna zbirka pjesama, pa da se prema tome u prvom sagledanju stvarnosti i nije moglo drukčije dogoditi. To je faza, iza koje će slijediti još mnoge i mnoge.

Nemiri, sanje, ushićenja, i opet nemiri, stalni su refreni u Nizeteovim pjesmama. Tu se često neodređenost zamjenjuje gotovo slikarski jasnim izrazom. U tom je pogledu svakako najuspjelija pjesma pod natpisom »Trg«:

Eto, tu je taj trg.
Ravna ploha po kojoj sad osama hodi:
Izglodane stijene od koraka i stopâ
Mrtvih prolaznikâ.

Prođem noću,
Visoko nad kamenom kućom
Mjesec brodi.
A kod prozora otkle okom
Lovih prve stihove i laste
Pauk i sad niti veze,
I možda netko piše pjesmu
Dok plijesan raste.
— — — — — —

Snovi! Sni o smirenju, sni o dalekim neznanim krajobrazima, sni o ljubavi, sni o smrti, sni o prošlom životu, i opet: Nebulosa de Colón.

Nizeteo je sav zaokupljen svojim snovima, nemirima, »bijelim nemirima, braćom snova i čežnje«, što nas podsjeća na Vrchlickoga:

Bojím se o vás, vy jste květy bílé,
jež mojí lásky vzrostly na mohyle,
dech vůně vaší — to má duše mladá,
a rosa — slza, jež se v oko vkrádá.
(Iz »Svým snům«).

Čitajući Nizeteovu pjesmu »Na povratku« i nehotice se sjećamo Calderóna (A las flores, iz »La vida es sueño«) i V. Majkóva (oda »O sujeti svijeta«):

Sad znam:
Nema ni rastanka ni bolna povratka
Oh, sve je ovo ista tamna voda,
A moj jedrenjak plovi
I po njem mašta, crni nostromo, hoda.

Oh, sve je ovo san,
Nedosanjan, bez svršetka:
I topla mora i groblja nad grebenima
I pučinske samoće i kletve pređa!
— — — — — — —

(Na povratku)

Slični su i refreni o prolaznosti na kraju »Pjesme nepovratnog«:

Il iz ovog stranog grada
Povratka nema
Kô ni ovoj jeseni kraja

i u trećoj kitici pjesme »Na povratku«:

Iz tamnih voda u kojima brodimo
Povratka nema.

(Slično Heltai Jenö kod Madžara).

Nemir ko vihor, ko mećava, nemir od lani, nemir od preklani, nemir oduvijek, razbijanje okvira, to jest i ono, što je učinilo, da se poezija pretvori u »živu iradijaciju života, postajući mrak u njegovu danu i zvijezda u njegovoj noći« — (Drainac).

Eto takva je otprilike Nizeteova poezija: nemirna, raznolika i dobra, jer obećava, jer nije skučena, jer je adekvatan odraz pjesnikova unutarnjeg zbivanja, njegova proživljavanja, jer je spontana, intimna, iskrena. Očekujemo, da se pjesnik sasvim iščahuri, očekujemo njegov prodor u život.

Josip Tabak

KROZ STRANE ČASOPISE

»La Rinascita«, nov Papinijev časopis. — Papini o talijanskoj Renesansi

Glasoviti talijanski književnik Giovanni Papini, koji je dosada izdavao nekoliko vrlo značajnih književnih časopisa, koji su ostavili i traga u povijesti najnovije talijanske književnosti, pokrenuo je početkom ove godine u Firenci jedan kulturno-historijski časopis pod naslovom »La Rinascita« (Preporod). Inače »La Rinascita« je glasilo Nacionalne Središnjice za proučavanje talijanske renesanse, rinascimenta (Centro nazionale di Studi sul Rinascimento), a izlazi u Firenci svaka tri mjeseca u ukusno opremljenim svescima na preko stotinu strana. Časopisu je cilj, da istražuje, proučava i produbljuje proučavanje talijanskog preporoda i da vodi računa o

svemu, što se o tome piše u Italiji i u inozemstvu. »La Rinascita« donosi eseje, dokumente, polemike, recenzije itd.« Časopis će biti otvoren — veli u predgovoru njegov urednik, — svim teorijama, koje danas postoje u tumačenju talijanske renesanse, ali podrazumijeva se, da one moraju biti utvrđene pozitivnim povijesnim temeljem i biti takve, da mogu dovesti do objektivne i integralne koncepcije onoga, što bi se nakon »grčkog čuda« moglo nazvati »talijanskim čudom«. — U »Rinasciti« surađuju mnogi stručnjaci (Ettore Allodoli, Bernardino Barbadoro, Enrico Barfucci, Luigi Foscolo, Giulio Bertoni itd.), a pozvani su na suradnju i ostali ugledni talijanski pisci, kao Massimo Bontempelli, Ardengo Soffici, Guido Mazzoni, itd.

Dosad su izišla tri broja u dva vrlo omašna sveska za prvo ovogodišnje polugodište: ukusno opremljena i bogata zanimljivim, i aktualnim sadržajem. Nesumnjivo, najveću pažnju zaslužuje Papinijev prilog, uvodni članak Misli o Renesansi (Pensieri sul Rinascimento). Misli, koje je u spomenutom članku iznio jedan od prvaka talijanske knjige, kao i obično izražene su nedostižnim stilom i znače nove originalne poglede na probleme, o kojima je dosad napisano mnogo tomova knjiga. »Renesansa je — veli Papini — ponovna pobjeda pjesnika nad filozofima, fantasta nad racionalistima, otkrivača i istraživalaca stvaranja nad onima koji kontempliraju unutrašnji čisti ili logični svijet, naturalista nad silogistima, dakle Umjetnika nad »Apstrakticima« (degli Artisti contro gli Astrattisti). Umjetnost kao estetska transfiguracija svijeta i znanosti, kao opis i interpretacija vidljivoga svijeta, — eto duhovnih djelatnosti, koje ovladavaju renesansom. Otkriće dakle prirode i čovjeka uporedo. Ali ovo otkrivanje nikako ne znači zaboravljanje ili nijekanje Boga, kao što to hoće — uz neobično ali značajno suglasje — pozitivisti, halucinirani paganskim nostalgijama, koji previđaju i odviše zrele afirmacije j a, živo i besvijesno obodreno od kršćanskoga Boga.« — Zatim podvrgava kritici Burchardtova i Budachova istraživanja o talijanskoj renesansi. »Renesansa je — veli Papini — sklad, sjedinjenje, pomirivanje, jedinstvo. Dioniz u službi Krista, cezarski Rim kao priprava za petrovski Rim, Eden postignut preko Parnasa«. Ističući nepobitan značaj katolicizma u talijanskoj renesansi, Giovanni Papini završava ova svoja značajna i originalna razmatranja: »Privesti Bogu čitvo biće — čak i osumnjičenu i zanemarenu narav — ponovno osvojiti za Boga sve ljude, pa i stare pagane, to bijaše uzvišena želja talijanske renesanse.«

Između ostalih priloga u »Rinasciti« treba istaknuti priloge Guida Battellija, koji piše o platonizmu u jednoj Camoesovoj »redondilhi« (na portugalskom jeziku strofa od četiri osmerca), Pola Toschija o nedavno preminulom talijanskom učenjaku Vittoriju Rossiju (1865.—1938.), Ettora Allodolija, koji opširno kritizira nova djela o Lorencu Veličanstvenom. Vrlo je zanimljiv stručan prilog Giulija Bertonija, koji piše o novom i starom humanizmu, Hansa Barona o povijesnim temeljima florentinske renesanse itd. Na koncu treba istaknuti, da časopis obiluje vrlo aktualnom i bogatom kulturnom kronikom, osobito novih djela o renesansi u Italiji i u svijetu. *(n)*

Životna aktivnost G. d'Annunzija — Bibliografija njegovih djela u talijanskom časopisu »Romana«

U dobro uređenom talijanskom književnom časopisu »Romana« objavio je (u broju za mjesec travanj) ugledni književni kritičar, pored ostaloga urednik jedne zapažene Antologije talijanske lirike (Il fiore della lirica italiana) Enrico Falqui potpunu bibliografiju književnoga djela Gabriela d'Annunzija. Nakon nedavne bibliografije cjelokupnih djela Pirandela ovo je druga bibliografija jednog od najvećih talijanskih pisaca i ličnosti talijanske kulturne sadašnjice. Poznato je, da je Gabriele d'Annunzio mnogo toga napisao i objavio, a prema nekim novinskim vijestima nađen je u pjesnikovoj ostavštini pored manjih djela i jedan čitav roman, gotov za tisak. Upravo je čudno, koliko je taj čovjek radio i stvorio, a uz to je živio, — živio u punom smislu te riječi. Ako kod ikojeg drugog pisca, to je kod d'Annunzija vrijedilo, da je čitavo njegovo djelo bio život i obratno: umjetnost u životu, a život u umjetnosti. Pomno i savjesno izrađenu Falquijeva bibliografija omeđila je godinama i mjesecima objavljivanja taj rad. Oko stotinu svezaka: različnih knjiga, izdanja, posebnih otisaka i drugih publikacija objavio je ovaj veliki pjesnik, koji bijaše i ratnik i ljubavnik, a neko vrijeme polubog između apoteoze i pamfleta. Danas je međutim činjenica, da je taj život kao rijetko koji drugi bio prožet radom i stvaranjem, dakle konstruktivan, pozitivan život onoga, koji je često bio artifeks dekadent. — Enrico Falqui podijelio je d'Annuncijevu bibliografiju u tri dijela: na prvom mjestu nalaze se sva izdanja onim kronološkim redom, kojim su objavljena za pjesnikova života uz eventualne prijevode; zatim dolazi bibliografija cjelokupnih djela u državnom izdanju i na koncu književnost o pjesniku i njegovu djelu. D'Annunzio je rođen u Pescari 1863. god., a već 1879. objavio je skupa s jednim svojim prijateljem pjesmu-prigodnicu, koja nosi naslov »All' Augusto Sovrano d'Italia, Umberto I. di Savoia, nel 14. marzo 1879., suo giorno natalizio. Auguri e voti dei giovani Vittorio Garbaglia e Gabriele d'Annunzio.« (izd. Giachetti. Prato 1879.). Te iste godine objavio je mladi pjesnik »Primo vere«, svoje prve pjesme, koje su do godine 1917. doživjele 11 izdanja. — Državno izdanje sabranih pjesnikovih djela (Edizione nazionale di tutte le opere di Gabriele D'Annunzio) ima 49 svezaka, a razvrstano je ovako: Stihovi ljubavi i Slave (19 svezaka); Tragedije, Misteriji i Snovi (15 svezaka); Različne proze (15 svezaka). — Vrlo je raznolika i opsežna — iako nažalost nepotpuna, jer nedostaje na pr. Adriano Tilgher — književnost o samom D'Annunziju. Ima tu i službenih publikacija, kao na pr. knjiga ministarstva mornarice o pjesniku kao borcu u službi ratne mornarice, itd.

Inače treba istaknuti, da časopis »Romana«, u kojemu je izišla ova Falquijeva bibliografija, obiluje vrlo zanimljivim, aktualnim člancima i esejima značajne književne vrijednosti, među kojima ističemo osobito prilog odličnog talijanskog anglista Marija Praza: Milton i Poussin u talijanskoj školi (br. 2); Alfreda Bonaccorsija o pučkoj muzici; Giulija Bertonija o misli njemačkih romantikâ; Luigija Russa, poznatog talijanskog književnog kritika i pored ostalog autora jedne vanredne studije o Vergi, itd. Ima tu mnogo drugih suradnika, sve vrsnih talijanskih pera (G. B. Angioletti, G. Bertoni, Dr. Enrico Damiani, poznat dobro i u Zagrebu, Enrico Falqui, glasoviti filozof G. Gentile, spomenuti M. Praz, L. Russo itd.), dok je uredništvo sa strane naročitog odbora povjereno Umbertu Biscottiniju i gđi Lidiji dr. Cianci. — Već sada, istom u drugoj godini svog izlaženja, »Romana« se može takmiti s ostalim talijanskim i francuskim časopisima (Il Frontespizio, Dante, Circoli, Nuova Antologia, Letteratura, Revue de Paris, i dr.). *(n)*

FRANO SUPILO O MATICI HRVATSKOJ

Kad je Frano Supilo počeo svoj zaista preporoditeljski rad u Dubrovniku i kad je kao mladi pravaš god. 1891. počeo izdavati »Crvenu Hrvatsku«, jedna od prvih briga bila mu je, da se u Dubrovniku što više prošire izdanja Matice Hrvatske. Supilo je dobro znao, koju ulogu ima književnost ne samo u općem narodnom, već i užem nacionalno-političkom životu. Nije zato propustio prilike da se na založi oko širenja hrvatskih književnih i poučnih djela. Već odmah u početku izlaženja »Crvene Hrvatske« — u trećem broju od 21. veljače 1891. — objavljuje Matičine knjige za god. 1890.; djela Preradovića, takav dar dati, da ćemo blagosivat ona tri fiorina. Hoića, Lopašića i Sencov prijevod »Demostenovi izabrani govori«. Sam Supilo tom prilikom piše:

»Matica Hrvatska pronoseći ove knjige u hrvatski narod, daje evo novi dokaz svome požrtvovnomu radu i nastojanju oko obrađivanja naše literature.

Veliki talijanski učenjak Cesare Cantù rekao je nekom prilikom, da bi se mogao onakvim djelima, kakva tura u svijet naša »Matica«, ponositi i jedan veliki narod, kad bi ih imao.

Mi Hrvati dičimo se, što imamo ovakvu našu Maticu, ali se smatrajmo poniženi i zasramjeni njezinim darom, ako joj se ne znamo viteški odužiti. A kako ćemo joj se odužiti? Ona mnogo od nas ne traži, upišimo se svaki, siromah ili bogat... i tim je »Matica« zadovoljna, a ona će nam takav dar dati, daćemo blagosivat ona tri fiorina.

Dubrovnik i njegova okolica (da uzmemo najbliži primjer) ima 150 »Matičinih« članova. Ovo je, naprama svom stanovništvu, jedan od najjače zastupanih predjela, ali je isto malen, vrlo malen broj naprama onom što bi ga »Matica« zaslužila. A tako je svukud, ne samo u Dubrovniku.«

Malo kasnije, u broju od 4. travnja, Supilo ponovo poziva Dubrovčane, da se upisuju u članstvo Matice Hrvatske i da kupuju njena izdanja. Donosi obavijesti o upisu i o uplatama prinosa.

Supilo je i dalje posvećivao doličnu pažnju Matici, a mnoge i mnoge njegove riječi i danas su aktualne, i to ne samo za Dubrovnik, već i za druge hrvatske krajeve. *—s*

DVIJE GEOGRAFSKE KARTE JOŠ IZ VREMENA RATA, NA KOJIMA SE VIDI, KAKO SU ČEŠKI POLITIČARI ZAMIŠLJALI UREĐENJE SREDNJE EVROPE

Puštajući po strani sve, što se nas ne tiče, ovdje će se prikazati, što su češki političari zajedno s Masarykom mislili o udesu hrvatskih zemalja i hrvatskog naroda iza rata.

Kada je g. dr. I. Krajač u 11. broju »Hrvatske Revije« iznio svoje razgovore s Masarykom god. 1914.—15. za vrijeme rata u Švicarskoj i reproducirao Masarykove riječi i želje, da nestane Hrvata, ustao je g. Wilder u »Novoj Riječi« najoštrije protiv tih Krajačevih tvrdnja, predbacujući mu, da je sve to g. dr. Krajač izmislio ili u najmanju ruku da je to plod njegove bolesne mašte.

U jednom mom članku, štampanom u »Hrvatskoj Straži« od 3. XII. 1938., ja sam u vezi s tim Wilderovim riječima kazao, da se ne može prijeći na dnevni red preko Krajačevih tvrdnja s nekoliko praznih fraza, jer ima i pored Krajačeva svjedočanstva izravnih i neizravnih dokaza, da je zaista Masaryk o Hrvatima onako mislio, pače da u tom pravcu postoje i geografske karte, koje potvrđuju neprijateljsko mišljenje Masarykovo o Hrvatima. Te sam karte dao reproducirati i donosim ih hrvatskoj javnosti na uvid. Jednu je kartu sastavio Čeh Hanuš Kuffner, a druga je karta engleskog podrijetla prema predratnim državnim prilikama u Evropi, na kojoj je sam Masaryk skicirao granice buduće češke države i koridora.

Još prije svjetskoga rata pomišljalo se na novo uređenje Evrope, a češki političari imali su pri eventualnom raspadu Monarhije u vidu osnutak češke nezavisne države. Tako je Klofač, vođa čeških nacionalnih socijalista, predložio g. 1914. ruskom konzulu u Pragu Zukowskom plan o podjeli bivše Monarhije, a za izradu toga plana našao je jednoga »dobrog Čeha«, bivšeg carskog oficira Hanuša Kuffnera, koji bi kartografski izradio takvu kartu, uzevši u obzir i strateške momente. Ta je karta zaista i sastavljena, te je jedan primjerak bio uručen ruskom konzulu Zukowskom, koji ju je poslao u Petrograd g. Sazonovu, ruskom ministru vanjskih posala. Kasnije je ta karta bila uručena i svim važnijim političkim faktorima, a 150 primjeraka bijaše razdijeljeno među članove mirovne konferencije u Parizu. Iz toga se vidi, da je taj plan dobio i službeni karakter kod čeških odlučujućih političara.

Ne upuštamo se ovdje u analizu tih nemogućih osnova i imperijalističkih fantazija čeških političara, po kojima bi imalo 80 miliona Nijemaca biti tako rasparčano, da bi jedan njihov dio ušao kao kolonija u sklop malih slavenskih naroda, Čeha i Srba i drugih država, dok bi dru-

gi dio služio kao interesna sfera za druge države, a samo bi mali dio ostao nezavisan. Za nas je važno, da ta karta predviđa, da bi hrvatske zemlje ušle u Veliku Srbiju i da bi potom nestalo Hrvata kao naroda, kako se na karti, priloženoj ovome broju »H. R.« na str. 35., jasno vidi.

Vrijedno je pritome istaknuti, da su se sve te osnove stvarale u vrijeme, kad je za rješavanje nacionalnih problema bio uzet princip narodnog samoodređenja, da se iz toga upozna pravo raspoloženje čeških odgovornih faktora spram hrvatskoga naroda.

Druga je karta za nas još važnija, jer nam izravno prikazuje želje i osnove samoga Masaryka o rješenju hrvatskoga pitanja. Kako se po engleskim imenima na karti vidi, karta uzeta za osnovicu njegova elaborata bila je engleskoga podrijetla, a na njoj je ocrtana buduća češka država i koridor, koji je imao spajati Češku s našim zemljama kod Varaždina. Najvažnije je pak kod toga nešto drugo: na rubu karte sam je Masaryk vlastoručno napisao na češkom jeziku osnovicu koridora, a te njegove riječi glase ovako:

Čechy a Slovensko
Korridor spojující Cechy a Srbskochorvatsko založen na chorvatskych četných koloniích, v jihu jsou Slovinci, naležel by bud celý Srbsku, nebo část Čechám, část Srbsku.

U hrvatskom prijevodu bi to glasilo ovako: »Koridor, koji spaja Češku i Srpskohrvatsku, ispunjen mnogim hrvatskim kolonijama (to su Gradišćanski Hrvati — op. prevod.). Na jugu su Slovenci, a pripadao bi ili čitav Srbiji ili dijelom Češkoj, dijelom Srbiji.«

Na osnovnoj karti se vidi, da je engleski priređivač na jugu toga koridora dao štampati ime zemlje Croatia, a na prostoru današnje Slovenije stoji Carniola i Carintia, potome nema slovenačkog imena uopće na karti. Logično i ispravno bi bilo, da je Masaryk u svojoj bilješki na rubu te engleske karte kazao, da će koridor spajati Češku s Hrvatskom, ali on toga ne čini, već — kad ne može za vrijeme rata da kaže, da će taj koridor spajati Češku sa Srbijom, jer je u to vrijeme na tom prostoru još postojala Hrvatska, — on piše, da će koridor spajati Češku sa »Srpskohrvatskom«. Ali, kad Masaryk izražava svoje želje i osnove iza svršetka rata, onda nema više hrvatskog imena ni hrvatskih zemalja, već bi koridor, po njemu, imao pripasti ili čitav Srbiji, ili od česti Srbiji, a od česti Češkoj, premda u tom koridoru nema Srba već je ispunjen mnogim hrvatskim kolonijama. Ako je pak taj koridor imao pripasti Srbiji, onda logično slijedi, da bi i sve ostale hrvatske zemlje morale pripasti Srbiji, jer bez tih zemalja ne bi bilo kontinuiteta između koridora i predratne Srbije.

Taj svoj plan o srpsko-češkom koridoru predao je Masaryk već u travnju god. 1915. engleskom ministru vanjskih posala Sir Edwardu Greyu, — dakle otprilike u isto doba, kada je g. Krajač s Masarykom u Švicarskoj razgovarao, — a god. 1916. poslao je jednu kopiju te karte iz Londona u Ameriku tamošnjim emigrantima, da u tom smislu povedu agitaciju.

Ovo je najjača potkrepa Krajačeva svjedočanstva, pa je tako Masaryk svijesno i voljno radio na uništenju hrvatskoga naroda kao državnog naroda i za uklapanje hrvatskih zemalja u Veliku Srbiju.

Na mirovnoj konferenciji u Parizu predala je češka delegacija više memoranduma, kako je ona zamišljala i željela rješenje svoga češkoga pitanja i uređenje Srednje Evrope. Za nas je važno kod toga istaknuti, da se u uvodu jednoga od njih nalazi ocrtana ideologija o karakternim značajkama slavenskih naroda, posebice o značaju Čeha u razvoju čovječanstva, i tu su istaknute dvije ideje, koje bi za Čehe imale značaj misije, a to su demokracija i slavenska solidarnost (str. 27).

Kada se pomisli, da su oni u isto doba i na djelu radili, da se brišu Hrvati sa geografske karte i da se njihove zemlje bez njihova znanja i odobrenja uklope u Veliku Srbiju, onda one riječi u uvodu memoranduma nisu drugo nego prazne fraze.

Ako se, na koncu, na temelju iskustva i stvarnih činjenica postavi pitanje, koji su nam narodi u Evropi u ovim posljednjim decenijima u obrani naših životnih prava i našega opstanka bili više skloni, slavenski ili neslavenski, onda nije teško na to pitanje odgovoriti. No s tim odgovorom stoji u vezi i odgovor na drugo pitanje, na pitanje o vrijednosti slavenske solidarnosti, iz čega izlazi, da je problematika toga pitanja postala neminovna i aktualna. Mi smo iskusili, da je pod firmom slavenske solidarnosti hrvatski narod bio izložen najvećim pogibeljima i da se sa slavenskom solidarnošću operiralo onako isto, kao i s narodnim jedinstvom: prvo, da pod krinkom tih općih i lijepih ideologija mogu jači narodi nametnuti svoju vlast slabijima, te ih iskorišćivati i stvarno obespravljivati; drugo, da to posluži kao kanal, kroz koji će strani elementi ulaziti u naš narodni organizam, da ga idejno mogu lakše rastakati; konačno, da to bude opium za uspavljivanje slabića i naivnika, te lijep izgovor za spekulante. Na žalost, ta se ideologija takvom pokazala na djelu. Tako su Hrvati teško kažnjeni zato, što se pod utjecajem Masarykova učenja i njegovih naprednjačkih sljedbenika vodila u Hrvatskoj politika, koja je bila u suprotnosti s naukom Ante Starčevića, koji je neprekidno, kroz cio svoj život, odvraćao narod od ideje slavenske solidarnosti kao nerealne i za naš opstanak pogibeljne, ukazujući pritom na postupak Rusije spram Poljaka. Događaji su mu nažalost i u tome dali pravo. Pokazalo se, da slavenski narodi, svaki za sebe, vodi svoju realnu politiku, bez obzira na krvno i jezično srodstvo, onako isto, kako to čine germanski i romanski narodi, pa da su slavenski manji narodi u sklopu većih bili isisavani, gonjeni i sprečavani u svome razvoju jednako, pače i gore nego kada su bili u sklopu neslavenskih naroda. Londonski ugovor, potpisan od Rusije, pa Masarykove osnove i držanje češke javnosti s obzirom na budući naš udes, a da o drugim Slavenima ovdje i ne govorim, najbolji su dokaz o istinitosti iznesenih tvrdnja.

F. Lukas

KULTURNA KRONIKA

POVIJEST HRVATSKOGA SVEUČILIŠTA NA TALIJANSKOM JEZIKU. Dr. Vladimir Bazala napisao je studiju na talijanskom jeziku o postanku i razvitku hrvatskog sveučilišta i njegova medicinskog fakulteta. Rasprava je štampana ove godine u Parmi pod natpisom »L' Università Croata di Zagabria e la sua Facoltà di Medicina«. U tom je djelu dr. Vladimir Bazala uz opći prikaz naše hrvatske kulture prikazao i visoku naučnu vrijednost zagrebačkog medicinskog fakulteta. Knjiga je ilustrirana slikama glavne sveučilišne zgrade i svim slikama zagrebačkih klinika, a izašla je uoči održanja XX. međunarodnog kongresa za povijest medicine. Veliko značenje te knjige je u tome, što je prve svjetske liječnike, okupljene na tom kongresu, upoznala s hrvatskom kulturnom prošlošću i visokim naučnim odlikama naše Almae Matris Croatiae. *H. W.*

PRIJEVODI S HRVATSKOGA U TALIJANSKOJ ŠTAMPI. »Minerva«, Rivista delle Reviste, koja izlazi u Torinu, donosi u svesku za rujan potpuni prijevod rasprave prof. Bare Poparića »Ban Hrvatske« (Il bano della Croazia), koja je izašla u br. 8. naše Revije. Prijevodu je dodana naslovna strana Hrvatske Revije u minijaturi.

U istom svesku objavljen je i prijevod pripovijetke »Nepoznata iz Rovereta« iz »Zaboravljenih grobova« od Mate Blaževića. Našeg pisca označuje prevodilac jednim od najvatrenijih pobornika protiv Austrije na talijanskoj fronti i simpatizera Italije, pa veli, da bi njegova knjiga o ratu zavrijedila, da je talijansko općinstvo dobro upozna.

Prevodilac jednog i drugog sastavka jest sveuč. prof. Umberto Urbani. *(p)*

DRAGUTIN TADIJANOVIĆ NA TALIJANSKOM. U »Terminima«, (rujan-listopad 25—26, 1938.) mjesečniku za kulturu, koji izlazi u Rijeci (Fiume) preveo je Bruno Neri na talijanski pjesmu Drag. Tadijanovića »Večer nad gradom«, koja je štampana u Kolu M. H. 1936. g. Usput napominjemo, da je isti prevodilac preveo u »Terminima« (kolovoz—rujan 1937) još dvije Tadijanovićeve pjesme, i to iz knjige Dani djetinjstva »Djevojčica i ja«, i iz knjige Pepeo srca pjesmu »Dugo u noć, u zimsku bijelu noć.« *Ve*

200-GODIŠNJICA OTKAPANJA HERCULANEUMA. 1. listopada 1938. navršeno je 200 godina od dana, kada se pod pokroviteljstvom Karla Bourbonskoga započelo otkopavanje staroga rimskog Herculaneuma. Iskapanje je nailazilo na znatne tehničke teškoće, jer je grad prekriven naslagom lave, pijeska i zemlje u visini i do 20 metara, a osim toga na tom se mjestu nalazi i gradić Resina. Prva su se iskapanja vršila od 1738. do 1765. godine. Druga su iskapanja počela god. 1828., ali bez znatnijih uspjeha. Pod pokroviteljstvom Viktora Emanuela II. nastavljaju se iskapanja i istraživanja god. 1869. Najplodnije i najvažnije istraživanje počinje sredinom god. 1927., tako da nam je zadnjih deset godina uspjelo upoznati smještaj i raspored Herculaneuma. Ova se iskapanja vrše pod vodstvom Amedea Majurisa. Dvjestagodišnjica prvih otkapanja Herculanuma proslavit će se u Italiji tako, da se započinje široko zasnovanim istraživanjima onih dijelova grada, koji nijesu otkopani. *(m)*

FARRÈRE-OVA APOLOGIJA JAPANA. Ne samo u književnom, već i u francuskom političkom svijetu primljeno je s zanimanjem najnovije djelo Claude Farrère-a »Le grand drame de l'Asie«, izašlo u nakladi Flammariona. Poznati književnik i istaknuti japanofil u času velikog sukoba na dalekom Orijentu izlazi pred javnost djelom, koje je prava apologija Mikadova Carstva Sunca i japanske politike. Farrère zastupa mišljenje, da Japanci imaju puno pravo na kolonizaciju Kitaja. »Le grand drame de l'Asie« je pisana u formi duhovite, ali ozbiljne i sadržajne kozerije. Naročito se ističu opisi japanskih i kitajskih pejsaža, spomenika čudesne umjetnosti dalekog Istoka, i susreta s istaknutim ličnostima Japana. Claude Farrère je četrdeset godina gledao i proživljavao ono, što nam iznosi svojim osebujnim stilom. *m*

VAN LOONOVA GEOGRAFIJA. Američki pisac Hendrik van Loon, kojega je »Povijest čovječanstva« izašla prošle godine i u hrvatskom prijevodu, napisao je: »Novu geografiju«, koja ima isti karakter, po metodi obradbe i stilu, kao i njegova povijest. *m*

100-GODIŠNJICA BRITANSKOGA DRŽAVNOG ARHIVA U LONDONU proslavljena je na svečan način. U tom se arhivu čuvaju mnogi važni i zanimljivi dokumenti, tamo od XI. stoljeća pa do naših dana. Engleski konzervativizam i kulturna svijest čuvaju nam stoljećima brojne spise, od kojih neki bez prekida teku već stoljećima. T. zv. »pipe rolls«, dokumenti o godišnjim dohodcima sakupljenim od »sheriffs«-a, datiraju s malim prekidom od god. 1129. do 1832. kada su ukinuti. »Patent Rolls of Chancery« datira pak od god. 1201. do danas. U arhivu se nalazi i »Domesday Book« iz god. 1086., a to je popis stanovništva i posjeda, obavljen po odredbi Vilima Osvajača. Ne zna se točno, koliko svega ima spisa u britanskom državnom arhivu, koji je uređen pred 100 godina. Drži se, da ih ima najmanje 30 milijuna. Čuvaju se u čeličnim komorama.

NOVO IZDANJE KAČIĆA. Hrvatski iseljenici u Južnoj Americi izdaju sada novo izdanje Pismarice Andrije Kačića-Miošića. Izlazi u Buenos-Airesu. *m*

SMRT GRADITELJA ZGRADE HRVATSKOG KAZALIŠTA. U 61. godini života umro je 7. listopada 1938. u Beču arhitekt Herman Helmer. On je u suradnji s Ferdinandom Fellnerom izradio nacrte, po kojima je sagrađena nova zgrada Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu, otvorena 14. listopada 1895. Helmer je stajao na čelu poduzeća »Fellner und Helmer«, koje je poznato u svijetu za gradnju kazališnih zgrada. Tako je Helmer izradio nacrte za dramsko kazalište u Hamburgu, za »Deutsches Volkstheater« u Beču, za Tonhalle u Zürichu, za kazališta u Grazu i Celovcu, za Naroden Teater u Sofiji i dr. *m*

† Dr. ANTE TRUMBIĆ. Dne 18. studenoga 1938. zavio se hrvatski narod u crno radi gubitka svoga velikog sina, dra Ante Trumbića. »Hrvatska Revija« sprema opširniji prikaz njegove ličnosti.

CEZAR I GRAĐANSKI RAT U ŠPANJOLSKOJ. U izdanju društva »Les Belles Lettres« izašlo je u Parizu u 2 sveska novo izdanje Cezarova »Bellum civile« zajedno s francuskim prijevodom od Pierre Fabrea. Tom prilikom Pierre Senanque u književnom prilogu »L'Action Française«-a piše raspravu »Cezar i španjolski građanski rat«, u kojoj uspoređuje tok i taktiku Cezarova rata s današnjim ratom, koji se odigrava na istom terenu. Senanque dolazi do zanimljivih zaključaka i izvodi, da se u osnovi »taktika nije kroz stoljeća promijenila«. *m*

DJELO O SENEGALCIMA U SLUŽBI FRANCUSKE. General Duboc izdao je opsežno i dokumentirano djelo »Les Sénégalais au service de la France« (Editions Edgard Malfère, Paris), u kojem prikazuje postanak i razvitak senegalskih četa u francuskoj vojsci. Duboc počinje od god. 1765. kada je francuska kraljevska vlada uspostavila u Senegalu svoju redovitu vlast. Tada je već osnovan »Corps des Laptots de Gorée«. *(m)*

ISPRAVAK

P. t. gospodin

Dr. Mile Starčević

odgovorni urednik »Hrvatske Revije«

Zagreb

Đorđićeva ul. 8a

Obzirom na članak pod naslovom »Masaryk prema Hrvatima«, koji je izašao u »Hrvatskoj Reviji« u broju 11 (studeni) 1938. a u kojem se spominje i moje ime na stranama 578 i 579, molim Vas, da na temelju Zakona o štampi, a u prvom narednom broju, na istom mjestu i istim slovima, izvolite uvrstiti ovaj moj

Ispravak.

Nije istina da »Nitko n. pr. nije protiv Hrvata toliko bjesnio kao Čeh Wilder, dok je on bio podtajnik u Ministarstvu Unutarnjih Posala, dakle imao odgovorno mjesto, bilo je batinjanje hrvatskih seljaka na vrhuncu, tako da ih je po riječima Stjepana Radića bilo izbatinano oko 35.000«,

nego je istina: 1. da sam uvijek radio kao hrvatski javni radnik, da sam bio osnivač Hrv. Napredne Stranke, narodni zastupnik Hrv. Sam. Stranke u Hrv. Saboru, hrv. delegat u peštanskom saboru, te povjerenjem sviju stranaka postao članom vlade Nar. Vijeća, a u ovoj sam državi biran 4 puta nar. poslanikom, 3 puta u opoziciji, a samo jednom u vladi; 2. da sa mojim znanjem nije nijedan hrvatski seljak batinan i 3. da Stjepan Radić nije rekao, da je za moje vrijeme bilo izbatinano 35.000 hrvatskih seljaka.

S poštovanjem:

Većeslav Vilder

NA ISPRAVAK G. WILDERA

Ispravku g. Wildera može se primijetiti ovo:

Istina je, da g. Radić nije rekao, da je za vrijeme Wilderove podsekretarske službe u ministarstvu unutarnjih posala, bilo izbatinano 35.000 hrvatskih seljaka, ali to nisam ja ni ustvrdio, već — kako se u rečenici vidi — da je bilo batinanje hrvatskih seljaka za vrijeme njegova podsekretarstva na vrhuncu. Ako je pak bilo na vrhuncu, onda slijedi, da nije bilo svih 35.000 seljaka onda izbatinano, ali taj broj za konstataciju istine ima samo sporednu važnost; važno je samo to, da je batinanje slobodnih hrvatskih seljaka zbog njihova nacionalnog držanja bilo tada na vrhuncu.

Činjenica batinanja hrvatskih seljaka u masama dakle je postojala, a odgovornost za to nose oni faktori, koji su to batinanje naređivali i odobravali, ili ga po dužnosti svoga položaja nisu sprečavali. Međutim bi se g. Wilder htio oteti odgovornosti toga batinanja, jer veli, da s njegovim znanjem nije bio ni jedan hrvatski seljak batinan. Ali takvo ispričavanje ništa ne vrijedi. Ja ću mu dozvati u pamet, što je demokratski organ »Riječ«, dakle njegov stranački organ, pisao 22. IV. 1924. broj 95. str. 5. — a možda je to on sam sastavio — o položaju državnih podsekretara: »Ministri su zapravo državni sekretari. To je nomenklatura demokratska. Nazivi ministara ostali su od apsolutističkog doba, kada su zaista bili sluge kraljeve. Podsekretar je dakle viceministar. Po skupštinskom poslovniku ima isti položaj kao i ministar... učestvovanje u ministarskom savjetu. Po zakonu o činovnicima imadu podsekretari rang ministra, jer o njihovoj plati, penziji, raspoloženju važe isti propisi kao i o ministarskoj. Po ustavu se podsekretar ustanovljuje za jedan određeni dio posala, onda tim poslovima ne upravlja ministar, nego podsekretar.«

Kako je g. V. Wilder postao podsekretarom za PP vlade god. 1924., s potpunim djelokrugom za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, a vlada je 23. XII. 1924. stvorila zaključak, da se Obznana primijeni na hrvatsku republikansku seljačku stranku, kojoj su zapravo pripadali svi Hrvati, to on odgovara i za javne čine u hrvatskim zemljama, dakle i za batinanje seljaka. Tada je Wilder dao nalog, da se zatvori cijelo vodstvo HRSS. O tome je pisao dr. Rudolf Horvat u knjizi »Zaslužni Hrvati« (str. 93.) ovo: »Tečajem svih prijašnjih 6 godina (t. j. 1918.—1924.) nije hrvatski narod pretrpio toliko progona, koliko u siječnju i veljači god. 1925.«, t. j. za vladavine V. Wildera. Dakle g. Wilder nosi moralnu i juridičku odgovornost pred poviješću za sva ona batinanja, što su se za njegova podsekretarstva vršila protiv hrvatskih seljaka, kao i za ubojstvo seljaka u Jezeranima, jer ako on nije bio s onim djelima sporazuman, njegova je dužnost bila, da demisionira, a kada to nije učinio, on nosi pravnu i moralnu odgovornost za sve, što se događalo. Ministri i podsekretari nisu žandari i niži činovnici, koji moraju izvršiti primljene naloge, već su oni za naloge odgovorni i pred parlamentom i pred narodom i pred poviješću, pa je samo igra riječi

u ispravku, da po njegovu znanju nije nitko bio batinan. Za batinanje hrvatskih seljaka je znalo svako dijete, znala je cijela Evropa, pače je znao i cio svijet, sve tamo do Australije, jer je Stjepan Radić dao nekoliko intervjua engleskim novinarima, a kako se engleske novine čitaju sve do Australije, tako su i tamošnji čitači znali, što se događa u Hrvatskoj. Samo nije znao za to podsekretar unutarnjih posala u Beogradu g. Wilder, kome je bila dužnost, — jer su hrvatske zemlje spadale u njegov službeni djelokrug — da vrši nadzor, da odobrava, odnosno uskraćuje svoj pristanak!

U drugom redu, niži organi moraju izvješćivati više vlasti o svakom javnom činu, pa je ministarstvu unutrašnjih poslova, gdje je sjedio g. Wilder, moralo doći mnoštvo izvještaja, a pogotovo je morao biti poslan izvještaj o strijeljanju seljaka u Jezeranima, jer je o tome izdan i službeni vladin komunike. Kada on za sve to ne bi znao, onda bi time dokazao, da je propustio vršenje svoje dužnosti. Kad je dakle on znao, jer je morao znati, a nije zbog toga demisionirao, da tako sa svoje savjesti odbaci odgovornost, onda je on pred poviješću i hrvatskim narodom odgovoran za sve ono, što se događalo u hrvatskim zemljama za njegova podsekretarstva.

Na Wilderovo isticanje u ispravku, da je on bio osnivač Hrvatske napredne stranke, moglo bi se primijetiti, da je baš ta izrazito antiklerikalna stranka najviše skrivila pocjepkanost hrvatskih redova i oslabila našu unutarnju borbu u času, kad je kompaktnost hrvatskog naroda bila najnužnija, te tako spremila prevlast srpske manjine u Hrvatskoj i stvorila raspoloženje, koje je dovelo do onakva rješenja hrvatskog pitanja u god. 1918., koje je hrvatski narod u svim svojim javnim manifestacijama do danas odlučno otklanjao. Uostalom oni hrvatski političari, koji su u svojoj duši imali živ hrvatski nacionalni osjećaj, i sami su svojim kasnijim javnim djelovanjem porekli ispravnost onoga političkog pravca, kojim se sada hoće da ponosi g. Wilder. Sada naročito, nakon sloma u Češkoj i nakon posljedica Masarykove politike za češki narod, bilo bi puno pametnije, da g. Wilder uopće tu svoju žalosnu ulogu kod nas i ne spominje, jer bi to bilo najbolje prepustiti zaboravi. Ulogu takvih naprednjaka kod nas nitko ne bi mogao bolje opisati, nego što ju je opisao jedan od naših najboljih i najdinamičnijih političara u posljednjim decenijima naše povijesti, a to je Frano Supilo, koji inače nije bio ni desničar ni klerikalac, da bi se s te strane oslabila važnost njegovih riječi. U svojoj knjizi »Politika u Hrvatskoj« piše Supilo: »Srbi koalicionaši su među sobom složni, imaju cilj i lukaviji su od Hrvata koalicionaša. Uza se imaju one karikature od pokretaša, koji misle, da politika narodnog jedinstva Srba i Hrvata znači pokoravati se željama onih oko »Srbobrana« i klipsati za njima, psujući ih među sobom, da su isto takvi ekskluziviste kao i frankovci. Eto tako je došlo da politiku vode Srbi samostalci, a vode je prema svojim osnovama i špekulacijama. Zato koalicija radi samo ono, što joj oni namjeste i učine. Pokretaši, to je snobizam, to je isprazna majmunska imitacija nečega, što misle da je novo, moderno, da je kako se snobima rugaju »smart«. A glavna im je odlika, da ne znaju misliti svojom glavom. U tome i jest snobizam velik, jer on uvijek za nečim ili nekim mora da klipše. Snobizam i klipsalo su sinonimi. Ti pokretaši su nekada mislili Radićevom glavom. Odnosno glumili su, kao da njegovom glavom misle, opetujući njegove fraze. Onda su se umišljali da misle Masarykovom glavom i nazivali su se učenicima. Od riječke rezolucije dalje mislili su mojom glavom; blejali su u mene, sve su mi odobravali, a najviše me grize, što sam mislio, da to nisu snobovi i mameluci po modi, nego da me ti ljudi shvaćaju. Poslije su ih Srbi gurnuli u Tomašića i onda su počeli misliti njegovom glavom. Blejali su u njega. Realna politika, sitni rad, kulturna borba, novi pravac u književnosti, socijalni problemi, ekonomski rad, sve se to u njih izrodilo u parodiju. Tako i narodno jedinstvo Srba i Hrvata. To njihovo narodno jedinstvo danas u politici znači klipsati za Srbima oko »Srbobrana«, koji ga u djelima i politici negiraju, te raditi ono što oni hoće.«

Ako se uvaži, da je, po Supilu, srpski dio koalicije imao odlučnu ulogu i prevlast u koaliciji kao cjelini, onda se može razumjeti, da je i selekcija kod biranja »narodnih« zastupnika išla u pravcu srpskih želja, t. j. birali su se pretežno onakvi ljudi, koji će biti manje osjetljivi za hrvatske nacionalne i državopravne želje, pa je tako i g. Wilder mogao biti biran kao zastupnik u hrvatski sabor i poslan kao delegat u Budimpeštu, jer je po svojim naprednjačkim nazorima, kako ističe Supilo, bio bliže srpskim željama u koaliciji.

Za rad tih mladomadžarona najbolja je ilustracija zakon o izvlastbi hrvatske morske obale, koji su zakon oni na zahtjev Madžara u saboru prihvatili i proglasili, a taj je zakon s gledišta hrvatskih interesa i narodne časti bio jednako pogubna, a možda još i pogubniji nego što je bila željezničarska pragmatika.

Prave tendencije Srba u koaliciji prozreli su kasnije svjesniji njezini članovi Hrvati — možda nešto kasno! —, pa je tako na pr. dr. I. Lorković već god. 1915. davao sugestije pristašama, da nastoje ojačati hrvatski dio koalicije.

Supilo je majstorski, iako prejakim izrazima, prikazao pokretaše. A da je još znao, što smo mi nedavno saznali iz novina, po jednom dokumentu koji nije bio demantiran, da je g. Wilder, osnivač hrvatske napredne stranke, još k tome bio »confidente« Franje Ferdinanda, kako piše grof Polzer Hoditz u memoarskom djelu »L'ultimo degli Asburghi«, onda bi Supilo od užasa bio bacio pero iz ruke. Supilu, kao i svim hrvatskim Dinarcima, ništa nije odurnije, nego služba pouzdanika bilo kome. Hrvatski se narod divio uskocima, gusarima, pače i hajducima, ali je uvijek tražio u njihovim borbama jednu idealnu crtu: bilo da se bore za čast svoga naroda, bilo da se osvećuju za uvredu nanesenu sebi ili svojima, bilo da bra-

ne svoju zemlju, — pa i ne bilo kadšto do kraja sve etično, ipak im se to praštalo. Narod je po svojim rasnim osobinama bio uvijek na strani junačkih i idejnih boraca, dok je tajna služba hrvatskom narodu uvijek bila odvratna. Ovom se prilikom sjećam memoara grofa Sedlnitzkoga, koji je bio predsjednik bečkoga policijskog sistema pred revolucjom god. 1848., i koji je zabilježio, da su mu Česi najviše služili kao konfidenti. Ne mislim time kazati za češki narod, da je takav, već da se u njegov rasni sklop uvuklo mnogo divergentnih rasnih komponenata, koje ne odgovaraju psihičnim osobinama češke većine, i zato se među njima javljala takova podvojenost u psihičnim očitovanjima pojedinaca.

F. Lukas

POZIV NA SURADNJU ZA ZBORNIK »LIRIKA HRVATSKIH SVEUČILIŠTARACA«

Sveučilišni pododbor Matice Hrvatske, koji je krajem ljetnog semestra izdao »Almanah hrvatskih sveučilištaraca«, izdaje početkom ovogodišnjeg ljetnog semestra knjigu pjesama, koja će nositi naslov »Lirika hrvatskih sveučilištaraca«, a imat će karakter male antologije ponajboljih pjesama, koje su napisali hrvatski pjesnici sveučilištarci. Ova zbirka pjesama nosit će biljeg čisto hrvatski i čisto studentski, kao i prva knjiga, koju je proljetos izdao sveučilišni pododbor Matice Hrvatske.

Svaki pjesnik sveučilištarac, koji želi surađivati u našoj zbirci pjesama, neka pošalje najviše 30 pjesama, koje smatra najboljima, a od kojih mora biti barem ⅓ neobjavljenih. U prilogu treba poslati sasvim kratku biografiju, bibliografiju ranije objavljenih pjesama i nabrojiti sve časopise i novine, u kojima je surađivao, i eventualne zbirke pjesama, u kojima je sudjelovao bilo sam, bilo u zajednici s kojim drugim pjesnikom. Kod biografije važno je napisati godinu, datum i mjesto rođenja, gdje je i kada maturirao, kada je postao sveučilištarac, gdje i šta studira, gdje živi sada (točna adresa zagrebačka i ferijalna).

Sveučilišni pododbor Matice Hrvatske ovim putem poziva sve pjesnike, koji su Hrvati i sveučilištarci, da pošalju suradnju prema gore iznesenim propozicijama najkasnije do 15. siječnja 1939. godine. Suradnja, koja se kasnije pošalje, ne može doći u obzir, a ovo produženje roka prenedaje bilo je potrebno samo radi toga, što su ove godine praznici počeli tako rano, a daljih produženja sigurno ne će biti ni u kojem slučaju.

Suradnju treba poslati na adresu izdavača, Zagreb, Matičina 2.

GUNDULIĆEV ZBORNIK

Prošli broj »Hrvatske Revije«, posvećen uspomeni Ivana Gundulića, štampan je i kao posebna knjiga, pod naslovom »Gundulićev Zbornik«, tako da ga mogu nabaviti i oni, koji inače nisu pretplatnici »Hrvatske Revije«. Cijena je »Gundulićeva Zbornika« din. 30, a naručuje se kod Matice Hrvatske, Zagreb, Matičina ul. 2.

ISPRAVI!

U članku prof. Filipa Lukasa »Zašto je Dubrovnik bio velik?« (Hrvatska Revija 1938./XII.) na str. 611. u 21. retku odozgor potkrala se formalna pogreška s obzirom na mjesto zvonca, koje je pri zapadu sunca zvonilo kao znak, da pravoslavni preko noći moraju napustiti grad. To se zvonce, naime, ne nalazi na Pilama, već u samom gradu kod nutarnjih gradskih istočnih vrata sa strane Ploča. Na vrhu zgrade Sponza vidimo i danas kameni luk, na kojemu je za vrijeme republike visjelo ono zvono.

U članak dra J. Nagyja »Gundulićev Dubrovnik«, Hrvatska Revija 1938. br. 12., uvukla se jedna krupna pogrješka. Na str. 648., i to na početku III. dijela, umjesto: »Do osamnaestog vijeka« trebalo bi stajati »do s e d a m n a e s t o g vijeka«. To se vidi po riječima, koje slijede: »nekako u doba kad je pjesnik »Osmana« ugledao Božje svijetlo«.

»Hrvatska Revija« izlazi pomoću Matice Hrvatske. — Vlasnik izdavač i odgovorni urednik: Dr. Mile Starčević, Zagreb, Đorđićeva 8a. — Umjetnički uređuje: Vladimir Kirin. — Tisak Zaklade tiskare »Narodnih novina«, Zagreb, Frankopanska ul. 26. Za tiskaru odgovara Vladimir Kirin, Deželićeva ul. 2. — Cijene za pretplatu: na godinu 200 d za članove Matice Hrvatske i đake 180 d. — Uprava: Zagreb Matičina ul. 2., telef. 3382. — Uredništvo ne vraća rukopise i ne odgovara na pisma.

UREDNIŠTVO JE PRIMILO OVE KNJIGE:

Čulinović Ferdo dr. Narodno pravo. Zbornik pravnih misli iz naših narodnih umotvorina. Izdano potporom Jugosl. akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Beograd 1938. Str. 496.

Radić Antun, O hrvatskom književnom životu. Sabrana djela dra Antuna Radića XIV. Izdala Seljačka Sloga — Dr. Vlatko Maček i Rudolf Herceg Zagreb 1938. Str. 296. Cijena 40 d.

Štefanić Vjekoslav, Jakov Ledetma i njegov „Nauk karstianski" (1583), „Vrela i prinosi", posebno izdanje br. 2 Sarajevo, 1938. Str. 36.

Ujević Mate, Hrvatska narodna pjesmarica, iz Kačićeva „Razgovora ugodnoga" i narodnih pjesama. Izdala Naklada Alfa, Zagreb 1938. Str. 168. Cijena 10 d, na finom papiru 15 d; vezano u platno 20—25 d.

Božićnica, seljački prosvjetno-politički zbornik i kalendar za prostu godinu 1939. Sastavila i uredila Milica Devčić-Radić. Naklada Radićeve Slavenske knjižare, Zagreb 1938. Str. 208 Cijena 12 d.

Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima izdalo je za godinu 1939. ovih devet knjiga:

548. *Danica,* koledar i ljetopis Hr. knj. društva sv. Jeronima za god. 1939. Str. 134.
549. *Pavelić Milan,* Zvijezde srca Isusova. Pjesme o božjim ugodnicima. Str. 95.
550. *Jedni grade, drugi razgrađuju.* Red i mir u svijetu. Današnje velike političke ličnosti. Str. 64
551. *Stuparić Mijo,* Ispod Garićke planine. Pripovijesti iz Moslavine. Str. 96.
552. *Mohaček Marko dr.,* Kako se hrani bilje. Kratka agrikultura ili ratarska kemija. Str. 128
553. *Grmović Viktor,* Majka priča. Pripovijesti iz Bosne. Str. 80.
554. *Babić Bogdan,* Naša zemlja. Pučka geologija. Str. 104.
555. *Kukalj Dragutin,* Žrtva Novog Zavjeta. Liturgijska pouka o sv. misi. Str. 88.
556. *Ivšić Milan dr.,* Gospodarski život na selu. Str. 128.

Cijena za svih 9 knjiga 50 d., pojedina knjiga 10 d.

Keilbach Vilim, Uvod u psihologiju religije, I. sv.: Historijski razvitak i metode. Knjižica „Života", niz III., knj. 1. Zagreb 1939. Str. 136. Cijena 30 d.

Ćović Miloš dr., Laza K. Lazarević, lekar i pisac. Biblioteka P. E. N. Kluba 3., Francusko-srpska knjižara A. M. Popovića, Beograd 1938. Str. 82. Cijena 10 d.

Šćetinec Juraj dr., Korporativizam i demokracija, Zagreb 1938. Str. 112. Cijena 20 d.

Almanah Društva hrvatskih književnica. God. I. br. 1. Zagreb 1938. Str. 100. Cijena 30 d.

Ljumović Kr., Iz novije književnosti. Uzgredne impresije. Izdavačka knjižara „Progres", Nikšić 1938. Str. 80.

Napredak, hrvatski narodni kalendar 1939. Godina 29. Uredio Ante Martinović. Izdalo hrvatsko kulturno društvo „Napredak", Sarajevo 1938. Str. 228.